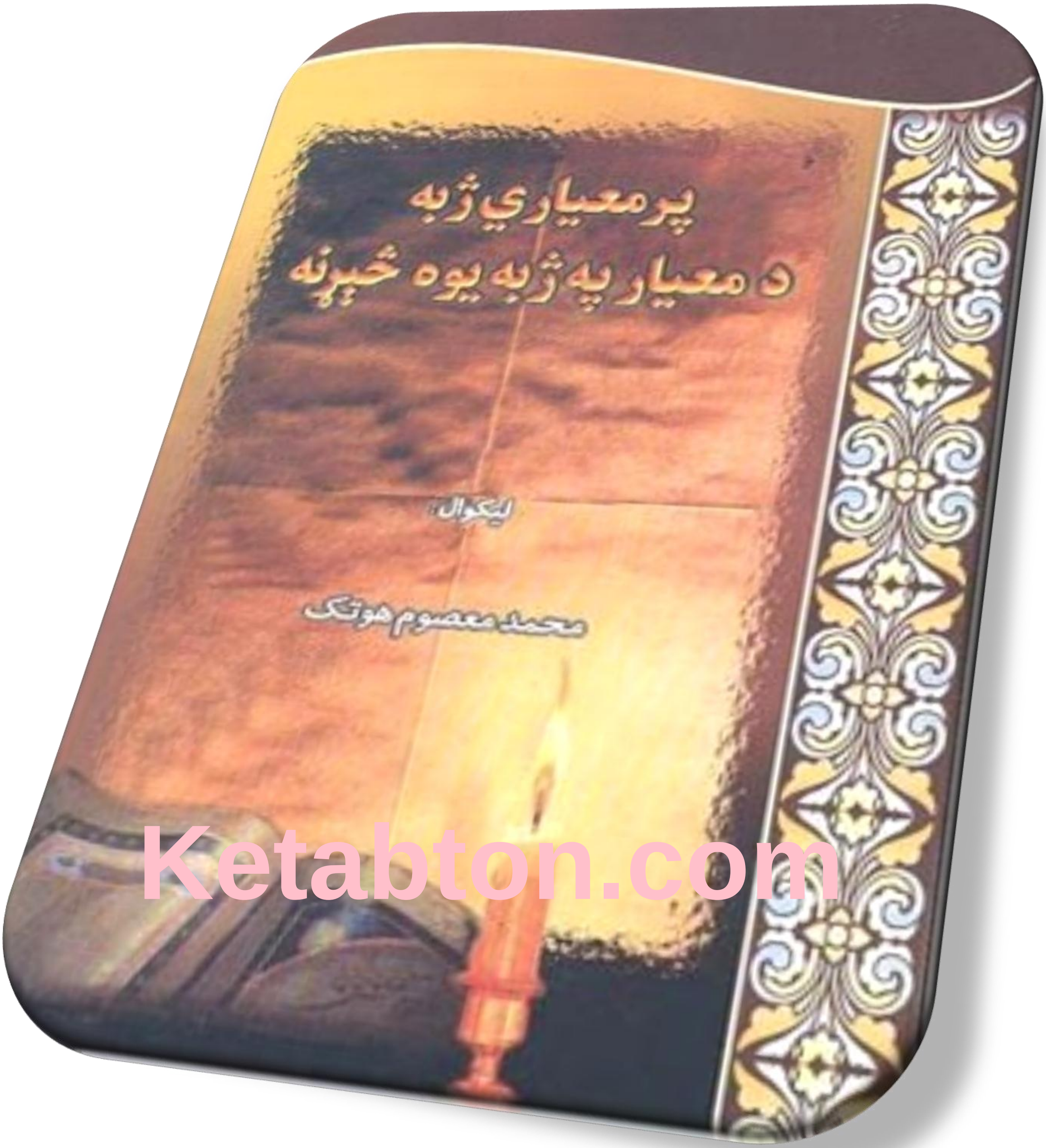

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمعیاري ژبه
دمعیارپه ژبه
یوه څېړنه

لیکوال:
محمد معصوم هوتک

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندنه

دکتاب نوم:	پر معیاري ژبه د معیار په ژبه یوه څېړنه
لیکوال:	محمد معصوم هوتک
دلیکلو نېټه:	ډسمبر ۲۰۰۶ ع
دلیکلو ځای:	اوکویل ـ کاناډا
کمپوز:	محمد معصوم هوتک
ډیزاین:	م - روهیال
خپروونکی:	علامه رشاد خپرندویه ټولنه - کندهار
دچاپ نېټه:	جنوري ۲۰۰۷ ع
دچاپ شمېر:	زر ټوکه
انلاین چاري:	ګل اغا احسان - لراوبر ډاټ کام

www.Larawbar.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب لړليک

سرليک

- دلوی خدای په نامه
- ژبه
- مفاهمه
- دژبي مبداء
- دژبو تاريخي څېړنه
- دخيل لغتونه
- ژبه او دملتو په جوړښت کي د هغې رول
- لهجه څه ته وايي ؟
- دژبو کورنۍ
- ليکدود
- دپښتو ليکدود دپرون اونن
- معيار ـ دژبي دمعياري کولو اړتـ..
- معياري ژبه څه ته وايي ؟
- دپښتو ژبي د معياري کولو هڅي څه...
- د معياري ليکني پر هڅو باندي د ...
- دنوو جوړو سوو لغتو دتلفظ ستونزه
- دژبي د سوچه توب دوه اړخه
- پښتو د سوچه توب پر پيچومو
- په خوله کړلي تصفيه په زړه منلی...
- پښتو نيولو ګيزم ژبنۍ اړتيا که..
- نظري معيار عملي ګډوډي
- د(په) او(پر) ګډوډي
- دمجهولي (ي) لانجه
- چې ـ مې ـ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ښځینه جمعي
- التباس ته نه پاملرنه
- دايي لابله
- مونږ - موږ - موږه
- آیا د معیاریت هڅه بري ته رسي..
- د معیاري ژبي عامیانه درک
- د کره لیکنې پښتو داوسنۍ هڅي....
- څه باید وسي ؟
- په پښتو يې وکاږم که پر پښتو ؟
- تکي په تکي ژباړي ـ تلفظي...
- پر پښتو کره لیکنه باندي د نیول...
- د متروکو او ارکاییکو لغتونو
- دا یوه مي لا واورئ نور نو ستا سو..
- سپلمۍ وهځولم
- ماخذونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوی خدای(ج) په نامه

غالباًبه د۱۳۲۷ش کال شاوخواوه، چي دعلامه رشادمرحوم په کورکي مي ددوی عالمانه خبروته غوږنیولی و. دخبروپه ترځ کي مي د پښتو د هغه وخت په نشراتوکي دمسلطي ژبي اودهغې په برخه کي دخپلو ستونزوپه باب ځیني پوښتني ځني وکړې. په دغه وخت کي ما د باختر آژانس په پښتوځانګه کي دغړي په توګه کارکاوه. استاددژبي اود هغې دتحولاتواوتطوراتوپه باب اودغه رازدهغه وخت ددولتي پښتو ضد پالیسیوپه باره کي اوږدې څرګندوني وکړې. دخبروپه پای کي ما ځني وپوښتل چي ولي په دې برخه کي څه لیکئ نه ؟ په جواب کې راته وویل:ٌداکارستاسي ځوانانورسالت دئ. ژبه ملي امانت دئ. موږ دادئ ترتاسي پوري راورسوله. ښه موراورسوله که بده ، سمه مو را ورسوله که ناسمه ، دابه وروستي نسلونه قضاوت کوي. خواوس وار ستاسي دئ چي له دغه امانت سره بې پروايي ونه سي. اصالت ته یې صدمه ونه رسیږي. لوبي ورسره ونه سي.ٌ ماورته د فارسي دابیت وواېه:

آسمان بارامانت نتوانست کشید
قـــرعۀ فال بنام من دیوانه زدند

استادومسل اوزیاته یې کړه.ٌپه دې پلمونسې خلاصېدلای. دا امانت تاسي ته درپاته دئ.ٌ له هغې ورځې څخه بیاترننه پوري چي زه د ٌ امانتٌ کلمه واورم ، اوږې مي راته درنې سي . داسي راته وایسي لکه ددغه امانت وړلوتوان چي نه لرم . خوداستاد(رح) آهنګ لرونکې خبره مي ترغوږوهیسته ازانګې وکړي.ٌداکارستاسي ځوانانورسالت دئ.ٌ دهمدغه ملکوتي ږغ اغېزه وه ، چي نن یې په ماکي پردغه رازجنجالي موضوع(اوسنۍ پښتو یا کره پښتو؟) باندي دلیکلوجرأت پیداکړ .
ددې لیکني په شروع کي زه په دووزړوکي وم چي آیاپردغه مشخصه موضوع (دپښتودمعیاري کولوپرهڅو) باندي دڅه لیکلواجازه لرم که یا؟ ډاکترپالوال وایي : هو ، لري یې (۱) .ډاکترزیاروایي دژبي مسایل ژبپوهانوته پرېږدئ څکه دادهغوی مسلکي دنده ده . نو ګویا دده جواب منفي دئ . زه له ډاکترپالوال څخه تشکرکوم چي دده دفتواله اسیته مي پدل مات سو اوپردغه موضوع باندي مي دلیکني جواز تر لاسه کړ اوپر څنګ یې له ډاکترزیارڅخه بخښنه غواړم چي بې لایسنسه مي قلم چلولی دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرنګه وکړم هغه دچاخبره ٌ کې خورمه کافرکېږم ، کې نه خورم وږی کېږمٌ ددغه راز پانځ وپرانګ ترمنځ به سترګي پټي کړم ، دخدای توکل به واخلم اودهغه حق مجراینه به وکړم چي دپښتانه خواراونتلی قوم یې راباندي لري اوپرځنګ به مي داستادعلیه الرحمه هغي توصیې ته هم یوه داوړوپزه جوړه کړې وي ، چي په ډېره جدي لهجه یې راته کړې وه اوتاسي ته مي څوکرښي وړاندي یادونه وکړه . واهمه مي ځکه ډېره ده ، چي لوړګرڼګ دئ . ببربېږم چي ځان ژوبل نه کړم . یوشی چي دلیکني جرئت راکوي هغه دمشرانو پوهانو بزرګواري اودکشرانواخلاص دئ اوپرځنګ یې هررازانتقاداوکره کتني ته زماخلاصه غېږده . که زماله دې ټولي لیکني اواستدلال سره سره بیاهم یوڅاپه دغه خبره سررا خلاص کړ، چي انډیواله ! کړه دې اخیستې ده . بیابه زه هم له خپل نیلي څخه راکښته سم اوپرخپله تړه به ځم . معناداچي خپلي خبري نعوذبالله من ذلک ، قرآني احکام نه ګڼم .

په دې اثرکي ماله ځینوکتابوڅخه اوږده اوږده اقتباسونه کړې دي . دا کار دي لوستونکي دلیکني دپنډواله په انګېزه نه ګڼي . زمارساله بې هغه هم خواره بوښکې ده . زماهدف دمعیاریت اوسني جریان ته کره کتنه غوندې ده . ددې له پاره زه دنظریاتواونقل قولونوبیارانقلولوته اړ کېدم ځکه له رانقلېدوپرته یې لوستونکي په تاریکه کي پاتېدل . خو له دې سره دې هم مالوستونکي وبخښي . په کتاب کي یوشمېرمکررو خبروزماپه خیال څه بېخوندي پېښه کړې ده.مادموضوع دلازیات وضاحت په نیامت دمکرراتوبېخوندي پرځان منلې ده . هیله ده ښاغلي لوستونکي یې په بزرګوارۍ سره په ٌ تکرارحسنٌ کې وشمېري .ددې لیکني ځیني برخي ترجمې دي ، چي په متن کي مې یې ماخذ ښوولی دئ اونوره زماخپله څېړنه ده .

په پښتنوکي له بده مرغه پرعلمي مسئلوباندي دنظرځرګندولو پای ناندرواوشخړوته دریږي . په دغه حقیقت باندي له پوهېدوسره سره ، بیاهم زه خپل تاریخي مسئولیت دې ته اړکړی یم چي دهغوزرونو پښتنو اندېښني منعکسي کړم ،چي دپښتودنثي په اصطلاح کره لیکني له بابته ورته پیښي سوي دي .

اګربېنی که نابیناوچــــاه است
اګرخاموش بنشستی ګناه است

+++++

محمدمعصوم هوتک
اوکویل - کاناډا
۲۰ نومبر۲۰۰۲ع

(c) ketabton.com: The Digital Library

)۱ (ډاکټرصاحب پالوال داخبره دلغاتوجوړولو په برخه کي کړې ده اووايي چي دلغاتوجوړول دژبي دهر مستعدويونکي حق دئ .خوزه به ددوی له دغي اجازې څخه لږڅه پراخه استفاده وکړم.
)وګ: معياري پښتو ـ ۲۴۰مخ. (

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه

په انسا سیکلو پیډیا بریټانیکاکي یې دژبې په تعریف کي کښلي دي چي ژبه د ږغیزو سیمبولونو د خپلي خوښي سیستم دئ چي د هغه په واسطه انسانان دیوې ټولنیزي ډلي او دیوه کلتور د برخه وال و په توګه متقابله پوهونه او راپوهونه (مفاهمه) سرته رسوي. په دې تعریف کي ځای سوي مفاهیم که جلاجلا وشنل سي ، نو به :

ږغیز (vocal) معناداچي دژبې په تعریف کي مورد مفاهمې په برخه کي یوازي د (وینا) پرا ړخ زوراچوو. د مفاهمې نور سیستمونه هم سته لکه دیوه ټاکلي مفهوم دافادې له پاره د سراولاس ښورول ، داوړو پورته کول ، د سترګو کشول ، پزه بوچه نیول او نور، چي داهریویې دیوه مشخص مفهوم په ښوونه کي مرسته کوي خو موږ په ژبه کي یوازي ږغیز سیستم په پام کي نیولی دئ (۱ . (له خپلي خوښي مطلق (arbitrary) سیستم څخه مومراد دادئ چي د ژبني سمبول او دهغه داصلي مادي ترمنځ هیڅ رازلازمي اړیکي نه وي. د مثال په توګه په پښتو کي یو حیوان ته آس وایي. د دغه نامه له پاره په پارسي کي اسپ ، په عربي کي فرس ، په هندي کي ګهوړا ، په انګرېزي کي هورس ، په فرانسوي کي شاوال او په روسي کي لوښاد ؟ ټاکل سوی دئ. له دغو لغتونو څخه هیڅ یو یې دنو موړي حیوان له واقعي حالت سره مناسبت نه لري ، بلکي صرف یوه نومونه ده چي د (ولي ؟) له پاره یې نه جواب سته او نه ژبپوهان له دې بابته پرځان باندي د څېړني تکلیف ایږدي. دا خبره حتی په تقلیدي لغتونو (imitative words) کي ، چي دیوه ږغ د تمثیلولو له پاره وضع سوي وي ،لاهم تریوې اندازې صدق کوي. په انګرېزي کي د پیشو خرهاري ته (purr) وایي او په فرانسوي کي ورته (ronronner) وایي. دواړه لغتونه دپیشي (پیشو) د خرکي ږغونه تمثیلوي خو تاسي وینئ چي دهغو په شکل او جوړښت کي څومره توپیر سته .

سیمبولونه د شیانو څرګندوونکي دي خو پخپله شیان نه دي. د کتاب لغت پخپله کتاب نه دئ بلکي دهغه څرګندوی دئ.

کله چي موږ دژبې لغت پرخوله راوړو ، ترزیاتي اندازې پوري مومراد دویلو ژبه (spoken language) ده . لیکلې ژبه بیا یو بل سیستم دئ چي له وینا سره سیده اړیکي لري.

اروابناد پوهاند دوکتور محمد رحیم الهام لیکي: ‘‘ژبه د انساني ږغونو یو رمزي سیستم دی چی دیوې ژبنۍ ټولنی غړی یی د مفاهمی له پاره په کاروی. موږ دژبی دغه ږغیز سیستم ته وینا وایو. انسانانو د خپلو وینایی ژبو د ثبتولو او ساتلو له پاره ګرافیک سیستمونه اختراع کړي دي چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږېږي ليک بولو . ويناا وليک په ماهيت کې دوه بېل سيستمونه دي. دويناا ساسي جوړونکي عناصرږغونه دی اودليک اساسی جوړوونکی عناصرتوري دي. ږغونه داسې فزيکی پديدې دي چې احساس يې دغوږونو په واسطه کيږي اوتوري بيادا سي بل ډول فزيکي پديدې دي چی احساس يې دسترګوپه واسطه کيږي.... ٌ (۲)
ډاکټرعبدالرازق پالوال دژبې يوډېرخوندورتعريف کړئ دئ اوهغه داچي ٌژبه د پوهوني اوپوهېدني هغه صوتي سيمبوليک وسيله ده چي ودي او تکامل يې بشردانسانيت وتکاملي پړاوته، اودليک ايجاد يې انسان د مدنيت وتکاملي پړاوته رسولئ دئ. ٌ(۳)

)۱(ځيني پوهان دمرغانو ږېز ، دانسانانوله خواد ٌهو ٌپرځای سرښورول ، يادبي علاقه ګۍ ښوولو پر ځای داوږوپورته کول هم په ژبه کي راوړي خوپه دې شرط چي دغه حرکات اونخښي تل همدا يوه معنا ورکړي .
)وګ: الستريټيډ ورلډ انسايکلوپيډيا ـ ۳۰۳۲ مخ ـ نيويارک (
)۲ (دخان شهيد ياد ـ د مقالو مجموعه ـ ۷۳ مخ ـ د سرحدونو چارووزارت ـ کابل ـ ۱۳۷۰ ش
)۳ (پالوال ، ډاکټرعبدالرازق ـ معياري پښتو ـ د پشتنۍ لومړی مخ ـ ۱۳۸۴ ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفاهمه

انسانان ټولنیز ژوند کوي. دهغوی په سلوک کې یوله بل سره متقابل عملونه او دغه رازله چاپیریال سره متقابل عملونه دواړه شامل دي. دغه متقابل عملونه او فعالیتونه د مفاهمې له لارې ، یوبل ته د پیغامو او اطلاعاتو د رسولو له لارې سرته رسېږي. دغه راز منظم او پر یوه ټاکلي سیستم باندې ولاړ متقابل عملونه یوازې د انسانانو ځانګړتیا ده. نور حیوانان (ژوي) هم د ټاکلو ږغونو او حرکتونو په واسطه یو بل ته پیغامونه رسوي ، خو دهغوی مفاهمه د انسانانو د منظم ژبني سیستم په توګه نه وي. ژوي یوازې د ږغونو جوړولو غریزوي وړتیا لري خو انسانان د خپلې ټولنیزې ډلې د ژبې د زده کولو او نورو ته د ورلېږدولو توان هم لري. د پوهني دلېږدوني همدا توان د بشري مدنیت د منځ ته راتګ تاداو ګڼل کېدلای سي. که د ژبې تعریف په پام کې ونیول سي نو انسانانو هروخت د خبرو کولو توان درلود ، خو د دې معنادا نه ده چې ژبه دې نو د کلمې په واقعي معنا د انسان د پیدا ېښت همزولې وي .

په مفاهمه کې درې ډوله سیستمونه شامل دي چې یو یې ږغونه دي ، بل یې د بدن حرکتونه دي او دریم یې ، چې ترنورو دووډولونو ډېر زیات بنسټیز اهمیت لري ، ژبه ده. په ژبه کې بېلابېل ږغونه تریوه ځانګړي انتظام لاندې او ډل سوي وي.

ټولو انسانانو د ځان له پاره دویلو یوه ژبه جوړه کړې ده او هرچیرې چې بیا مدنیتونه منځ ته راغلي دي ، هورې بیا ورسره سم لیکلې ژبه ایجاد سوې ده. له لرغونو ژبو څخه بېلابېلې نورې ژبې رازېږېدلې دي او اوس په نړۍ کې تریو زرزیاتې ژبې سته چې ځیني یې په میلیونونو ویونکي لري او ځیني یې بیا یوازې په یوه محدوده قبیله کې د یو لږ شمېر ویونکو له خوا ویل کېږي. ژبه د انسانانو او انساني مدنیت یوه ډېره ستره بریا (لاس ته راوړنه) ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دژبي مبداء

دبشریت په تاریخ کي دداسي یوه وخت اټکل کېدلای سي چي دنړیوا انسانانو نیکه ګانو دي دمفاهمې له پاره دژبي په نامه یوه منظمه وسیله نه درلوده. تاریخي څېړني دنړۍ دموجودو ژبو نېټه فقط یو څو زره کاله وړاندي بیولای سي. دداسي یوې ژبي یا ژبو په باب زموږ سره معلومات نسته، چي موږ يې دانسانانو لومړنۍ (primitive) ژبه وبولو. دومره قدرپوهېږو چي په انساني تاریخ کي نه بې ژبو انسانانو وجود درلوداو نه بل حیوان دخبرو کولو استعداد لري. دانسانانو د فوسیلونو څېړنه(۱) موږته دیو ملیون کالو یا تر هغه وړاندي زمانه کي دژبي دسته والي څرک راکوي .

۱) (فوسیل fossil دلرغونو ژوندیو موجوداتو (حیواني یا نباتي)آثارو یا بقایا ووته ویل کیږي لکه هډوکي او غاښونه چي دمځکي په طبقاتو کي پاته سوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دژبو تاریخي څېړنه

ننني حالت ته دژبو دتکاملي سیر څېړنه ځکه سخته ده ، چي په دې برخه کي زیات
مواد او ارقام (data)نسته. خوله نېکه مرغه ننۍ ژبي سره پرتله کېدلای سي او که دهغو ترمنځ منظم
ورته والی وموندل سي ، ددغه ورته والي له مخي ځوک کولای سي د نو مورو ژبو یوه مخکښنۍ او
زړه مرحله پیدا کاندي. هغه پوهنه چي دغه راز مسایل څېړي ، د تاریخي ژبپوهني (historical
languistics)په نامه یادېږي او مقایسوي ژبپوهنه (comparative languistics) دهمدې علم یوه
څانګه ده .

ژبي دژوندیو موجوداتو دنورو فعالیتو په شان دچاپیریال له بدلو نو څخه اغېزمني کیږي.
دوګړو دکلتوري سیستمونو په هره برخه کي چي کوم بدلون راسي ، اړونده ژبه یې هم تریوې اندازې
پوري هرومرو بدلېږي. له دې سره سم دژبي زاړه لغتونه او اصطلاحات له استعماله لوېږي یا یې
معناوي بدلون مومي ، نوي لغاتونه منځ ته راځي. سربېره پردې دژبي ویونکي هم تل تغیرمومي.
لوییږي ، زړیږي ، مري او نوي ویونکي منځ ته راځي. دیوې ژبي هر ویونکی فرد هم دخپل عمر په
اوږدو کي دژبي دویلو ځیني لاري چاري بدلوي. له دغه فرد سره نبایي نور هم دده دلاري تقلیدوکړي.
په دې ډول دوخت په تېریدو سره په ژبه کي ډېر بدلون راځي. دابهېرورو ورو پرمخ ځي. که څوک
دیوې ژبي د ډېرو سپین ږیرو او زلمیو ویونکو ویناوي واوري ، په هغوکي به د یادوني
وړتو پیروويني. دلغتونو داستعمال په برخه کي هم ورو ورو او ناڅاپي بدلونونه پېښېږي. که
چیري دیوې ژبي لیکلي ثبتونه موجود وي ، نوڅېړونکي په اسانۍ سره کولای سي چي دغه
راز بدلونونه پیدا کړي .

په لغتونو کي بدلونونه په څوډوله منځ ته راځي:

ـ معناوي یې بدلون ومومي(۱ .)
ـ یو لغت له استعماله لوېږي .
ـ نوي لغتونه او اصطلاحات جوړېږي.
ـ له نورو ژبو څخه لغتونه اخیستل کېږي .

۱) (دمثال په توګه په انګرېزي کي د (deer)لغت چي نن دهوسۍ په معنا رواج لري ، په زړه
انګلیسي کي په عمومي توګه د(حیوان) په معنا کارېدئ. په پښتو کي دسیال کلمه دپښتانه له پاره
یوه درنه او دویاړ وړ کلمه وه، نن یې دمعیار کاروباریان ددښمن له پاره کاروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دخيل لغتونه

له نورو ژبو څخه دلغتونو اخیستلو بهېرته (لغت پورول) وايي اوکوم لغتونه چي په دې ډول ژبي ته ننوزي د(دخیلولغتونو) په نامه يادېږي. هره ژبه خوراډېردخیل لغتونه لري اومجرده ژبه په نړۍ کي اصلاً وجودنه لري. اروانښاد علامه رشاد(رح) وايي: " په دنیاکي مجرده ژبه نه سته او مجردقوم هم نه سته. تاسي وګورئ عربي داسي یوه ژبه ده چي قرآن پکښې نازل سوی دی اودعربو قد امت هم واضح دی. مګرپه قرآن کي اتلس توري غیرعربي راغلي دي. هغه دعربونه دي اودعربي دخیلولغاتوله پاره خفاجي یولوی کتاب لیکلی ، شفاءالعلیل یاځیني کسان یې شفاءالغلیل لاوايي ... سید سلیمان ندوی دلغات جدیده په نامه باندي یوبل کتاب لیکلی ، چي په هغه کي یې په عربي کي نوي ورداخل سوي لغات څېړلي دي..."(۱)
انګرېزي ژبي ته تر۱۰۶۶م کال وروسته خوراډېرفرانسوي لغتونه ننوتل(۲) . دمثال په توګه د (chair) لغت په همدې وخت کي انګرېزۍ ته ننوتئ چي نن ورځ څوک ددخیل لغت خیال لانه ورباندي کوي. په زړه انګرېزي کي پخوا دهمدې لغت پرځای (stol) يا (stool)رواج درلود.

ددخیلولغتونوله مخي دیوې ژبي دویونکواړیکي له بلي ژبي اوبل قوم سره څرګند ېدلای سي. کله چي یوې ژبي ته کوم لغت له بلي ژبي څخه ورننوت اوهورې یې په ژبه کي واخښل سو ، نوریې نودژبي ویونکی خپل لغت اودژبي خپل مال بولي .
لکه وړاندي چي مووويل ،ژبي تل دپېریوپه اوږدو کي بدلون مومي .
که دانسانانو دوه داسي ګروپونه په پام کي ونیسو ،چي په پیل کي یې یوه ژبه ویله خود ځینو عواملوله امله یوله بله سره ببل ژوند کولو ته اړسول ، څوسوه کاله وروسته به یې ژبي یوله بله سره ډېرتوپیرولري اوکه داحالت همداسي روان وي نوڅوزره کاله وروسته به یې ژبي دومره سره لیري سوي وي ، چي یوازي به دژبي ماهران په پوهېږي چي ددې دووژبومورګنۍ یوه وه .

دهرقوم ژبه دهغه قوم له ټولنیز، اقتصادي اوکلتوري حالته سره تړلې ده. که یې قوم دسیالانو سیال و، ژبه یې هم ترسیالانونه پاتېږي. پښتو دپښتنانه ژبه ده. دپښتنو تاریخ دپښتنوله تاریخ سره تړلی دئ. ترقي اوپرمختګ یې هم دپښتنوله ترقۍ اوپرمختګ سره سیده اړیکی لري. پښتانه چي دخپل ټولنیزانکشاف په داسي پړاوکي وي ، چي په ببسوادۍ کي پاچهي کولای سي،خانۍ کولای سي، سوداګرۍ کولای سي،پیرۍ اومریدۍ کولای سي،نوژبه به یې څرنګه اوولي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر مختللې وي ؟
هره ژبه که دهغې له ویونکو څخه مجرده وڅېړل سي ، ګویا نه ده څېړل سوې. ژبه پر ویونکو اغېزه کوي او ویونکي بیا ژبه سره سمبالوي او سموي یې .

۱) ګوربت مجله ـ لومړی کال ، شپږمه ګڼه ـ ۲۳مخ
۲) په دغه کال انګلستان د Normans له خوا فتح سو . د نورمن نوم پخوا په عمومي توګه د سکاندنیویایي خلکو له پاره کارېدئ خو وروسته یوازي د ناروې خلک په دغه وبلل سول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه او دملتونو په جوړښت کي دهغې رول

دیوه ملت د جوړېدو اساسي عناصر ګډه جغرافیایي سیمه ، ګډ تاریخ او ګډ کلتور(دین ، ژبه ، ....) دي خو ددې عناصرو داغېزې درجې یو رازنه دي. زیاتره پوهان په دې عقیده دي چي ژبه دیوه ملت د جوړېدو ډېر مهم عنصردئ. د مانچسټرپه پوهنتون کي دانګرېزۍ ژبي استاد ټوني کراولي Tony Crowley (۱(دژبي دهغي اغېزې په باب چي په نونسمه پېړۍ کي یې په اروپا کي دنوو منځ ته راغلو ملتو په ژوند کي درلوده ، داسي لیکي :
په۱۹ پېړۍ کي په اروپا کي یو شمېر مهمي سیاسي پرمختیاوي منځ ته راغلې او دهغو په ترڅ کي ځیني نوي ملتونه راڅرګند سول چي خپل ځانونه یې دلومړي وارله پاره وپېژندل او له نورو څخه یې هم د پېژندني غوښتنه وکړه. په دغه کلتوري او سیاسي بدلون کي ژبي مهم رول ولوباوه. ځکه لکه څرنګه چي ژبه په یوه ملت کي د شاملېدلو او له هغه څخه دوتلو له پاره یوه په زړه پوري اساسي وسیله وه ، دغه راز دیوه ملت د منځ ته راتګ لومړنۍ وسیله هم وه .
Pedersen څرګنده کړې ده ، په نونسمه پېړۍ کي داروپاد ملي ویښتیا او دژبپوهني پیلتیا له یوه لاسه بل لاس ته کېدله اود زیاترو نوو را پیدا سوو ملتو له پاره دګرامر کتاب لیکنه یا دیوې ډیکشنرۍ ترتیبول د سیاسي ارمان اعلامیې او څرګندوني وې .

لکه میولر Muller چي ویلي دي ژبه د بشریت دټول تاریخ یو ژوندی او ګویا شاهد دئ. دی زیاتوي چي په دې ډول به ژبه د بشریت دیوه یو موټي اوډله ییز ګروپ یا په بل عبارت یوه ملت ژوندی او ګویا شاهد هم وي. کله چي میولر وایي،په معاصروخت کي دځینو ډېرو سرسامونکو ټولنیزو او سیاسي لانجو دحل له پاره ژبپوهني ته مراجعه سوې ده ، په حقیقت کي یې دژبي دمطالعې پر سیاسي رول باندي تبصره کړې ده. دغه رول دواکمنو کورنیو اودهغوی د ترونونو په ګټه لوبېدلی نه دئ بلکي دهغوی پرضد یې دملتونو اوژبو په ګټه عمل کړی دئ. دنونسمي پېړۍ په دغه عصر کي دغي مفکورې ډېره وده وکړه چي ٌ ژبه ملي هویت او تشخص منعکسوي ٌ. دمثال په توګه G.F.Graham د ژبي د رول او اهمیت په باب داسي څرګندوني لري :
ژبه دیوه ملت دتمایلاتو اوعادتونو څرګنده څېره ده اوددوی دپوهې او احساساتو ډېر غوره محک دئ. که دا تشریح ومنله سي نو طبیعي نتیجه یې دا راوزي چي دا ولسو اودهغو دژبي ترمنځ اړیکی دومره سره نږدې دئ چي یو یې بایدد بل له مخي وپېژندل سي.ژبه دا ولس دخوی او خصلت وروستی یادګار دئ. دی ور پسي زیاتوي چي ژبه دیوه ملت له یووالي سره په غوڅه توګه تړلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

G.P.Marshليکلي دي: څرګنده ده چي ديوه اولس ديووالي له پاره د ژبي يووالى اساسي توکى دئ. د ملت په جوړښت کي د ژبي اشتراک د دين او حکومت تر اشتراک زيات غښتلى عنصر دئ. ديوې ژبي همزمانه ملتونه که هرڅو د عقايدو او سياسي تشکيلاتو د توپيرونو له امله د شکل له مخي سره بېل سوي وي ، خو په اصل کي يو کلتور، يو ارمان او د حوادثو په مقابل کي يو راز عکس العمل لري.

۱) (ټوني کراولي په ليورپول کي زېږېدلى او لوى سوى دئ. د اکسفورډ ، سوت ټامپټن ، رتجرز، بارسيلونا او سانډياګو په پوهنتونو کي درس لوستى دئ. اوس (۲۰۰۵م کال) د مانچسټر پوهنتون د انګليسي ژبي پروفيسر دئ. دده په ليکلو آثارو کي ?Proper English) ، Language in History ، and The Politics of Language in Northern Ireland او Standard English and The Politics of Language) ديادوني وړدي.

د همدې عنوان مطالب د ټوني کراولي د Standard English & the Politics of Language د کتاب له دوهم چاپ د ۵۲ـ ۵۷ مخونو څخه اخيستل سوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لهجه dialect څه ته وایي؟

لهجه د خبرو اترو طرز یاد خبرو د ادا فادې یوډول دئ. لهجې ته په انګرېزي کي dialect وایي چي دیوناني لغت dialectos څخه مشتقه کلمه ده او ډیالکټوس د خبرو کولو طریقې ته ویل کیږي. لهجه د یوې ژبي محلي نوعه هم بللای سو. لهجې ته فرېزیو لوجي phraseology هم ویله سوې ده (۱) او هغه هم د افادې د ځرګندولو لارې ته ویل کېږي.

لهجې پر جغرافیایي ماحول سربېره په ټولنه کي د یوې ژبي د ویونکو له ټولنیزا و اقتصادي دریځ سره هم بدلون مومي. د کلیوالو لهجه، د بزګرو لهجه، د مامورینو لهجه، د اشرافو لهجه، او نوري ډېري لهجې یې په مثالو کي راتللای سي.

د ژبي پوهان په دې عقیده دي، چي د ژبي لهجه هغه وخت منځ ته راځي چي ویونکي یې له خپل اصلي او طبیعي ټاټوبي څخه د بېلابېلو ټولنیزو، اقتصادي، سیاسي او نظامي عواملو له امله نورو سیمو ته ولېږدېږي او هورې د نورو ژبو په ګاونډ کي واقع سي او د نورو ژبو او ثقافت تر اغېزي لاندي راسي. د ځینو لهجو د انکشاف لړۍ دومره پسې اوږده سي، چي یوه بله ژبه منځ ته راوړي.

۱)(تیوني کاولي ۸۳مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دژبوکورنۍ

ژبپوهانو دانسانانو دبېلابېلو نژادونو ، قومونو او ملتونو ژبې سره مقایسه کړي دي او هغه یې پر کورنیو باندي سره وېشلي دي. دژبو دې راز مقایسې ته comparative method وایي. ددې مقایسې په نتیجه کي دوی ته ځرګنده سوې ده چي په ځینو ژبو کي لغتونه یو له بل سره ورته ښکاري او له دې څخه داسي نتیجه راباسي چي دا ژبې په یوه واحده ژبنۍ کورنۍ پوري اړه لري. دوی هڅه کوي چي ددې ژبنۍ کورنۍ مبداء ژبه پیدا کړي. دغه مبداء ژبه زیاتره فرضي hypothetical ژبه وي ځکه دهغې دسته والي دثبوت له پاره پوره اندازه لیکلي مواد په لاس کي نه وي(۱. (
په ژبنیو کورنیو کي یوه دهندواروپایي Indo-European ژبو کورنۍ ده. دهندواروپایي ژبو مفهوم وار دواره دوو تنوورونو جرمن ژبپوهانو ویلیام ګریم او جیکب ګریم نړۍ ته اعلان کړ. په دې ورونو کي جیکب ګریم دیو قانون پر کشف باندي بریالی سو ، چي وروسته دګریم د قانون په نامه مشهور سو(۲) .ګریم پخپل قانون کي وښودله چي انګلیسي ، جرمني ،لاتیني او داروپا دېري نوري ژبې په یوه کورنۍ پوري اړه لري او دا کورنۍ وروسته دهندواروپایي کورنۍ په نامه یاده سوه.
پوهانو ته لا دا خبره ښه پوره معلومه نه ده چي دهندو اروپایي ژبو مبداء چیري ده (۳).
پښتو دهمدې کورنۍ د آریانۍ څانګي په ختیځ ښاخ اړه لري.

۱) (الستریتیډ ورلډ انسایکلوپیډیا ـ دیارلسم ټوک ـ ۳۰۳۱ ، ۳۰۳۳ مخونه ـ نیویارک
۲)(جیکب لـــــــــــودویګ ګریم (Jakob Ludwig Grimm(1785-1863 او ویلیام کارل ګـــــــــــریم
(Wilhelm Karl Grimm(1786-1859 دوه ورونه وه چي څه د پاسه دوه سوه کاله وړاندي په جرمني کي اوسېدله. دوی پر جرمني فولکلور باندي ډېر کار وکړ او د فولکلوریکو کیسو یوه مجموعه یې راغونډه کړه چي نن Grimm?s Fairy Tales نومېږي. دا کیسې په ټوله نړۍ کي شهرت لري خو په وروستیو کلونو کي دکیسو د کرکټرونو دخشن توب له امله تر انتقاد لاندي راغلي دي. (وګ: الستریتیډ ورلډ انسایکلوپیډیا ـ لسم ټوک ـ ۲۴۲۷ مخ)
۳) (هماغه اثر ـ ۲۷۴۲ مخ
۴) (ویکیپیډیا Wikipedia دایره المعارف ـ دانترنیټ په حواله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکدود

دليکلو (writing) عمليه پريوه وسيله باندي د کرکټرونو (تورو) کيندل يا کښل دي. له دې فعاليت څخه مراد دلغاتو او نورو هغو جوړ ښتو سره اوډل يا ثبتول دي ، چي ديوې ژبې نمايندګي کوي. داوډلو او ثبتولو له پاره له ټايپ څخه هم کار اخيستل کېږي خو دليک دقيق ماهران ټايپ کولو ته دليکلو عمليه نه وايي. ددوی په نزد ليکل (writing) او ټايپ کول (typing) دوې سره بېلې عمليې دي. په نړۍ کي دليکلو اساسي سيستمونه پر څلورو برخو وېشل سوي دي: لوګو ګرافي ، سيلابي، الفبايي او شکلي. په دې ټولو کي يې زموږ بحث وړ برخه الفبايي سيستم دئ. الفبې دسمبولونو يو مجموعه ده چي هر سمبول يې دژبې ديوه فونيم (ږغ) نمايندګي کوي. بشپړې الفباوې هغه الفباوو ته ويل کېږي چي داړوندې ژبې ټول اوازونه او حرکتونه په پشپړه توګه سره تمثيل کړلای سي. يعني که يوه ليکونکي ته ديوه لغت تلفظ ورکړه سي ، دی يې دليکلو تر عهده ووتلای سي او که يوه لوستونکي ته يو ليکل سوی لغت وړاندي سي ، دی يې د تلفظ کولو تر عهده ووتلای سي .(۱) دسيمبولونو يا الفباوو په واسطه ديوې ژبې تمثيل ته د هغې ژبې ليکدود وايي. څرنګه چي ديوې ژبې او بلې ژبې تر منځ او د غه راز په يوه ژبه کي د ننه د بېلابېلو لهجو تر منځ دږغونو توپير سته ، ځکه نو ليکدودونه هم توپير سره لري. هر څو مره چي ديوې مشخصې ژبې دلهجو د ويونکو تر منځ راشه درشه او نور ټولنيز او کلتوري اړيکي سره نژدې کېږي، هغومره يې دواحدې ژبې او واحد ليکدود له پاره زمينه برابرېږي .

ديوې ژبې دليکني سيستم (ليکدود) تل د هغې ژبې دويونکو د اړتياوو پر بنسټ بدلون او انکشاف مومي. کله کله د وخت په تېرېدو سره د سمبولونو په شکل کي هم بدلون راځي. له همدې امله دئ چي ديوې ليکلي نسخې د انکشاف دڅېړني له لاري هم داړوندو ويونکو د اړتياوو په باب معلومات تر لاسه کولای سو او هم يې د وخت په اوږدو کي د بدلونو په څرنګوالي پوهېدلای سو. د همدې حقيقت له امله بايد د متونو په ثبت او خپرولو کي د خطاط د سليقې يا لهجې په خاطر بدلون رانه وستل سي ځکه که داکار و سي ، متون مسخه کېږي او دژبې د تاريخي مطالعې په څېړنه کي څېړونکی بې لاري کېږي او پر خپله څېړنه باندي غلطي نتيجې بناکوي .

د الفبې تاريخي سابقه لرغوني مصر ته رسېږي او پيل يې د ۲۷۰۰ ق م څخه رانښول کېږي. لرغونو مصريانو د هيروغليف ددوه ويشتو سمبولو په ايجاد او انکشاف سره د خپلې ژبې کانسونينټونه را پېژندلي دي. د ليکدود د تاريخچې او دليک دډولونو څېړنه زموږ تر بحث وتلې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

.

)۱ (اروانباد پوهاند ډاکټر الهام لیکلي دي: د پښتو په اوسني لیکدودي سیستم کې
د هر کانسونانتي رږغیزواحد (فونیم) له پاره یو خاص لیکدودي واحد (ګرافیم) شته او کومه ستونزه
په کې نه احساسیږي. مګر د پښتو د رږغیز سیستم جوړښت داسې دی چې د رږغیزو واحدونه لري خو د لیکدود په
سیستم کې یې یوازې پنځه ګرافیمونه موندلای شو. له بلې خوا پښتو ځینې داسې رږغونه هم لري
چې له دوو واولونو څخه ترکیبیږي او په لیکدود کې ګرافیمونه ورته نشته
او د پښتو د لیکدود ستونزې له همدې کمبوتیو څخه راولاړیږي .
)وګ: د خان شهید یاد ـ ۷۴ مخ(

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپښتو لیکدودپرون اونن

دپښتو الفبې د منځ ته راتګ پرخبره باندي کورني اوبهرني پوهان په یوه خوله نه دي. اوددې لانجې تاداوپردغه حقیقت باندي ولاړدئ چي دلیک مرحلې ته دپښتوژبې د رسېدلو دوخت په باب موږ پوره مدارک په لاس کې نه لرو. دلیکدود پرسرباندي په اوسني زمانه کي لانه توافق او یو لړ نورعیني واقعیتونه ددې خبري ښکارندویې کوي چي پښتنو دي تر نورو ګاونډیوورو سته لیک ته اړتیا موندلې وي. ددې موضوع تفصیلي څېړنه موږله خپل هدف څخه لیري کوي. د پخوانیو روایتو او اوسنیو څېړنوله مخي دپښتو الفبې ایجاد، یا په یوه روایت سمول دغزنوي سلطان محمود (۳۸۷ ـ ۴۲۱ هـ ق) زمانې ته رسېږي. دا روایت د خیراللغات دمولف قاضي خیرالله نوښاري له خوا دنوموړي کتاب په
مقدمه کې (د۱۹۰۳ع چاپ) بیان سوی اوورو سته عام سوی دئ. قاضي خیرالله ددغه روایت نه راوي ښوولی دئ اونه یې هم ماخذ، چي څېړونکي دي دنورو څېړنوله پاره ورته مراجعه وکړي.
علامه رشاد (۱۳۰۰ ـ ۱۳۸۳ هـ ش) ددغو روایتو تریادوني وروسته د پیر روښان بایزید (۹۳۱ ـ ۹۸۰ هـ ق) هغه ادعا رانقلوي چي وایي پر عربي تورو باندي دپښتو تورو ورزیا تول دده (بایزید) کارنامه ده. (۱) د پښتو تورو په جوړولو کي دروښان پیر دغه ادعادده یو پیاوړي مرید او پیرو دولت لواني په دغه بیت سره تایید کړې ده:

افغاني لفظ مشکل و، لوست کوښن نه شه
ورته وشــــــوه، کننده دیارلس حرفـــونه

دپښتودا توري دروښان پیردلوی عقیدوي او سیاسي مخالف اخوند درویزه ننګرهاري (۹۳۹ـ ۱۰۴۸ هـ ق) له خوا هم کارسوي دي اوله همدې استعمال څخه ګیورګ مارګنسترني (۱۸۹۲ ـ ۱۹۷۸ع) داسي نتیجه اخیستې ده چي ګویادروښان پیرپورتنۍ ادعا حقیقت نه لري (۲).
که دغزنوي سلطان محمود په وخت کي د پښتو الفبې په باب غبنتلي اسناد ترلاسه هم سي، له دې حقیقت څخه سترګي نسي پټېدلای چي دغي الفبې دایجادله زمانې (پنځمي هجري پېړۍ) څخه بیادروښان پیرتروخته (لسمي هجري پېړۍ) پوري منظم او پرله پسې تداوم نه دئ موندلی اوکه یې موندلی هم وي، زموږ په واک کي داسي اسناد نسته چي له هغو څخه دي ددغه تداوم دسته والي په باب داستدلال له پاره کارواخلو. دموجودو اسنادوله مخي دپښتو الفبې مستند لیکلی ثبت چي وروسته یې زموږترزمانې پوري له ډېروبدلونونوسره پرله پسې تداوم موندلئ دئ، دخیرالبیان لیکدوددئ چي زموږ په څېړنو کي ورته روښاني لیکدودویل سوئ دئ. روښاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکدود د دغه غورځنګ په نشراتو او شعري د یوانونو کي پالل سوئ دئ او په دغه لیکدود باندي لیکلي سوي نسخې د پښتو نسخو په زېرمو کي موندل کېږي. تررو ښاني ادبیاتو ، چي مراد مي دروښاني غورځنګ د پیروانو د یوانونه دي ،په هاخوا زمونږ په لاس کي اوس داسي کومه خطي نسخه نسته چي د غه لیکدود دي یې پاللی وي.

دروښان پیرلوی مخالف اخوند درویزه او دهغه پیروان ځان ته خپل پښتو لیکدود لري چي په خپله نوعه کي خو یو جلا لیکدود ورته ویلای سو ، مګرله روښاني لیکدود سره یې په ځینو برخو کي ورته والی لیدل کېدای سي .

تر دغه لیکدود وروسته نو زمونږ مخي ته د خوشحال خان خټک لیکدود (ځنځیري لیکدود) راځي .دالیکدود د خوشحال خان خپل ایجاد دئ. د ده خپل آثار او د ده د زامنو او لمسیو آثار په دغه لیکدود لیکل سوي دي او خپرښت یې تررو ښاني لیکدود څخه زیات دئ ، چي د خوشحال خاني غورځنګ ادبي ایجادات تررو ښاني غورځنګ زیات او پراخ دي. د خوشحال خاني لیکدود یوه وروستنی بېلګه ، چي د ده تر عصرډېر وروسته د ده د کورنۍ د یوه پردېس غړي دوست محمد خټک په قلم را پاته ده ، د بحرالعلوم (۳) خطي نسخه (د ۱۲۹۰ هـ ق کال خطاطي) ده. په دې نسخه کي دوست محمد خټک خپل قبیلوي نوم (تخلص)په خوشحال خاني لیکدود لیکي او د خټک کلمې د(ټ) پرځای (ط) کاروي او تر لاندي (ء) ورته ږدي .

د پښتو لیکدود د تاریخي سیرڅېړونکي د پټې خزانې او د دغه عصر د لیکدود په باب هم ږغېږي. خو ځرنګه چي د پټې خزانې د غه او سنۍ نسخه په دیارلسمه هجري پېړۍ کي خطاطي سوې ده ، ځکه نو د هغې له رویه د اصلي نسخې د لیکدود په باب تبصره کول ما ته مشکله ښکاري.

خو د هغو نسخو له مطالعې څخه چي د غه عصر ته نژدې یا تر هغه وروسته لیکل سوي دي ، داسي ښکاري چي د خوشحال خاني لیکدود تر اغېزې لاندي چي لیکلي سوي نه وي.

خو دا خبره مو باید په ټینګه په پام کي نیولې وي چي له خطي نسخو څخه په یوه عصر کي د مروج لیکدود د یا پخپله د لیکوال یا شاعر لخوا کارسوی لیکدود معلومول ډېره ګرانه خبره ده. ځکه خطاطان د نسخو په کاپي کولو کي خپله ځاني سلیقه او خپله لهجه هرومرو داخلوي(۴.)

په افغانستان کي د امیرشیرعلیخان ترزماني پوري چي د پښتو کوم لیکدو په لړوډېربدلون سره رواج درلود ،هغه لیکدود دئ چي په مشخصه توګه له احمد شاهي عصره راهیسي په پښتو لیکنو کي پالل کېدئ. دې لیکدود کومه معیاري بڼه نه درلوده او ترزیاتي اندازې پوري د هرلیکوال او شاعرپه سلیقه او برداشت پوري تړلی و .

په شلمه پېړۍ کي چي افغانستان ته د تجدد او مدنیت پالني اغېزې د امیرحبیب الله خان (سراج

(c) ketabton.com: The Digital Library

الملت والدين) په پاچهۍ کې د سراج الاخبار د خپرونو له لاري ورسېدلې ، نو پر ښکاره ده چې د پښتو نشراتو له پاره عيني زمينه برابره سوه. سراج الاخبار په لومړي سر کې په سنګي چاپ خپرېدئ او وروسته چې د عنايت مطبعه په کابل کې تاسيس سوه (۱۹۱۱ع) ، سراج الاخبار هم په حروفي تورو خپل نشرات پيل کړل. دا توري پارسي توري وه او پښتو مضامين او اشعار يې هم په همدې تورو خپرول. ځکه نو موږ د دغي دورې پر پښتو ليکدود باندې د سراج الاخبار د نشراتو پر بنسټ نه سو ږغېدلای. موږ ته معلومه ده چې په سراجي عصر کې د حبيبيې مدرسې له پاره د پښتو درې کتابونه د مولوي صالح محمد په قلم ليکل سوي دي. دا کتابونه او س زما سره نسته خو پخوا مې ترنظر تېر کړي وه. په هغو کې لومړی پښتو کتاب ښاغلي عبدالکريم بريالي (د پښتو ليکدود) په نامه پخپل نوي چاپ سوي اثر ۱۰۵ مخ کې په لنډه توګه معرفي کړی دئ. ما ته د دغه کتاب په باب د ښاغلي بريالي له بيان او خپلو مشاهداتو څخه څرګنده سوه چې د کتاب ليکدود له هغه رسم الخط سره ورته دئ، چې وروسته د اماني عصر په (مرکه د پښتو) کې هم منل سوی و او تاسي به يې په راتلونکو کرښو کي تفصيل ولولئ.

دا ميرامان الله خان په روښانه دوره کې د پښتو ليکدود له پاره منظمه رسمي هڅه د هغي ټولني له خوا له سره راپيل سوه ، چې ٌمرکه د پښتوٌ نومېدله (۵ .)

مرکه د پښتو تر ۱۳۰۲ هـ ش کال د مخه منځ ته راغلې وه او لومړی رئيس يې مولوي عبدالواسع خان کاکړ او تر هغه وروسته يې دوهم رئيس عبدالرحمن خان لودين و. دې مرکې دوولس تنه غړي درلودل او د وخت په اساسي قانون (نظامنامه د تشکيلات اساسی افغانستان) کې يې په درجېدلو سره رسمي او قانوني بڼه موندلې وه. د دې مرکې وظايف د پښتو ژبې د قاعدو جوړول او د درسي کتابو ترجمه کول او نقلول وو (۲). د ښاغلي رفيع صاحب د څېړني له مخي ، دې مرکې چې د پښتو الفبې له پاره کوم ليکدود ټاکلی و ، له اوسني مروج ليکدود سره يې زيات توپير نه درلود .يوازنی توپير يې دا و ، چې د (څ) ږغ له پاره يې د(ح) ګرافيم ته يو ټکی پرسربل په غبرګ کې ورکاوه . له هغو بېلګو څخه چې ښاغلي رفيع صاحب د(يوازينۍ پښتو) له کتابه را اخيستي دي ، ښکاري چې مرکې د کندهارۍ لهجې ځانګړتياوي منلي وې. چې تفصيل به يې تاسي په راتلونکو پاڼو کي ولولئ.

دليکدود کوم اصول چي (مرکه د پښتو) ټاکلي وه ، په طلوع افغان اخبار کي هم په لږو ډېر توپير سره تعقيبېدل. خو بل چاپي د پاللو هڅه نه کوله او تر ډېري اندازې د کاغذ پر مخ پاته سوي دي.(۷)

مرکه د پښتو د اماني دورې له ختمېدو سره پای ته ورسېده . کله چې په هيواد کي تر سقوي انارشۍ وروسته دولتي نظم د اعليحضرت محمد نادر خان او د هغه د غښتلو وروڼو په موټه ټينګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سو ،ورسره سم یې په کابل کې د (انجمن ادبی) ترجوړېدو (۱۳۱۰ش)یو کال وروسته په کندهار کې د پښتو انجمن خښته کښېښوول سوه.

د پښتو ادبي انجمن د ۱۳۱۱ش کال دلیندۍ په نهمه نېټه د کندهار ولایت په عامه سلامخانه کې دوزیرمحمد ګل خان مومند په وینا پرانیستل سو. نوموړي په خپله پرانیستونکې وینا کې د انجمن دندې داسې بیان کړې:

۱ـ انتشار د یوه مجله علمی او ادبی او اجتماعی او تاریخي چی د پښتانه د شانه سره ښایی او مناسب د دغه کام اوژبی یی .

۲ـ جمع او تدوین دلغات متفرقه د پښتو په هر کام او هر کلی کی د پښتنو چی هر چیری وی او دفع اوورکول د مفهوم د اختلاف دلغات چی بلااندیشه د کوم مصیبت څه په میانځ کی وی یا پیدا شی.

۳ـ جمع کول او ټولول د ادبی کتابونو د پښتو ،چی مطبوع یا غیر مطبوع وی او تشویق د تصنیف او تالیف د داسی آثارادبیه.

۴ـ ترجمه د درسی کتابونو چی په موجب د پروګرام رسمی دوزارت معارف د افغانستان په مدرسو او مکتبو کی ویل کیږی.

۵ـ ترجمه او تالیف د نورمفید علمی او فنی او تاریخی او غیره کتابونه عصری دهری ژبی چی وی په شرط ددی چی خلاف دعقاید اسلامی د مسلمان ملت د پښتون او مخالف د سیاست د حکومت مستقله د افغانستان نه وی.

۶ـ تاسیس دیو (ملی کتب خانه د پښتو) او هم ضمناً دهغه کتابو نو چی د پاسنی مطالبو د پاره مفید وی.

۷ـ په ذریعه د نشرد ((مجله ادبی)) جلب توجه د تمام ملت و دی خواته او حاصلول د نیک بینی په نسبت د ((پښتو))"(۸).

د انجمن په دندو کې دلیکدود په باب مشخصه یادونه نه ده سوې خو د انجمن له نشراتو څخه څوک معلومولای سې چې دلیکدود یوه ټاکلې لارې تعقیبوله او ښاغلی بریالی وایي چې"... دلیک په اندازکښی لږبدلون راوستلئ...." (۹). ښاغلي رفیع په ژبپالنه کې د انجمن د تشکیلاتو او نشراتو په باب ښه پوره څېړنه کړې ده خود لیکدود په باب یې څه نه دي ویلي .

د کندهار د پښتو ادبي انجمن په ۱۳۱۲ ش کال د کابل له ادبي انجمن سره یو ځای سو او د دواړو له ترکیبه څخه پښتو ټولنه منځ ته راغله.

پښتو ټولنه د ۱۳۱۶ ش کال د ثور په لومړۍ نېټه تاسیس سوه. دې ټولنې خپل کار او وظایف تر خپلو مخکنیو انجمنونو منظم او پراخ کړل او هغه په دې ډول وه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ـ د افغانستان د تاریخ تدوین او د افغانستان په تاریخي څرنګوالي له هره پلوه پوره ، پوره رڼا اچول .

۲ـ ژبي او ادب ته تحول او ترقی ورکول ، ملی آثار (فولکلور) د وطن له هره ګوټه راټولول او نشرول.

۳ـ دیوې عصري او عملی ژبي په حیث د پښتو ژبی دراژوندی کولو او تدوینولو کار.

۴ـ د کابل مجلې او کالنۍ او نورو وطنی جرائدو په واسطه ادب او ژبی ته ترقی ورکول او جهان ته په یو ابرومند صورت د افغانستان معرفی کول. (۱۰ (

په ۱۳۳۳ ش کال د پښتو ټولني په اهدافو او وظایفو کي یو ژور بدلون راغی او د نویو وظایفو په لړ کي یې د پښتو ژبي د لغاتو او قواعدو تدوین ، د ضرورت له مخي د نویو اصلاحاتو او لغاتو وضع کول ، ادبي او لغوي څېړني او د پښتو په لساني علومو پوری مربوط آثار لیکل او خپرول شامل سول.(۱۱ (

پښتو ټولنه د هماغه پیل څخه د لیکدود د یو کولو په لټه کي وه خو د دغه هدف د ترسره کېدو له پاره یې لومړنۍ منظمه هڅه تر خپل تاسیس پنځه کاله وروسته د ۱۳۲۱ ش د جوزا په میاشت (۲۱ می ۱۹۴۲ع) دیوې غونډي په ترڅ کي چي د هیواد ۲۵ تنه پوهان او لیکوال پکښې راغونډ سوي وه ، پریوویشتو اختلافي موادو باندي تربحث وروسته فیصله وکړه . تردي فیصلې شپږ کاله وروسته یې بیا د ۱۳۲۷ ش کال د سنبلې په اتمه (۳۰ اګست ۱۹۴۸ع) د افغانستان او لرو پښتنو یوي ۱۹ کسیزې ډلي غونډه وکړه او په هغه کي یې پریو لړ اختلافي موادو فیصله وکړه .دریمه فیصله د ۱۳۳۷ ش کال د سنبلې په ۲۵ مه (۲۷ اګست ۱۹۵۸ع) د افغانستان ، پېښور

او پښتنو لیکوالو او پوهانو په ګډون غونډه وکړه او د لومړۍ فیصلې پر څلورو موادو یې له سره بیا غور وکړ او د نورو ۷۳ موادو پر سریې موافقه سره وکړه .

په دي فیصلو کي د پښتو الفبې پر سرله (ڼ ـ نړ) پر ته نور اختلاف نسته او هغه هم په ټولو فیصلو کي (ڼ) ټاکل سوی دئ. په لومړۍ فیصله کي په (لاړ ـ ولاړ) کي د (ولاړ) شکل فیصله سوی دئ او په دوهمه کي دواړه صورتونه منل سوي دي. په لومړۍ فیصله کي په (لځ ـ لوخ) کي (لځ) فیصله سوی دئ خو په دریمه فیصله کي بیرته په (لوخ) باندي تعدیل سوی دئ. په لومړۍ کي په (مونږ ـ موږ) کي (مونږ) فیصله سوی و ، خو په دریمه کي دواړه منل سوي دي. دغه راز په ټولو فیصلو کي (ږغ ـ غږ) دواړه شکله منل سوي دي. په لومړۍ فیصله کي د ارواښاد الفت د کتاب په حواله د (شو ، شي ، شته ، ...) اشکال منل سوي دي خود ښاغلي بریالي د کتاب په ۱۱۲ مخ کي ورته کښل سوي دي (دواړه صحیح دي) خو د دوهمي فیصلې په برخه کي یې د دغه اختلاف ته (دواړه) قیدنه دئ وراچولئ (۱۱۵ مخ) . زما لاس او س اصلي فیصلې ته نه رسېږي چي د دغه اختلافي روایت حقیقت ځان ته معلوم کړم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې فیصلو ټول اختلافي مواد راوړل دلته لازم نه دي او لوستونکي یې د ارواښاد ګل پاچا الفت په (لیکوالی ، املاء او انشاء) نومي اثر کي او دغه راز د ښاغلي عبدالکریم بریالي (د پښتو لیکدود) په نامه کتاب کي لوستلای سي. لکه وړاندي چي مي مثالونه راوړل ،په دغو دوو کتابو کي راغلي فیصلې یو له بله توپیر سره لري .

دلیکدود په برخه کي ددې فیصلو تطبیقي اړخ په افغانستان کي تر یوې اندازې عملي سوځکه چي یو راز مرکزي دولتي ملاتړ ورسره موجود و.خو تر کومه ځایه چي ما ته معلومات سته په لرو پښتنو کي د آزادو مطبوعو سته والي ددغو فیصلو په تطبیق کي خنډونه اچول او عملي اړخ یې نن لاهم کمزوری ښکاره سوی دئ .

زموږ معاصر ژبپوه دوکتور زیار صاحب دغو فیصلو ته د اهمیت په سترګه نه ګوري او وایي چي" پخوا به په پښتو ټولنه یا پښتو مرکه کي داسي کارکېده چي لاس به پورته کېده ، که به دکندهاریانو لاسونه زیات شوه دکندهاریانو پښتو به شوه ، که به د ننګرهاریانو دازیات وو ، دهغو به شوه . خو موږ دا کار پرېښوده ... زموږ له پښتو ټولني او بیا ستر انسان محمد ګل خان سره داتو پیر و چي هغوی لومړی غوښتل چي د لاس په پورته کولو او ریفرنډم له لاري یو ستنډرډ لیکنی فورم پیدا کړي او په تېره بیا وزیر محمد ګل خان د خلکو په خولو کي ژبه ورسموله ، دا امکان نه لري ...."(۱۲)

په افغانستان کي د کره پښتو ژبي دغور ځنګ ترمنځ ته راتګ وروسته د پښتو ټولني په فیصلو کي لاسونه وهل سول او د (شو ، سو ، ...) فیصلې خوبې د پښتو ستورو له خوا لاهم ماتي سوې.

او دا کار ددې حقیقت ښکارندویې کوي چي د فیصلو پروخت درایو اتفاق نه و او د پوهاند زیار صاحب خبره پرځای ده.

د پښتو لیکدود په باب وروستۍ فیصله دباړه ګلۍ د سیمینار فیصله ده. دا سیمینار په ۱۹۹۲ع کال په باړه ګلۍ کي د پښتونخوا او افغانستان د مهاجرو لیکوالو په ګډون جوړ سو. د سیمینار د منځ ته راتګ زمینه دهغو ټولنیزو او کلتوري اړیکو له امله برابره سوه چي په افغانستان کي د شورد بخولي(فاجعي) له خاطره پاکستان ته د افغانانو د ډله ییز مهاجرت وروسته دلرو او برو پښتنو ترمنځ ټینګي سوي وې. په دې سیمینار کي د تېرو فیصلو ځیني مواد تعدیل سول او د ښاغلي رفیع صاحب د خولې خبره ده چي په مجموع کي هغه لیکدود تر ډېري اندازې و منل سو چي په افغانستان کي پالل کېدئ. داسي ښکاري چي د سیمینار له نتایجو سره ځینو پوهانو ،چي په سیمینار کي یې برخه نه وه اخیستې، په ځینو برخو کي موافقه نه درلوده. د پېښور نامتو لیکوال ارواښاد قلندر مومند خوله لومړي سره د سیمینار پر ضد و. ځکه ده خپل ځان ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوی لیکدود را ایستلي و او کتابونه یې (پټه خزانه فی المیزان او خیر البیان او نور) هم په خپاره کړي وه. پوهاند دوکتور زیار صاحب د باړه ګلۍ فیصلو ته انتقادي نظر لري او لیکي چي په دې سیمینار کي ځیني منلي او عامي سوي سموني بیرته باطلي سوي دي. لکه" عربي ټول پوروییونه په اره بڼه لیکل لکه قمیص، طمع، شمط ..نیم کانسونینټي (معدوله) واو نه لیکل لکه په خله(خوله) ، ګټ (ګوټ) ... کي ، همدا رنګه د پښتو اوږده یا مجهول (و) پر ځای له پېښ (ضمې) او اوږدې یا مجهولې (ې) پر ځای له زېر(کسرې) کار اخیستل لکه په ګمان (ګومان)، رمان(رومان) او ګله(ګېله یا ګیله)، دموکراسي (ډېموکراسي) او له دې ټولو سره تر (ک) ، (ګ) غوره ګڼل چي یوبې سر وبوله کاردی ، ځکه دا خو کوم غبرګ ژبیز سېمبول نه دی چي کړۍ ور واچول شي او خوشي یو توری پر پښتو ابېڅې(الفباء) ورسرباری شي چې هم تخنیکي ستونزه(ټایپ، کمپوز او پرینټ په اړه) رامنځته کوي او هم اقتصادي او مهالي هغه." (۱۳)
دې سیمینار ته د زیار صاحب" ۱۲۲ معیاري آرونه" وړاندي سوي وه خو ونه منل سول چي دوکتور زیار له دې بابته خپل ناراضیتوب ښوولی دئ. (۱۴)
ډاکټر پالوال د باړه ګلۍ له دې فیصلې سره موافقه نه لري چي وایي په پښتو کي (مد) نسته. د پالوال صاحب په عقیده پښتو مد لري او ده د همدې موضوع او یو لړ نورو خبرو په باب خپل دلایل په تفصیل سره پخپل نوي کتاب (معیاري پښتو ـ ۹۷ مخ) کي راوړي دي.
ښاغلی سرمحقق زلمی هیوادمل په دې برخه کي مصلحت آمېزه نظر ورکوي او لیکي:" ... کومي فیصلې چي د دې سیمینار په نتایجو مرتبې شوې د تطبیق ساحه یې د پخوانیو فیصلو په پرتله ژوره او پراخه وه ، خو زه ورسره دا خبره زیاتول غواړم، چي دا فیصلې ځیني تخنیکي مشکلات لري ، د دې لپاره چي د تطبیق ساحه نوره هم پراخه شي د افغان، پښتونخوا (سرحد)او جنوبي پښتونخوا (بلوچستان)د متخصصو ژبپوهانو یوه ډله بیا پرې غور وکړي ، هغه مشکلات او تخنیکي ګرانۍ چي پکي شته ، هغه پکې رفع کړي او بیا یې د تطبیق ساحې ته وړاندي کړي وروسته تر دې باید د پښتنو د بېلو بېلو سیمو او ثقافتي حوزو رسم الخطونه سره یو وي." (۱۵)
ښاغلي هیوادمل دا تخنیکي ګرانۍ ښوولي نه دي چي کومي دي خود بیان له سیاقه یې ښکاري چي له فیصلو سره یې بشپړ توافق نسته.
د پښتو لیکدود په باب ځیني شخصي او انفرادي هڅي هم سوي دي لکه د شهید خان عبد الصمد خان لیکدو ، د وزیر محمد ګل خان لیکدود ، د قلندر مومند لیکدود او نور. خو د دې ټولو لیکدودو زني دهغوی د مخترعینو تروفات وروسته ورتړلي سوي دي.
د لیکدود په ټاکلو کي زه د اسي نظر لرم چي موږ باید د پښتو ږغونو (فونیمونو) له پاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیمبولونو پر ټاکلو فیصلې وکړو ، نه د تلفظونو په باب. د مثال په توګه پر دې خبره باید توافق وسي چي اوږده یا مجهوله (ې) څه رازولیکل سي. په دې برخه فیصله سوې ده چي دوه ټکي دي سرپرسرورکړه سي. بس همدا فیصله ده. اوس که د ژبې ویونکي په هرلغت کي د اوږدې (ې) اړتیا احساس کړي ، همدغه شکل به ورته راوړي. موږ که په لیکدوکي دا خبره فیصله کووچي اوږده(ې) دي په پلانۍ کلمه کي استعمال سي ، دا د لیکدود سمونه نه ده ، بلکي د تلفظ اصلاح کول دي. د تلفظ اصلاح کول په فیصله نسي ترسره کېدلای بلکي د هغه له پاره یو اوږد تدریجي بهیر او مشخص ژبني او تاریخي شرایط برابرېدل لازم دئ. د لیکدود پر سر د اختلاف اساسي ستونزه همدغه مسئله ده اوزموږد ژبې متخصصین ورته ډېره پاملرنه نه کوي. د پښتو ټولني په فیصله کي ویل سوي وه چي شو ، شم ، شي به لیکو ـ بخښل ، کښېنستل به لیکو ـ چې ، کې ، مې به لیکو ـ ږغ ، غږ به لیکو ، نورنو د هرچا خوښه چي هر رازیې تلفظ کوي. سو ، سم ، سي یې تلفظ کوي او که بخل او کېنستل او که چي ، کي ، مي. د دې عجیبې فیصلې له مخي نوګویا د(ش) ګرافیم د(س) او ازهم ورکولای سي،(ښ) چي په کوموتوروکي راغلی دئ ، د انګرېزي په شان ګونګ (silent) کېدلای هم سي او مجهوله (ې) د معروفي(ي) کارهم ورکولای سي. د (ښ) او (ږ) په برخه کي دا خبره پرځای ده چي لیکلی ګرافیم باید په همدې شکل وي خو په وینګ کي دي هره لهجه خپل دا په پام ونیسي ، ځکه دا د عین ګرافیم او فونیم بېلابېل تلفظونه دي. مګر د(سو) او(شو) په باب دا حکم چي (شو) به یې لیکو ، نور د هرچا خوښه چي څه رازیې تلفظ کوي ، یوه بې بنیاده خبره ده. ځکه (س) او(ش) دوه جلا ږغونه او دوه سره بېل ګرافیمونه دي او پښتانه دواړو په لیکنه اولوستنه کي هیڅ راز مشکل نه لري. دا به یوه ژبنۍ مضحکه وي چي (ش) به لیکو ، که یې څوک (س) تلفظ کوي ، پروانه لري. که دا دیوې قاعدې په توګه ومنل سي نوآیا په نوروشین لرونکولغاتوکي به هم دا جراوړوي که یا ؟له بلې خوا چي لهجوته د تلفظ حق ورکول کېږي او د(س) او(ش) په تلفظ کي دوی خپل اختیارلري ، نو په لیکلوکي ولي دا حق نه ورکول کېږي. که د تلفظ له پاره د دغه شان حکم په برخه کي ژبنی جواز موجود وي ، نوولي یې په لیکلوکي د غه راز جواز نسته. دا کار که څوک د نه پوهېدني له مخي کوي یا یې یو دبل له مراعته کوي ،په دواړوصورتوکي زما په نظر د ژبپوهني په اصولوکي یوناوړه بدعت دئ. د دې پرځای یې معقوله فیصله دا ده چي د کېنستل او کښېناستل دواړه شکله دي ومنل سي ، چي ـ مي ـ کي که چا په مجهوله (ې) تلفظ کول ،همدا سي دي ولیکل سي او که یې په معروفه تلفظ کاوه د(چي ، مي ، کي) په شکل دي ولیکل سي. په دې صورت کي به نو د الفبې یوه ګرافیم ته د تلفظ دوه بارونه ورپه شا سوي نه وي. په انګرېزي ژبه کي د همدې ضرورت له خاطره دئ چي colourاو color ـ labour او laborدواړه شکلونه هم په ورځنیولیکنوکي کارېږي او هم یې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډيکشنريو کي ثبت کړي دي. ما له همدي اسيته دانګرېزي ژبي داکسفورډ کوچنی ډيکشنری (۱۹۹۸ع کال چاپ) لومړي څلوررديفونه سرسري وکتل اويوزيات شمېرتوپيري ثبتونه مي پکښي وموندل. که مي ټول رديفونه کتلي وای ، دتوپيري لغاتو شمېر ترسووهرومرواوښتئ. داتوپيري لغتونه مي داسي سره طبقه بندي کړل:

هغه لغتونه چي بريتانوی اوامريکايي ليکنه يې توپيرسره لري:

Arbor (US)	Arbour
Ardor (US)	Ardour
Armor (US)	Armour
Ax (US)	Axe
Behavior (US)	Behaviour
Caesarean(US)	Cesarean
Cesium (US)	Caesium
Caulk (US)	Calk
Cancel (US)	Cancell
Catalog (US)	Catalogue
Cecum (US)	Caecum
Cenobite (US)	Coenobite
Center (US)	Centre
Centerboard (US)	Centreboard
Centerfold (US)	Centrefold
Clamor (US)	Clamour
Color (US)	Colour
Colter (US)	Coulter
Cozy (US)	Cosy
Defense (US)	Defence
Disfavor (US)	Disfavour
Dishonor (US)	Dishonour
Distill (US)	Distil
Dolor (US)	Dolour
Drafty (US)	Draughty

هغه لغاتونه چي (Z) يې په (S) باندي اوښتی وي.

Apologise	Apologize
Atomise	Atomize
Authorise	Authorize
Baptise	Baptize
Bastradise	Bastradize

(c) ketabton.com: The Digital Library

Canalize	Canalise
Capsulize	Capsulise
Centralize	Centralise
Characterize	Characterise
Civilize	Civilise
Collectivize	Collectivise
Commercialize	Commercialise
Computerize	Computerise
Criticize	Criticise
Customize	Customise

د همدې څلورو ردیفونو رېبلا بېل توپیري لغاتونه

Artifact	Artefact
Bail	Bale
Barracouta	Barracuda
Blether	Blather
Bogeyman	Bogyman
Bogey	Bogy
Bond	Band
Botch	Bodge
Boult	Bolt
Brag	Bragg
Burk	Berk
Caddy	Caddie
Calix	Calyk
Carvel	Caravel
Castor	Caster
Combe	Comb
Coney	Cony
Dean	Dene
Dike	Dyke
Dispatch	Despatch
Doyley	Doily
Dryer	Drier
Dryly	Drily

هیڅ انګرېزي ژبی له دې توپیري لغاتو څخه هیڅ یوه ته غلط یا معیاري نه وایي. د دوا ړوډولونو ثبت

(c) ketabton.com: The Digital Library

او کارول یې په ټوله معنا اختیاري دي .
مورېکه ددوکتورزیارصاحب خبره" ژبه دخلکو په خولوکي وراصلاح کوو"، نو په دې هم باید سرخلاص کړو ،چي دابارمزله ته نه رسېږي. عملي او معقول حل یې هغسي دئ ، لکه ماچي بیان کړ. په دې صورت کي به له لهجوي اصطلاکونوڅخه هم خلاص سوي یواوپه بېځایه ناندروبه مووخت هم نه وي ضایع سوی .
لهجوي تلفظونه دهغوخپلوویونکوته پرېږدئ. که یې دتغیر اړتیا او شرایط برابرسول ،هرومروبدلون پکښې راځي. زماد خپلي مشاهدې له مخي دېرش کاله وړاندي ماله خپلوپکتیاوالو ټولګیوالو څخه د پوهنتون په لیلیه کي دخور، مور کلمات دخبر، مبر په شکل اورېدل. اوس یې هغوی پخپلو منځوکي لاهم نه سره وایي. د تلفظ دا سمېده د پښتوټولني دفیصلومعجزه نه ده بلکي دهغو اجتماعي اغېزو نتیجه ده چي زماپردغوټولګیوالوباندي د نورو لهجو له پښتنوسره د ګډ ژوندله لاري پرېوتلي وې.
دکندهارپه پارسیبانانوکي زمادوړکتوب پروخت په (غ) باندي د(ق) بدلېدل په ټوله معناعامه خبره وه. خواوس دا تلفظ ترزیاتي اندازې پوري په تېره بیاپه نوي تعلیم یافته نسل کي له منځه تللی دئ. نه کومه فیصله ترمنځ سوې ده اونه تلفظ په فیصلوباندي بدلون مومي.

۱) (خیرالبیان د کابل چاپ ـ سریزه ـ ۲۲ مخ
۲) (هماغه اثر ، هماغه مخ
۳) (بحرالعلوم ددیني عقایدو ، فرایضو ،نصیحتونو ، حکمتونو او اخلاقي ، تاریخي او عرفاني کیسو یوه منظومه مجموعه ده چي زیات وکم شل زره بیته کېږي. ددې کتاب یوازنۍ نسخه دمولف پخپل لیک دکابل په ملي آرشیف کي خوندي ده. لومړی برخه ،لس زره بیته یې ددې قلم چلوونکي له سریزي او حاشیوسره په ۱۳۷۳ هـ ش کي برابره کړې او په ۱۳۸۳هـ ش(۲۰۰۴ع) کي چاپ سوې ده. په دغه کتاب کي دوست محمد خټک دخان دپېژندلو په باب وایي چي دمحمد اکرم زوی ، دکرم خان لمسی اودزمان خان کړوسی دئ. په پښتانه شعراء دوهم ټوک کي یې زمان خان دزرنام خان زوی دپاینده محمد خان لمسی دعبدالقادرخان خټک کړوسی اود خوشحال خان کوسی بللی دئ. دوکتورعارف عثمانوف په خپل کتاب" خوشحال خان خټک اودده ادبي مکتب ـ ۱۸۱مخ" کي دمرحوم بېنوا د پښتونستان نومي کتاب د۴۱۵ مخ په حواله ، زرنام خان دعبدالقادرخان زوی بللی دئ .
۴) (ددې کارمثالونه دان دپاسه دي اوحتی نن ورځ چي دمتن برابرولو اصول ټاکل سوي او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو ژبو کي خپاره سوي هم دي ، د متونو برابرونکي د شاعر په لهجه کي لاس وهي او په اصطلاح معیاري کوي یې. د(په) پرځای (پر) په ننباسي او برعکس یې لاهم. د عبد القادر خان ختک د یوان په کندهاری لهجه او د احمد شاه بابا ، میرزا حنان بارکزي ، شمس الدین کاکړ او... د یوانونه په یوسفزی لهجه خپروي .

۵) (زموږ لیکوال دا نوم د پښتو مرکه کاږي چي سمه بڼه یې هم داده . خو موږ ته په کار ده چي د ځایو ، ټولنو او مرکزو په نومو کي لاس ونه وهو او د چا خبره معیاري یې نه کړو. دا کار مو بیا بل وخت د نو موړي عصر د پښتو ژبي په ګرامري ښېړنه کي خطاباسي. ډاکټر پالوال په (خوشال خان) باندي د خوشحال خان ختک د نامه بدلول هم د شاعر په نامه کي لاسوهنه بولي او کړي یې.(وګ: معیاري پښتو ــ ۴۳۲ مخ(

۶) (رفیع ، حبیب الله ، ژبپالنه ــ ۸۴ مخ ، ۱۳۲۱ش ، کابل

۷) (په" رویداد لویه جرګهٔ دارالسلطنهٔ کابل ۱۳۰۳" چي د پښتو وینا وو کومه برخه خپره سوې ده ، په هغې کي د مرکې لیکدود کورټ په پام کي نه دئ نیول سوی.

۸) (ژبپالنه ــ ۹۳ مخ د پښتو مجلې لومړي کال د ۱۸، ۱۹ مخونو په حواله

۹) (د پښتو لیکدود ۱۰۴ مخ

۱۰) (ویښ ــ راز محمد ــ پښتو کتابونه ــ ۴ مخ ــ پښتو ټولنه ــ ۱۳۳۷ ش

۱۱) (پښتو کتابونه ۱۲ مخ

۱۲) (ښکلا مجله ــ څلورم کال ، دریمه ګڼه ، ۵۰ مخ .

۱۳) (د پښتو ژبي د ودې اړتیا او لارې چارې ــ ۸۴ مخ

۱۴) (ده د سیمینار افغان برخه وال وته په انک (طعنه) سره د (لاسکتوي) لقبونه ورکړي دي او ځیني نور پیښوري برخه وال یې د (شیخ العلماء) په لقب ټکولي دي (وګ: پښتو ــ پښتنانه .... ، ۳۱۰ ــ ۳۱۱ مخونه)

۱۵) (تېر ماخذ ۲۴ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

معيار ــ دژبي دمعياري کولو اړتيا او اړتيا

څرنګه چي موږ پخپله ژبه کي د معيارتيا کلوله پاره په ليري زمانو کي کومه تاريخي او مسلسله عنعنه نه لرو نو مجبور يو چي د نورو ژبو د معيار تيا کلو جريان د خپلي ژبي د معياري کولوله پاره دلارښود په توګه لومړی زده کړو او بيا يې کوزده کړو.
ماته او س سمدلاسه ددې امکانات سته چي د انګرېزي ژبي د معياريت پر هڅو باندي څېړنه وکړم او بيا د د غو هڅو په رڼا کي د پښتو ژبي د معياري کولو پر مسئله باندي وږغېږم. د دې څېړني په ترڅ کي به پخپله د معيار (Standard)مقوله هم لږ وډېر تشريح سي.
په اروپايي ژبو کي د معيار (standard)مفهوم په بېلا بېلو معناوو سره ثبت سوئ دئ چي په هغو کي يې لږ ترلږه دوې اساسي معناوي تر نورو ډېري څرګندي دي. لومړی يې د نظامي سمبول مفهوم دئ چي په هغه کي بيرغ، مجسمه ډوله تصويرونه او نور راتلای سي. دغه سمبولونه د جګولکړو پرسرد و د انيويا نورو ځايو پر سر ځوړندوي او د يوه معتبر مرکزي ځای د ښوولو وظيفه سرته رسوي.دغه ځايونه د فوجيانو د غونډ يدو مرکزونه څرګندوي لکه د پاچا د ودانۍ، دغتو اشرافو يا آمرينو د ودانۍ ښانونه. دمعيار يا ستنډرډ په دغه راز استعمال کي د عموميت، يووالي او لږترلږه د يو راز متحد الشکل والي ژور مفهوم نغښتی دئ.
دمعيار دوهمه معنا اله لومړی څخه بېله ده. په دې معنا کي معيار ديوې اندازې يا وزن يوه نمونه را ښيي. د مثال په توګه د اوږدوالي د اندازه کولو فلزي ميله(نيم ګزی)، د ظرفيت دمعلومولو لښی،دوزن د ښوولو او سپنيزه کتله(کاڼی) او نور.
يو بل معيار هم سته چي د اصل(original)په معنا د نقل (copy) په مقابل کي کارېږي. کاپي په ورځنيو چارو کي ديوه واحد د قانوني څرګندوني په توګه کارور کولای سي خو اصل ته بايد وروستۍ او نهايي مراجعه وسي. په مثال کي يې د ليک اصل، د کتاب اصل،دفرمان اصل او نور راوړلای سو.
په دې ټولو معيارو کي د اعتبار authoritative، عموميت commonality ، يووالي unityو متحد الشکل والي uniformity مهم مفاهيم په ګډه پراته دي.
په راتلونکو پاڼو کي به ولولو چي دغه مفاهيم څرنګه د "معياري ژبي" په اصطلاح کي په کاراچول سوي دي او په دې ترڅ کي به ووينو چي انګرېزي ليکوالو څرنګه د "معيار" اصطلاح له اوولسمي او اتلسمي پېړۍ څخه کارکړې ده او هم به د غه راز هغه هڅي وڅېړو چي په دې اړه د نونسمي او شلمي پېړۍ په ژبنيو انکشافاتو کي سرته رسېدلي دي. خبره به وار دوار ه پخپله له "معياري ژبي" راونښلو چي څه ته وايي ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

معياري ژبه څه ته وايي ؟

معياري ژبه هغه منلې سوې ژبه ده چي د يوه ژبني قلمرو په هره جغرافيايي سيمه کي د پوهېدلو وړ وي. معياري ژبه د ادبياتو او مېډيا ژبه وي او د ا د يوې ژبي هغه ځانګړې نوعه (variety) ده چي قانوني يا يوڅه قانوني دريځ ورکړه سوی وي. ويل کېږي چي دا د يوې ژبي صحيح ترينه لهجه (dialect) ده. معياري ژبه زياتره (هروخت نه) د يوه هيواد د پايتخت پر ژبه تکيه لري.
د ژبي د غه شکل په ځانګړې توګه هغو زده کوونکو ته ورزده کېږي چي غواړي د غه ژبه زده کړي او د همدې ژبي ټول ليکلي متون هماغه د معيار په نامه منل سوې املا او ګرامري نورمونه پالي .
ځيني په نړيواله سويه منلي سوي ځانګړتياوي چي يوه معياري ژبه په تشخيص کېږي ، دا دي:
ـ يو منل سوی قاموس يا قاموسونه چي ټول معياري سوي لغاتونه او د هغو املاء پکښې درج وي ؛
ـ يو منل سوی ګرامر چي د ژبي ټول شکلونه ، قاعدې او جوړښتونه پکښې ثبت سوي وي او هم دا خبره پکښې څرګنده سوې وي ، چي کوم شکلونه بايد استعمال سي او کوم بايد نه سي ؛
ـ د تلفظ يو معياري او منل سوی سيستم چي وېونکي ورته د يوه علمي او مناسب تلفظ په سترګه وګوري او د غه رازله سيمه ييزو اغېزو څخه پاک وي ؛

ـ يوه موسسه(institution) چي د دغي ژبي د استعمال چاري پر مخ بيايي او د هغې د استعمال د نورمونو په اړه ټاکلو کي واک (authority) ورکړه سوی وي. لکه د فرانسې اکيډيمي Academie francaiseيا رويال سپېنيش اکيډيمي Royal Spanish Academy چي صلاحيت لرونکي موسسې دي ؛
ـ د يوه داسي منشور يا قانون سته والی چي دغي ژبي ته د هيواد په قانوني سيستم کي رسمي قانوني ځای ورکړي ؛
ـ په عامه ژوندکي (په محاکمو او مقننه موسسو کي) د دغي ژبي کارول ؛
ـ د ادبياتو يو مرکزد رلودل ؛
ـ په همدې ژبه باندي د مهمو مقدسو کتابو ژباړل چي د ويونکو له نظره سپېڅلي او معتبر وي ؛
ـ په ښوونځيو کي د ژبي د معياري ګرامر او املاء تدريسول ؛
ـ بهرنيو زده کوونکو ته د تدريس له پاره د ژبي د غه ځانګړې بڼه يا لهجه ټاکل.(١)

د معياري ژبي منځ ته راتلل د بېلا بېلو ژبنيو تجويزونو د برياليتوب نمايندګي کوي. د هغې ټاکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا معنالري، چې د هغو سیمو ژبه نورله ارزښته لوېدلې یا غورځول سوې ده، چې له دغه معیار سره تو پیرلري. ددې خبرې بیا معنا دا ده چې په ځینو هیوادو کي د معیاري ژبې ټاکنه یوه ټولنیزه او سیاسي مسئله ده .

د مثال په توګه په ناروې کي دوې موازي معیاري ژبې سته. یوه یې Bokmal نومېږي چي تریوې اندازې پوري د ډنمارکي سابقې پرهغه سیمه ییز تلفظ باندي ولاړه ده چي پرناروې باندي د ډنمارک دواکمنۍ پروخت رواج و ، او بله یې Nynrosk نومیږي چي دا بیا دلویدیځې ناروې دلهجولـه ترکیبه جوړه سوې ده. خوایټالویان چي حتی ترناروېژیانو زیاتي یوله بله مختلفي لهجې لري ، بیاهم یوه معیاري ایټالوي لري. عجیبه لا دا ده چي د ایټالویانو معیاري ژبه دروم پرلهجه باندي تکیه نه لري ، بلکي دفلورانس پرلهجه ولاړه ده. په اسپانیا کي هم معیاري اسپانوي د ماډریډ پرګرځ ودباندي نه، بلکي د ډېرلیري شمالي ولایت Valladolid پروینا ولاړه ده. په ارجنټاین او یوروګوای کي بیا معیاري اسپانوي ددغو هیوادو د پایتختو یعني د بونیس آیریس او مونتیویدو د لهجو پربنسټ تدوین سوې ده.

معیاري جرمني بیا د یوه ټاکلي ښار یا سیمي پر اساس منځ ته نه ده راغلې بلکي د خوسوو کلونو په اوږدو کي یې انکشاف کړی دئ. ددغو خوسوو کلونو په اوږدو کي لیکوالو هڅه کوله ، د اسي راز لیکنه وکړي چي په یوه پراخه ساحه کي د پوهېدلو وړوي. د ۱۸۰۰ ع کال تر شاوخوا پوري معیاري جرمني یوازې په لیک کي موجوده وه. په دغه وخت کي د شمالي جرمني او سېدونکو ته، چي د معیاري جرمني ژبې پرخلاف یې د ټیټې جرمنۍ ژبې لهجې ویلې ، معیاري ژبه لکه یوه بهرنۍ ژبه داسي ایسېدله او دخارجي ژبې په شان یې زده کوله. وروسته شمالي تلفظ د معیارپه توګه ومنل سو او په جنوب کي یې هم خپورو کیښ. ورپسې د Hanover ۲(په شان سیمو کي سیمه ییزه لهجه یو مخیزه مړه سوه .

په معیاري فینلینډي ژبه کي دلغاتو اساسي جوړښتونه زیاتره د لویدیځې فینلینډۍ لهجې پربنسټ جوړ سوي دي.

په یوناني ټولنه کي تراوسه لاهم دویلو یوه معیاري ژبه نه ده رامنځ ته سوې ځکه په یونان کي هره کمیونیټي خپل ځان پرنورو ګاونډیو ټولنو باندي دلرغونتوب ، وقار، ذکاوت او نورو ورتیاوو له مخي لوړه ګڼي. دوی تل دقدرت ، ثروت او نفوذ پرګډې یوله بله سیالۍ کوي او دې ته حاضر سوي نه دي چي د حکومت ترقانون په هاخوا دي د ژبې قوانین هم ولري. (۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په جنوبي اسیا کي د هندوستانۍ ژبې دوو معیاري لهجوته رسمي بڼه ورکړه سوې ده چي هغه دوې لهجې هندي ، د هندوستان رسمي ملي ژبه ، او اردو ، د پاکستان رسمي ملي ژبه او د هندوستان رسمي محلي ژبه ده. په نتیجه کي له هندوستاني ژبې څخه زیاتره هندي ـ اردو مراد وي.
نوري معیاري ژبې د بېرپرله پېچلي اړخونه لري. د پاریس د فرانسوي ژبې تفوق د معاصر فرانسوي ادب تاریخ په اوږدو کي په پراخه اندازه منل سوی دئ او چا څه پکښې ویلي نه دي .
د بریتانیا په انګرېزۍ کي معیاري تلفظ دلندن ښار د ممتازو طبقو پر ژبه باندي ولاړ دئ او دغه راز د انګلستان د ښوونځیو د خصوصي بورډ پر sociolect باندي تکیه لري.

د امریکا په متحده ایالاتو کي د امریکایي انګرېزۍ بېلا بېل ډولونه سته خو عمومي امریکایي لهجه رسمي نه ده ځکه په هغې باندي زیاتره امریکایان په روانه توګه پوهېږي. په داسي حال کي چي د امریکا د متحده ایالاتو فیډرال حکومت رسمي ژبه نه لري ، زیاترو امریکایي ایالتونو انګرېزي ژبه د رسمي دولتي ژبې په توګه ټاکلې ده او په هغو کي لوزییانا ، نیو مکسیکو ، هاوایي ، پیرتوریکو ، ګوام ، او امریکایي ساموا انګرېزي او یوه بله ژبه د رسمي دولتي ژبو په توګه غوره کړې دي. د شمالي ماریانا ټاپوګان درې رسمي ژبې لري.
عربي ژبه چي د پنځه ویشتو هیوادو رسمي ژبه ده او تقریباً دوه سوه او یا میلیونه تنه ویونکي لري ، د معیاري (ادبي) ژبې پر څنګ یې خورا ډېري سیمه ییزي لهجې ، چي عامیانه عربي (Colloquial Arabic)ورته وایي ، هم سته. د عربو په نزد ادبي عربي ، معیاري عربي (اللغه العربیه الفصحی) ده .له ادبي عربي څخه یې مراد د قرآن ژبه او په شمالي افریقا او منځني ختیځ کي د ډله ییزو رسنیو (میډیا) ژبه ده. په میډیا کي ټول لیکلي آثار ، کتابونه ، ورځپاڼې ، مجلې او رازراز اسناد راځي. عامیانه یا لهجوي عربي له کلاسیکي عربۍ څخه ټولي راپیدا سوي ملي او سیمه ییزي عربۍ دي چي په شمالي افریقا او منځني ختیځ کي د ویلو ورځنۍ ژبې دي. په دغو لهجوي ژبو کي ښه پوره اندازه ادبي آثار ، په تېره بیا ډراما ټیک ادبیات او شعرونه سته.خو کلاسیکه عربي د ټولو عربي هیوادو رسمي ژبه ده او په ښوونځیو کي هم دا ژبه تدریس کیږي .

د هر هیواد تعلیم یافته عرب هم خپله سیمه ییزه لهجه او هم په ښوونځیو کي زده کړې ادبي عربي لرووډ بره وایي. د عربي ژبې مصري ، مغربي ، شامي ، عراقي ، خلیجي ، اندولسي ، سوداني ، حجازي ، نجدي او یمني لهجې د یادوني وړدي .
تر دې لنډو یادونو وروسته به هغه بهیر لږڅه په تفصیل سره بیان کړم چي د معیاري انګرېزۍ د منځ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راتګ تروخته په انګلستان کي تېر سوی دئ.
په اتلسمه پېړۍ کي د معیار اصطلاح د انګلستان په هغو ساحو کي ډېره کارېدله چي د ژبي په باب څېړني او بیانونه پکښې کېدل. دې خلکو معیارته د یوه ژبني ارزښت په توګه کتل او زیاریې ایست چي د غه ارزښت تر لاسه کړي او په ټولنیزه توګه په رسمیت و پېژندل سي.

معیاریت د غه وخت ترزیاتې اندازې پوري د تصفیې او سوچه توب په مفهوم پېژندل کېدئ. سویفټ (Swift)، چي د اوولسمي پېړۍ د فیلسوف جان لاک John Locke نژدې معاصرو ، پخپل یوه وړاندیز کي د انګرېزي ژبي د تصفیه کولو غوښتنه وکړه او څرګنده یې کړه چي دا تصفیه به همېشنۍ وي. ده پردې خبره ټینګارکاوه چي ژبه دې تریوه ټاکلي حالته پوري تصفیه سي او بیا دې نو د غه حالت پخپله د یوه اعتباري معیار په توګه ومنل سي چي د هغه له مخي د ژبي ویونکو ته لارښوونه وسي. د ده د غه ټینګار د اتلسمي پېړۍ په زیاتروژبنیو نظریاتو کي یوه مسلطه موضوع سوه.
د سویفټ په تعقیب لارډ چسټرفیلډ Lord Chesterfield د انګرېزي ژبي د سوچه کولو او وروستي ځل سمولو ږغ وکړ. د غه رازیې څرګنده کړه چي ژبه باید د یوه معیار له مخي تصفیه سي چي بیا نو د یوې نمونې په توګه کار وکړي. چسټرفیلډ له دې امله ډېر خواشینی و، چي تر هغه ګړیه پوري ولي انګرېزي ژبي کومه ټاکلې معیاري بڼه نه درلوده. خو په دې یې بیا زړه ښه و، چي د معیار له نه سته والي سره سره په انګرېزي ژبه کي د مقدس کتاب هغه ژباړه پرته وه چي King James سر ته رسولې وه. د اتلسمي پېړۍ ګرامریان زیاتره په دې عقیده وه، چي د انجیل همد غه ژباړه ډېره ښه معیاري انګرېزي ده. په د غه مقدس کتاب کي کارسوي ژبي دوه رازه اعتبار درلود، چي یو یې ژبنی او بل یې دیني و. پردې نظرباندي تر نونسمي پېړۍ پوري لا ترزیاتې اندازې پوري توافق موجودو .

هیجنسن Higgenson په دې باب لیکلي وه چي د انجیل انګرېزي په عملي توګه زموږ د ژبي معیار دئ په هغه کي د نورو زیاتوتاثیراتو تر څنګ د انګرېزي ژبي د ښوونې وسایل سته چي په پرتلېزه توګه یې د دوه نیموسووکالو په اوږدو کي بدلون نه دئ موندلئ. هیڅ یوې اکاډیمۍ یا معتبرې ډیکشنرۍ د دې توان نه دئ موندلئ چي د غه راز عام ستېنډرډ دې منځ ته راوړي ، یا دې ملت ته د غه شان متحد الشکله لارښووني وړاندې کړي.
د هیجنسن په استدلال کي دوه ډېر مهم ټکي دا دي چي د معیار دواړي معناوې پکښې په پام کي نیولې سوې دي. دی وایي چي د انجیل د غه ژباړه د انګرېزي ژبي معیار دئ او د دې معنا دا ده چي د غه معیارته باید په اعظمي توګه مراجعه وسي. دی انجیل ته په دې خاطر هم د معیار په توګه قایل دئ چي هغه د یوې راغونډونکي او یو موټې کوونکي قوې په توګه کار ورکوي، د داسي قوې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

توګه چي خلک د یولړ ځانګړو ارزښتو پر شا و خوا باندي راغونډ او په دلوته رابولي .(۴)
هغه څه چي مورته په دې نظریاتو کي په زړه پوري دي ،دادي ،چي په هغه کي د معیاردواړه معناوي په ګډه سره کارسویدي. معیارله یوې خوا د داسي یوه ارزښت په توګه راڅرګند سوی دئ چي باید ترلاسه سي او بل وار بیا د یوه متحد الشکل عمل په توګه رامنځ ته سوی دئ چي باید ترسره سي . او ددې پرځنګ دا خبره هم له دلچسپۍ خالي نه ده ، چي دلیکلو او ویلو ژبه باید سره پېتلېس سي. اساسي پوښتنه دا ده چي آیا له ژبني معیارڅخه مراد یوه ځانګړې سطحه ده چي په لیکلې ژبه کي ځان باید وررورسول سي او که یوه ځانګړې سطحه ده چي دویلو په ژبه کي باید ځان وررورسول سي ؟ د دغي سخرغوټې خلاصول په حقیقت کي یوه ډېره سخته ستونزه ده او ددې ستونزي دا وارولوله پاره د دغو هڅو مطالعه ضروري ده چي د معیاري ژبي د اصطلاح د کارولو په برخه کي یې د نونسمي او شلمي پېړۍ له ژبنیو څېړنو څخه څرک ایستلای سو. زه به په دې برخه کي هغه ستونزي وسپړم چي په نونسمه پېړۍ کي انګلیسي ژبپوهان ورسره مخامخ سوي وه . په دې ستونزو کي یوه د لهجې او ژبي د تشخیصولو ستونزه وه او داداسي یو مشکل و ، چي حلېده یې اسانه کارنه و .

په انګلستان کي د انګرېزي ژبي د معیاري کولو د هلو ځلو په وخت کي د لهجې مسئله یوه جدي موضوع وه . د هغي د اهمیت او په معیار ټاکنه کي و هغې ته پاملرنه د معیاریت د خوځښت د برخه والو په لیکنو او ویناوو کي ډېره توده مسئله وه. مایکل جان (Meiklejohn) خو حتیٰ" ژبه یوه لویه لهجه ګڼله او لهجه یې یوه کوچنۍ ژبه بلله."(۵).

امریکایي ژبپوه ډوایټ ویټني (W.Dwight Whitney) خو لا دلهجو په برخه کي نورهم پر مخ تللی دئ او وایي" په ربښتیني معنا سره هرفرد د بل فرد په نسبت بیله ژبه وایي. دژبي هرویونکی په تلفظ او دلغاتو په درک او استعمال او دغه راز دژبي په ګرامریت grammaticality کي فردي پېچلتیاوي او ځانګړتیاوي individual quirks & peculiarities ، لري ... د هر یوه مفکوره ،چي دلغاتو د استعمال له مخي یې وړاندي کوي ، له بل یوه سره توپیرلري. په دغه توپیرکي دده د کرکټر، پوهني او احساساتو ټول فردیت شامل دئ."(۲) خو دویټني نظریاتو هم جدي تناقضات درلودل. که دده له دې نظرسره ، چي ویل یې هرفرد د بل فرد په نسبت بېله ژبه وایي ، موافقه سوي وای نو دیوه هیواد د واحدي ژبي درلودل خو بیخي له امکانه وتل. د یوې واحدي او متحد الشکله ژبي د پلویانو سر هم په دغو توپیرونو باندي ښه خلاص و. دوی هڅه کوله چي د دغي ستونزي له پاره یو منلی حل پیدا کړي. دلهجو له پامه ایستل او نفی کول د مسئلې حل ورته نه ښکارېدئ. د دې معضلې لومړی حل دا و ، چي دژبي یو بشپړ قاموس تدوین سي چي په هغه کي د ژبي ټوله موجوده

(c) ketabton.com: The Digital Library

زېرمه دهغې له تلفظ سره یوځای خپره سي. دمخه تر دې چي دغه رازیو قاموس برابرسي ،
دانګرېزي لهجویوه ټولنه جوړه سوه (۱۸۷۳ع) چي English Dialect Society نومېده اوپـــه لنډ
ډول يې (EDS) بلله. ددې ټولنې هدف دهغولغاتوراغونډول وه چي نور ورته په معیاریت باندې
قایل نه وه. ددې پرڅنګ یې دغه لاندې اهداف هم ځان ته ټاکلي وه:

ـ دټولو هغو کسانو چي د انګلستان په محلي لهجوکي مطالعه کړې وه او هغو کسانو چي دمحلي انګرېزۍ له مضمون سره دلچسپي درلوده، سره راغونډول ؛

ـ دیوه عمومي مرکزجوړېدوله لاري دمحلي لغاتودراغونډونکو د کارونوخونديکول څوترهغه وروسته دټولو دغولغاتو دثبتولوله پاره موادبرابرسي ؛

ـ دبېلابېلوهغوډیکشنریو (collections of Provincial English Words)بیا چاپول ، چي نادري موندل کېدلې یاپه لږتېراژ چاپ سوي وې ؛

ـ دهغوسیمه ییزو لغاتو دمجموعوچاپول چي په هغه وخت کي یې خطي نسخې موجودي وې ؛

ـ دلغاتودغونډونکو ،زده کونکواوټولوهغوکسانوله پاره د اطلاعاتي منابعوماخذونه برابرول چي په دې برخه کي عمومي یاځانګړې دلچسپي ولري. (۷)

له دې کارسره دیوهانوعمومي دلچسپي پیدا سوه. ماکس میولر (Max Muller) ترادبي ژبي پرلهجوباندي کارته دلومړیتوب حق ورکړ اووې لیکل:

"... ادبي اصطلاحات مصنوعي دي... دژبي واقعي اوطبیعي ژوندله هغه استبدادسره سره، چي دکلاسیکواوادبي اصطلاحانوله خواسوی دئ ،دهغې په لهجوکي دئ...". (۸). دماکس میولر نظریه که څه هم ډېره استقبال نه سوه خو دهغه د نظریاتویوه برخه د ستېنډرډ ژبي دپلویانود کارپه بهيرکي دمنلوموقع وموندله .

چي خپلي خبري سره رالنډې کړم دستنډرډژبي دمنځ راتګ جریان په پای کي بري ته ورسېدئ اود West Saxonلهجه دمعیاري ژبي له پاره اساس وګرځېد اوداکسفورډ ډیکشنری په برابرولو سره دبري لوړ پړاو ته ورسېد .داډیکشنري دمعیاري ادبي انګرېزۍ له پاره یوه تیوریکي منبع سوه. موریس R.Morris ولیکل: "زموږاوسنی معیاري انګرېزي په لومړي سرکي یوه سیمه ییزه لهجه وه ،چي ترټاکلو شرایطولاندي د یوې ادبي ژبي پوړته ورلوړه سوه. داشرایط نورولهجو ته میسرنه ول."

ددې بحث په پای کي بده نه وي چي وواېم په دغه وخت کي د انګلستان خلګ ، نارینه په سلوکي ۲۲ اوښځي په سلوکي ۵۰ دلیک لوست په نعمت نازول سوي وه (د۱۸۴۰ احصائیه). دا سلنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(فیصدي) دهماغي پېړۍ په پای کي په سلو کي ۹۷ ته لوړه سوه(۹). دا احصائیه موږ ښتنو ته بایدرا وښیي چي ژبني معیارته رسېدل دلیک لوست دسطحي څومره لوړېدل غواړي .

۱) (له Wikipedia دایره المعارف څخه دانټرنیټ په مرسته.
۲)(دهانوورا وسېدونکي دلومړي جورج له وخته بیا د ویکټوریا تر زماني پوري دانګلستان په پاچاهي قلمروکي شامل وه .
۳) (حاشیه:ټوني کراولي ـ ۱۰۷ مخ
۴)(دانجیل دغي ترجمې ته ژبپوهانو په هغه نظرکتل چي دعربي ژبي پوهان دقرآن عربي ته دادبي او معیاري ژبي په سترګه ګوري. په دغودواړو نظروکي ترژبني اصل مذهبي تقدس ترډېري اندازې پوري طرحه دئ او دې نظردژبي دمعیارتیا کلو په ستونزمنه لارکي دیوه توافق له پاره ډېره ښه زمینه برابره کړې وه .
۵) (ټوني کراولي ـ ۸۱ مخ
۶) (ټوني کراولي۸۱مخ
۷)(ټوني کراولي ـ ۸۹، ۸۸ مخونه
۸) (هماغه اثر ـ ۹۰مخ
۹) (وګ: ټوني کراولي ۸۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپښتوژبي دمعیاري کولو هڅي څه وخت پیل سوې؟

ددې هڅو هدف د ژبې معیاري کول و، که د لیکدود؟ (۱)
زموږ څېړونکي چي کله د پښتو ژبي د کلتوري کېدلو لوړه و ژوره مطالعه کوي، نو په عمومي توګه یې له بایزید روښان څخه رانښلوي. وروسته د خوشحال خان او عبدالقادر خان نمونه اخیستل کېږي او د هغوی له خوا د لغت جوړوني هلي ځلي د پښتو د معیاریت د تاریخي ځنځیریوه کړۍ ګرزول کېږي. بیا نو د پیر محمد کاکړ معرفت الافغاني او وروسته بیا د امیر شیرعلیخان پښتو بولۍ او عسکري او دولتي نومونه او د هغه په تعقیب مرکه د پښتو، پښتو ادبي انجمن او په پای کي پښتو ټولني ته وار رسېږي. څرنګه چي زموږ په څېړنو کي د پښتو ژبي د صیقل کولو او سمولو هڅه تر ډېري اندازې د لغت جوړوني پر عملیه باندي حواله سوې ده، ځکه نو په دغه ټول تاریخي او ادبي جریان کي په جوړو سوو لغاتو پسي ځراغ و پلته را اخیستل کیږي او که هورې پر ځینو داسي کلماتو باندي سترګي ولګېدلې، چي په لومړي وار لیدلو سره څوک د جوړو سوو لغاتو خیال پر کولای سي، نو همدا کار د ژبې د توحید و لوله پاره یو تلاښ بلل کیږي. دا چي دا لغتونه به په رشتیا سره د یوه تاریخي او ژبني ضرورت له مخي جوړ سوي وي او کنه تر دغه وخت پخوا به هم په ژبه کي موجود وه، یوه مسلکي څېړنه ده، چي زه به یې د خپل صلاحیت په حدودو کي وروسته یوڅه وشنم. دلته دومره وایم چي که د دغو لغاتو نوې جوړونه ثابته هم سي، هغه باید د پښتو پالني او پښتو روزني په حساب کي درج سي، نه د پښتو معیاریت په جمع و خرڅ کي.
دا میر شیرعلیخان د وخت پښتو نومونې د هغه امیر له خوا په هیواد کي د نوي مدنیت او یوه منظم دولت د جوړېدو له پاره د عمومي پلان یوه کوچنوټې کړۍ ده او په رشتیا سره هم باید د نوموړي امیر په محاسنو او هیواد پالو هلو ځلو کي وشمېرل سي. دده دا کار د پښتو پالني یوه ستره نمونه ګڼل کېدلای سي.
مرکه د پښتو د امیر امان الله خان د وخت یوه وطنپاله او پښتو پاله هڅه ده. ددې مرکې یوازني چاپي آثار (یوازینۍ پښتو) او (پښتو پښویه) ده. یوازینۍ پښتو د سوچه توب له هغه نړیوال تمایل سره په تړاو کي منځ ته راغلې ده، چي د اماني عصر د ملي او مشروطه غوښتونکو مبارزو مخکښ ارواښاد علامه محمود طرزي په عثماني ترکیه کي د تورکي نیشنلیستانو له مبارزو څخه اخیستی او افغانستان ته یې راوړی و. په هغه وخت کي تورکي ملتپالو له عربي او فارسي ژبي څخه د خپلي ژبي د پاکولو خوراغښتلی خوځښت راپیل کړی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیوازینی پښتو په سرکي دمرکي دمشر" خادم العلماء عبدالواسع قندهاری" په قلم داسي لولو : "
داخبره وهریوه ته ښکاره ده چي دهر ټبر ژبه خوخپلنی نسی اولیک او لیکی په خپله ژبه نسی
لوړتوب اوپوره والی نسی درلودلی اودپردی له اړی نسی وتلای ... دادی نن ورځ چی لومړی پک
دپښتانه ډتولواکی بلل کیږی مشرباداردپښتانه (الغازی امیرامان الله خان) چی په کلو زوی او په
پوهانده پلارد تیرسوو او اوسنیو پښتنودی په دی رازد لوړتابه دخپل ټبراو د ودانی دخپلی مینی
پوه سو چی دتوری مټ د کبنی بی متهه نه ځلیږی اوپردی کټ تر ننګړی شپی دی نه خپلیږی اود هیڅ
اولس میړانه دبل په ژبه پرتوله مځکه نه خپریږی نویه وټبری ژبه خپلی ته مخه سوه چی هرومرودی
خپله ژبه بشپړه سی اوپه ډولواکی اوډولواکي کی دی بله ژبه نه ښوری ...." (۲)
داهڅي دکاغذ پرمخ پاته سوي اوپه هماغه کابل کي لا هم دپښتنو لیکوالو (برهان الدین
کشککی) له خوا ونه پالل سوي چي تفصیل به یې تاسي دپښتودسوچه توب په برخه کي ولولئ.
دپښتو مرکي پښتو پښویه اویوازنۍ پښتود پښتو پالني یوه مخلصانه هڅه وه اودا ماني
عصرد پښتو پالني یو ثبوت دئ. دهغه وخت پښتنو د راوېښولو او خپلي ژبي ته د پام اړولو له پاره
یو تلاښ وخو د پښتو له معیاریت سره یې تړل داوسني نسل له ذهن څخه راوتلی قضاوت دئ ځکه
ددغي مرکي نوم (مرکه د پښتو) پخپله لا هم غیر معیاري اود پښتو ګرامرله اصولو سره مخالف دئ
.

تردي وروسته چي دپښتو ادبي انجمن دکندهارد منورینو اود تنظیمه رئیس محمدګل خان مومند په
اراده منځ ته راغئ اودده په حضورکي یې دپښتو لیکنی کومه لارتعقیبوله ، هغه لارپخپله
دوزیرصاحب مرحوم له خوا ونه پالل سوه اوپه (پښتوسیند) او(دپښتوژبې لیار) کي یې خپله
راایستلې لارتعقیب کړه. دپښتو ادبي انجمن دپښتود عامېدلو اورسمي کېدلو پرلوریوه هڅه وه
نه دمعیاري کولو. دژبپالني ښاغلي مولف دپښتو ادبي انجمن دنشراتي اورګان (پښتو) مجلې له
یوه پاراګراف څخه داسي نتیجه اخیستې ده چي ګویا ادبي انجمن غوښته پښتو یې معیاري وي
(۳) . په هغه پاراګراف کي داسي راغلي دي:" ... دمحترم کتونکو دلوړنظر څخه پټه نه ده چي په
نوروژبو کی معارف په کافی اندازه سره لیکلی شوی دی ، چی دعوامو دضرورت اوغوښت یی په
پوره دی ... بالعکس په پښتو د بده مرغه دونه علمی کوټه اوذخیره موجوده نه ده چی دعوامو
ضرورت دی پوره کی نوبه ضروری وی چی انجمن دی په خپله مجله کی زیات مخ دعمومو ورونو
داذهان اوعلمیت وګوری چی د(کلم الناس علی قدرعقولهم) پرمعیار برابره وی چی شکوه دګران
والی اونه پوهني ځنی پیدا نشی ...." (۴)
په پورتني پاراګراف کي د(معیار) کلمه د(کلم الناس علی قدر عقولهم) له پاره استعمال سوې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

او معنایې دا چې د مجلې نشرات دي د دغې مقولې پر معیار برابروي یعني ساده دي وي. دلته یې دژبې د معیاري توب مسئله په پام کې نه ده نیولې .
د پښتو ژبې له پاره دیوه واحد لیکني معیار منظمه هڅه د کابل د پښتو ټولنې له جوړېدو سره رامنځ ته سوې ده. په تېره بیا کله چې په ۱۳۳۳ ش کال د پښتو ټولنې په اهدافو او وظایفو کې یو ژور بدلون راغی او دنویو وظایفو په لړکې یې دُ پښتو ژبې دلغاتو او قواعدو تدوین ، د ضرورت له مخې دنویو اصلاحاتو او لغاتو وضع کول ، ادبي او لغوي څېړني او د پښتو په لساني علوموپوری مربوط آثارلیکل او خپرول ٌ شامل سول.(۵). د پښتو ټولنې دا هڅه دلیکنۍ ژبې د معیاري کولو لومړنۍ هڅه ګڼل کېدلای سي. تردې وړاندې چې د پښتو مرکې ، پښتو ادبي انجمن څه کارونه کړي وه ، هغه ټول د پښتو پالنې او پښتو روزنې او دلیکدود دیووالي له پاره هڅې ګڼل کېدلای سي. خوله بده مرغه پښتو ټولنې ونه سوای کولای چې د لیکني معیار مسئله تر (سو) او (شو) په هیسته پرمخ بوزي. د پښتو ټولنې په پیشنهاد سوو مادو کې د لیکدود دیووالي پرسر فیصلې سوي دي نه د ژبې د معیاریت پر موضوع ، وروسته له لیکوالو څخه د لیکدود یووالی او د تلفظ یووالی ګډ سوی دئ .

د پښتو ټولنې د کاواکو هڅو پرخنګ له نن څخه زیات وکم پنځه ویشت کاله وړاندې دیوازنۍ کره لیکنۍ پښتو په نامه یو بهرراروان دئ چې پوهاند دوکتور مجاور احمد زیاری یې د تادا او اینو ولو اد عاکوي او وایي چې د غه بهیر د نوموړي په اراده ، نوښت او فعال ګډون سره راپیل سوی او تراوسه پرمخ وهل کېږي. د څوکلونو را هیسې چې پر افغانانو باندې د نورو بد مرغیو پرخنګ د پوهانو او عالمانو د نه جبیره کېدونکي مرګو ځپې راماتي دي ،او د افغانانو په تېره بیا د پښتنو ډېرې ستري هستۍ د مرګي غېږ ته تللي دي ، او س دیوې پښتو له بهیر سره د نورو پوهانو او د پوهنتون د استادانو او د اکاډیمۍ د غړو نو مونه هم تړل کېږي ؟ ! دا حرکت لړموافقین او خورا زیات مخالفین لري چې زماد همدې کتابګوټي په ترڅ کې به تاسي د هغه په باب بېلا بېل نظرونه ولولئ .

۱) (د مخه تردې چې د پښتو ژبې د معیاریت په برخه کې وړغېږم ، دیوه ټکي یادونه ضروري ګڼم او هغه دا چې زمو ږ پښتنو څېړونکو دوې خبري سره ګډې کړي دي او هغه د پښتو ژبې پالنه او د معیاري پښتو ټاکنه ده. زموږ څخه د ژبني فعالیت د غه دوې برخې ګډې سوي دي او زه به په دې بحث کې د نورو موضوع ګانو پرخنګ پر همدې برخه هم رو ڼا واچوم .
۲) (بینوا ـ عبدالروف ـ پښتو روزنه ـ ۱۴۲ ، ۱۴۷ مخونه ـ د پښتو څېړنو بین المللی مرکز ـ کابل ـ ۱۳۵۷ ش .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه راز وګ: ژبپالنه ـ ۸۷ مخ دیوازنۍ پښتود۲ـ۷ مخو په حواله
)۳ (ژبپالنه ـ ۹۵ مخ
)۴ (ژبپالنه ـ ۹۵ مخ
)۵ (پښتو کتابونه۱۲مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمعیاري لیکني پر هڅوباندي دنیولوګیزم هښمه

په ژبه کي دنوولغتونوجوړول له باباادمه تردي دمه پوري یو معمول دووددئ.
دنووا ختراعاتواوکشفیاتوواونوومفاهیمولپاره هرقوم اود هري ژبي ویونکو نوي لغتونه جوړکړي دي. زماپه نظرد" وعلم ادم الاسماء کلها" (البقره سوره ۲آیت)څخه به هم مراد همدغه لغتونه جوړول اوورښوول وي. دلغت جوړولوله پاره په نني ژبپوهنه کي دنیولوګیزم یانیولوجیزم neologismاصطلاح کاریږي.نیولوګیزم هغه لغت، اصطلاح یا عبارت ته ویل کېږي چي نوی جوړسوی وي اوزیاتره پریوه نوي مفهوم باندي دلالت کوي یایوې زړې اصطلاح ته نوی ژبنی رنګ ورکوي.نیولوګیزم داختراعاتو ،نوو پدیدو یاهغوزړومفاهیمود پېژند لوله پاره ګټوردئ چي په یوه نوي کلتوري قرینه کي واقع سوي وي. د نیولوګیزم یو مثال e-mail دئ چي موږیې په مدني ټولنوکي د انټرنیټ په برکت له نامه سره ډېراشنایو. دتعریف له مخي هر نیو لو ګیزم باید نوې بڼه ولري خو کله کله په مستقیمه توګه ځانګړو اشخاصو ، نشراتو اویا یوې حادثې ته منسوب وي. د نیولوګیزم اصطلاح د اتلسمي میلادي پېړۍ په شا و خواکي رامنځ ته سوه خود نونسمي پېړۍ دپیل تریو څه وخته پوري لا د" نیولوګیزم"لغت پخپله نیولو ګیزم و .
دطب دعقلي وعصبي ناروغیوپه څانګه (سایکیاټري (psychiatry کي دنیولوګیزم اصطلاح بل رازمعنالري اوهغه وخت کاریږي چي یو ناروغ داسي کلمات ترخولې راباسي چي له ده پرته یې بل څوک په معنانه پوهېږي.(۱) په کوچنیانوکي دغه رازپېښه غیرعادي نه ده خوپه لویانوکي دغه رازکلمات ترخولې راایستل دافکارودبې نظمۍ یوه نخښه ده چي دشیزوفریني schizophreniaپه شان دعقلي اودماغي ناروغۍ نمایندګي کوي.
دنیولوګیزم کلمات ترخولې راایستل کله کله دماغزودسټروک stroke یادانسان سرته دصدمې رسېدلو له اسیته هم پېښېږي. په دغه وخت کي دناروغ ژبه ګنګوره سي اونامفهومه کلمات ترخولې راباسي چي په سایکیاټري کي ورته نیولوګیزمونه وایي.

په الهیاتوکي هري نوي نظریې ته په نسبي توګه د نیولوګیزم په سترګه کتل کیږي اونیولوګیسټ دعقایدود سیستم په برخه کي نوښتګرسړی وي چي دمذهبي موسساتواودودیزو روحانیونو په نظر بیازیاتره مرتداوورانکارګڼل کېږي(۲ .)
که دژبود جوړښت جریان ته په ځیرو کتل سي نو هرلغت به یووخت نیولوګیزم و. هغه لغات چي دټولني له خوامنل سوي دي ، نور نود نیولوګیزم له حالته وتلي اودژبي زېرمه ګرزېدلې ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نيولوګيزمونو روا جېدل زياتره د خبري او اطلاعاتي رسنيو (media) پر لاس سرته رسيږي .
د ژبو ماهران کله کله له نيولوګيزمونو سره له دې اسيته مخالفت کوي چي د نوموړي مفهوم له پاره په ژبه کي پخوا لغت موجود وي. دغه راز مخالفت د غير ماهرو اشخاصو له خوا هم سرته رسيږي او هغوی نيو لو ګيزم وژبې ته سپکاوی ګڼي .
نيولوګيزمونه عموماً د ساينس ، سياست ، تجارت او اعلاناتو په برخه کي ډېر رواج لري. په انګريزي ژبه کي د ځينو ادبي کتابو او د هغوی د ليکوالو نومونه د نيولوګيزم په توګه کاريږي او کله چي د دغه کتاب ياد هغه دليکوال نوم په ورځنيو محاوروکي استعمال سي ،لوستونکي او اورېدونکي يې په يوه خاصه معنا باندي تعبيروي .
د نيولوګيزمونو په روا جولوکي که له سمتي دلچسپيو ، لهجوي لوړتيا غوښتنو او سياسي تمايلاتو څخه کار وا خيستل سي ، پخپل مقابل کي يې مخالفتونه رازيږي .مګر که د يوه سالم جريان په توګه تطبيق سي ، په ژبه کي يې د پاته کېدلو او منلو چانس ډېر سته. خو دا حقيقت مو بايد تل په پام کي نيولی وي چي له نيولوګيزمونو سره موافقت او مخالفت دواړه له ژبي سره د خواخوږی په انګېزه کيږي. که له هغه څخه يوه سياسي او سمتي موضوع جوړه سوه ، ترګټه يې تاوان سل واره زياتيږي .
په افغانستان کي د پښتوژبي د رواجولو او کره کېدلو جريان له هماغه پيل څخه په نوو جوړوونو راشروع سو ،ځکه نوزموږ د زماني ليکوالو چي کله د پښتوژبي د معياريت پر تاريخي سيرباندي څه کښلي دي ، نو د معياريت له پاره هڅي يې له هغو تلاښونو سره تړلي دي ، چي په پخواکي د پښتنو له خوا د معياريت له پاره نه ، بلکي د يوه يا بل مقصد په خاطر ترسره سوي دي. دې ذهنيت دومره ريښه ځغلولې ده چي د کره ليکنې، پښتو بنسټګريې لاهم دې ته اړ ايستلی دئ چي پخپل نوبت را پيل سوي خوځښت له هغو شعوري او غيرشعوري ژبنيو بدلونو سره ونښلوي چي ترده وړاندي په بېلا بېلو انګېزو منځ ته راغلي دي. د دې نښلوني تيوريکي تاداو له دغه تصور سره تړلی دئ ، چي د معاصر معياريت هڅه پخپل ذات کي هم پرلغت جوړونه ولاړه ده او د کره ژبي له پاره ترټولو کارو مهم تره کار د نيولوګيزم پالنه ګڼل کيږي. د دغه ذهنيت د توجيه کولو په خاطر هڅه سوې ده چي د پښتو ادبياتو او پښتو ژبي په پخواني بهيرکي هم د نيو لوګيزم څرکونه وموندل سي څوله دې لاري دلغت جوړوني نني جريان ته تاريخي تاداو جوړکاندي. د وخت په نرخ باندي د پخواني ادب او اديبانو د ذهنيت او افکارو د تعبيرولو نور مثالونه هم سته(۳ . .)

په دې لړکي ويل کيږي چي امير کروړ جهان پهلوان هم نوي لغاتونه جوړول. خو دې نظرته چي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېري خوشبینۍ سره هم وکتل سي نو به یې نتیجه دا راووزي چي دا نظر پرا ټکلو نو باندي ولاړ یو نظر دئ. البته له دې څخه انکار نه سي کېدلای چي دا میرکروړ په ویاړنه کي دا سي لغات سته چي د جوړو سوو لغاتو نوم پر اېښوول کېدلای سي او که جوړوني هم وي ، ډېري طبیعي جوړوني دي . خوودې طبیعي پېښې ته دیوه شعوري حرکت رنګ ورکول یوه دا سي خبره ده چي اثبات به یې یوازي له دغي ویاړني څخه مشکل وي او نورو اسنادو ته به اړتیا ولري. ځکه دا معلومه نه ده چي آیا دغه ترکیبونه چي د امیر کروړ په ویاړنه کي راغلي دي،دده تر ویاړني دمخه هم په ژبه کي موجود وه او که دده خپلي جوړوني دي. ترڅو چي دا میرکروړ د عصریا تر هغه دمخه او وروسته مواد موندل سوي نه وي ، پر دغو لغاتو باندي د نیو لو جیزم د توجیه له پاره استدلال کول ، علمي ارزښت نه لري. د امیر کروړ ویاړنه بې له شکه د پښتو ادبیاتو ډېر لیري څرک راکوي. خو په هغه وخت کي پښتو ژبه خولاڅه ، چي نوري نژدې ګاونډۍ ژبې لاهم په دې موقعیت کي نه وې چي د معیار ټاکلو اړتیا دي ورته مطرح سي .

پوهاند زیار صاحب یو ځای دا میرکروړ په ویاړنه کي د ستایوال، دریځ ،هریوال، مخسور، پیژندوی، پلن، زړن... لغتونه" یوه ادبي بشپړه تړوني (مصنوعي) ویي جوړونه یا نیولوجیزم" بللی دئ (۴) خو بل ځای یې په شک سره څرګنده کړې ده چي "ګمان نه کوم چي امیرکروړ به (اتل) له ځانه جوړ کړی وي ، امکان لري (دریځ) یې جوړ کړی وي." (۵)له دغه شان تذبذب سره به مو دڅرنګه وکولای سوا میرکروړ د نیولوګیزم په لاروېانو کي ودروو.
ددې جریان دلیکني په لړکي دروښان پیر په لاس دلغت جوړوني کار ته هم اشاره سوې ده. په خیر البیان کي رشتیا هم بایزید روښان دعربي اصطلاحاتو او لغاتو له پاره پښتو معادلونه راوړي دي . دروښان پیر دا کار که دپښتو د سوچتابه او پښتو پالني له پاره دهڅو په مطالعه کي راوړه سي ، لا یوه خبره ده ، خو دنوو لغاتو په جوړونه کي یې ځکه نه سو راوړلای، چي دا لغات خو ټول د پښتو خپله زېرمه او تر روښان پیر وړاندي هم زما یقین دئ چي موجوده وه او روښان پیر له خپل ټولنیز پښتني ماحول څخه راغونډ کړي او استعمال کړي دي. علامه رشاد (رح) د خیر البیان لغتنامې ته پخپله سریزه کي وایي چي "ددې کتاب له لیکني څخه څلورسوه کاله تېر سوي دي. ځیني لفظونه یې زماني غرابت لري او اوس یې دمعناوو موندل لوستونکي هرومرو پوښتني او ګروېږني ته اړباسي.

له بلي خوا د مولف کورنۍ دوزیرستان په "کاڼي ګرام" کي اوسېدله او دی په دغه غرنۍ سیمه کي ځوانۍ ته رسېدلی دی. دده لهجه دهغه وختني مسیدو (مسعودو) او وزیرو لهجه ده. په دغه لهجه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي اوس هم ځیني داسي لغتونه او محاورې سته چي ترهغې سیمي دباندي پښتنو ته یې پوهه آسان کار نه دی.ٌ (۲(
علامه استاد که دروښان پیرپه فرهنګي هڅوکي دلغت جوړولو څرک موندلای وای ، هرومرو یې بیاناوه .
ښاغلي رفیع صاحب په خپل خوندور کتاب ژبپالنه ـ کي چي د روښاني ادب له ځینو قلمي نسخو څخه یولړ کلمې (تهت سر، خسلتونه ،زرور، هرس ، بسات، غلت، الفاز...) رااخیستې دي او پرهغو یې د مفغنو کلمو خیال کړی دئ، ماته دروښاني ادب دلارویانو له خوا یوه ارادي هڅه نه ښکاري، بلکي د خطاطانو د بېسوادۍ نخښه یې بولم. دغه راز بېسوادانه کاپۍ نوري هم ډېري سته .
ددغه شان ارادي او دقافیوي ضرورت له مخي تصرف یو مثال د میرزا حنان بارکزي او حمید مومند په دېوانونو کي مالوستی دئ ، ښایي نور هم وي. حنان وایي:

په لویي دزماني خوشي غلط سوم
لکه دود پر سر د اور درومي عبس
)دېوان ۴۲ مخ دمحمد معصوم هوتک په زیار(
حمید وایي:
دمظلـــــوم د آزارغشی رسالکی
هیڅ ګوزار یی خطانه درومی عبس
)دېوان ۱۲۵مخ(
خوشحال خان خټک چي پخپل یو شعر کي د کال د میاشتو مخي ته پښتو ترجمې راوړي دي ، هم دده خپلي جوړوني نه دي (۷) بلکې دحمل ، ثور ، جوزا ، .... پښتو نومونه دي چي په خلکو کي یې له پخوا څخه دود درلود . دی پخپله هم وایي چي دی ددې نومونو پښتو معادل راښیي:

چی ٌدلوٌ ، ٌحوتٌ وایی یوٌبهمنٌ بلٌ اسفندارٌ کړه
پښتو له مــــــانه واوره یوٌ بوکهٌ ، دوهمٌ ماهیٌ
که دا نومونه د خوشحال خان خپلي جوړوني وبولو نو معنا به یې داوي چي په پښتو ژبه کي دخوشحال بابا تر وخته پوري (وری ، غوایي ، زمري ، تله ، لړم ، لینده ، مرغومي ، سلواغې ، ماهي) ته نومونه موجود نه وه . داخبره خو به هیڅوک ونه مني چي دا حیوانان او خزندې او نور شیان په محیط کي هم نه وه . هرومروه . نو څه به یې بلل ؟. آیا دې موجوداتو په محیط کي خارجي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وجود درلود خونوم یې نه درلود چې خوشحال خان مجبور سو ، نومونه یې ورته جوړ کړل ؟ ! دا خبري تولي د منلو نه دي .
دامیرشیرعلیخان دوخت پښتوبولۍ او یولړ پښتو نومونې موږ د دغه وطنپال امیر په پښتو پالنه کي شمېرلای سو نه د پښتو د معیاري کولو له پاره یو تلاښ. دغه وخت امیر د یوه منظم لښکر د جوړولو په فکر کي دئ او د لښکر جوړول د هغو اصلاحاتو په سرکي را تلل چې ویل کېږي امیر شیرعلي خان د سید جمال الدین افغاني په مشوره را نښلولي ول(۸ .)
ددې لښکر د جوړولو له پاره مقرري او کتابونه له انګرېزۍ څخه په فارسي ترجمه سول چې (شرح قواعد پیاده ګان پلټن) ، (کتاب قواعد رساله) او(کتاب قواعد پلتن) نومېږي. ددې کتابو ژبه فارسي ده خو بولۍ او عسکري اصطلاحات یې پښتو دي.

دوکتورحسن کاکړ لیکي چې دامیرشیرعلیخان دوخت پښتو نومونې دامیرعبدالرحمان خان په وخت کي نه دي پالل سوي او" امیر عبد الر حمن په دغه اهمال سره په دولتي چارو کې د مداومت اصل تر پښو لاندي کړ...." (۹) دامیرعبدالرحمن په وخت کي د ډیورنډ خط ها خوا پښتنو سره مراوده او مکاتبه په پښتو کېدله او امیر د پښتو عرایضو احکام هم په پښتو ژبه د ملا محمد افغاني نویس په قلم ورکول او پخپله یې لاسکیک پر کاوه (۱۰). دامیردا کار هم د پښتو پالني یا پښتو روزني په برخه کي څېړل کېدلای سي.
دامیرامان الله خان دوخت د(مرکه د پښتو) نوموونې مابل ځای هم څېړلې دي. دا د پښتو د سوچه کېدو یوه ناکامه هڅه وه چې بشپړیبان به یې تاسي پر خپل ځای ولولئ.دا هڅه د همدې حرکت د بنسټ ایښوونکو له خوا لاهم پالل سوې نه ده .

د کره پښتو لیکني په نامه چې کوم خوځښت په افغانستان کي د ثور انقلاب ؟تر بري وروسته زورا خیستی دئ ، په ټولو لومړنیو او وسنیو لیکلو اسنادو کي یې د خپل کار اساس پر څلورو ستنو باندي ولاړ بللی دئ: دارکاییکو لغاتو را ژوندي کول ، له لهجو څخه لغات اخیستل ، له نورو ژبو څخه پورول او د نویو لغاتو جوړول. دې کار ته یې فیصدي هم ایښې ده او هري برخي ته یې په سل کي **۲۵** ونډه ټاکلې ده .
دویې پانګي د پراختیا له پاره هم دغه لاري (پلټنه ، ټاکنه ، پورونه او جوړونه) غوره سوې دي (۱۱)
ددغي ژبنۍ تګلاري اصول پخوا هم د الفاظو په لړبدلون سره منل سوي وه . مرکه د پښتو هم پر دغه اصولو متفقه وه ، د پښتو ادبي انجمن هم او پښتو ټولنه هم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو په دې څه د پاسه د پرشو کلو کي په پلټنه، ټاکنه، پورونه کي د دوو فیصدو په اندازه ګوتي چا وهلي نه دي. په دې برخه کي چي څه کتابونه لکه زړه پانګه ، دلرغونې شاعرۍ ګړنې (۱۲)او نورخپاره سوي هم دي ، له هغو څخه په اصطلاح معیاري لیکنه کي چا ښېخي لرې کاراخیستی دئ. خود جوړوونو په برخه کي د حجم له مخي دومره زیات کارسوی دئ، چي پښتو خوارکۍ یې په هضمولو کي پر باکیو (کانګو) راغلې ده .
په لهجو کي لغاتونه سته خوځوک دئ، چي راټول یې کړي. زیار صاحب وايي چي په لرواوبروپښتنو کي داسي لهجه پاته نه ده ، چي دوی دي څېړنه پکښې کړې نه وي. رشتیا به یې هم کړې وي. خو د دې څېړني نتیجه په "کتابچو" کي بندي ده . د تحقیق میدان ته راوتلې نه ده چي نور هم ورڅخه استفاده وکړي. په یوه ژبه کي چي د لهجو دومره پر بماني وي اوله دې پر بمانۍ سره حتی دیوې لهجې کوچنوټی قاموس چاپ سوی نه وي ، نو انفرادي هڅي به څوک څه وکړي .
پوهاند زیار صاحب وايي چي " د پښتو غونډې نوې مدنی کیدونکې ژبه ترهرڅه لومړی دیوې پراخي اوبشپړې ویي پانګې (لغوي ذخیرې) تثبیت ته اړتیالري. او هغه په دې ډول چي لومړی یې دلهجوي او متنی څېړنی او پلټنی له لاري خپله آره او اصیله پانګه راټوله شی او بیایی تشه (خالیګاه) له یوې خوا دځینو نوو مدنی او علمی نومونو په ژباړنو اوټاکنو او له بلی خوا په پورونو او اخیستنو ډکه شی." (۱۳)

تردې وړاندي یې دویي (لغت)پلټني چمونه ښوولي دي اولیکي: "... په ویي پانګې پسی دژبی ټول ګړدودونه وپلټل شی هرویی په خپله فونولوژیکی ، سیمانتیکی او ایدیمی ځانګړنو سره په غږلیک او غږ نیوونې (ټایپ ریکاردر) ثبت کړي، که څه هم هغه ویی په یوه ویونکي پوري اړه ولري... کله چي ددې رازپلټنی له لاري ویي پانګه راټوله او جوته شوه بیا وار دې ته رسي چي دژبپوهنی له بنسټو سره سمه یې د قاموسونو په بڼه خوندي کړي او هغه هم په بیلابیلو ټولیو او کټګوریو لکه دوییو قاموس، دګړنو(محاورو) قاموس او داسي نور. په دې توګه چي دژبي خپله آره او سوچه ویی پانګه لاسته راغله له یوې خوا به مود خپلی ژبی داړتیایوه لویه برخه پوره کړې او سي او له بلی خوا به مودو یې پانګی د پراختیا یوه وسیله ترلاسه شوې وي.(۱۴) داټولې هغه خبري دي چي د(خو) ځای پکښې نسته . مګرآیا په دغوزرینو اصولو باندي عمل سوی دئ ؟آیا دلهجوي قاموسو ، چي پوهاند زیار صاحب یې سپارښتنه کوي ، یوه کوچنوټې نمونه څوک راښوولای سي چي خپره سوې دي وي ؟ زه له دې انکارنه کوم چي د ځینو لهجو ګرامري جوړښتونه به دانفرادي سلیقې او علاقې له مخي ثبت سوي وي. خو آیا دغه ثبت سوي مواد کافي دي ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

کره پښتو او یوه پښتو یوازي او یوازي لغت جوړوني ته جوغښدلي ده. نورو د روبرخو ته يې شاور ګرزولې ده. د تېرو د پرشو کلونو په موده کي څوک درې مغزني مقالې رانښوولای نه سي چي په دغو څانګو (پلټنه ، تاکنه ، پورونه) کي دي ليکل سوي وي خو پر لغت جوړونه باندي که ټولي مقالې راغونډې سي ، کتابونه به ځني جوړسي. ارو اښاد دوست شينواري په ډېر و خواريوزړه پانګه راغونډه کړې ده خوزه و يلای سم چي د دغي پنډي زېرمي په سلو کي پنځه لاهم درواجولو له پاره انتخاب سوي نه دي. د کره ژبي د څلورو برخو ترمنځ موازنه که د لغات جوړوني په ګټه دومره ورانه سي ، لکه ورانه سوې چي ده ، نو د چا په ذهن کي هرومرود اپوښتني ورګرزي چي:
آيا له لهجو څخه اخيستنه يوازي د کاغذ پرمخ يوه بې ارزښته يادونه ده چي د خلکو د خولو د بندولو له پاره ليکلې سوې ده ؟ آيا کره پښتو د يوې لهجې سيادت دئ ؟ نوري په رسميت نه پېژني ؟
دوکتور زيار صاحب وايي: "نوې جوړونه بايد يوازي په علمی ، تخنيکی ، مدنی ، اداری او داسی نورو مفاهيمو پوری تړلې وي چي زموږ فکري او کلتوری زېرنده نه وي لکه ژبپوهنه (لنګويستيک) ، ټولنپوهنه (سوسيولوجی) پوهنتون (يونيورستی) ، څارندوی (سکوټ او پوليس) توغندی دراکټ او ورکتون د کود کستان لپاره. مګر که سوکړک يا سوړسک ته د جوارو ډوډۍ نوم وټاکو ، يوه بې ځايه ټاکنه به وي." (۱۵) مګر په همدغه کتاب کي بيا په عمل کي د خپلي سپارښتني پرخلاف شاعر ، کتاب ، قلم ، پنسل ، بلبل ، تاريخ ، او نورو په سوو غير تخنيکي او غير ساينسي لغاتو نه جوړکړي دي ! ؟

پوهاند زيار صاحب ورپسې داسي وايي: "بايد هره جوړونه په يوه سرنه وي ، بلکی ديوې داسي ډلی له خوا وي چي دوه غړي يې د څانګی والاوي او يو دوه يې ژبپوهان. په دې مانا چی که د مثال په توګه د ټولنپوهنی نومونه وي ، په کار دي د ټولنپوهانو او ژبپوهانو په ګډه مرسته جوړه شی. البته که پخپله د ژبپوهنی نومونه وي بيا د جوړونکی ډلی غړي يوازې ژبپوهان کيدون لري. له بله پلوه داچی په پښتو کی لا تر اوسه د هري علمی څانګی او ژبپوهنی څانګه وال دومره ډېرنه دي ، نو د جوړوونکې ډلې د غړولړنی شمېر دوه تنه د منلوړ دي ، يو مربوط څانګه وال او بل ژبپوهاند. اولادا هم پيښيږی چی په ډېر اختصاصی ډول په يوه څانګه کی يو تن هم نه وي ، په هغه ترڅ کی بيا د بلی ژبی له پوهانو مرسته غوښتل په کار دي." (۱۲) بل ځای وايي: "خپللا سي يا مصنوعی ويی (نيولوګيزم) هغه دی چي په بيلښتي ياترښتي ډول د يوې علمی ټولني له خوا د تيارو بيلګو له مخی جوړشوی وی...." (۱۷) اوس نوراسئ خدای ته مخ کړئ او بنده ته شا ، چي آيا دغه سپارښتنه په عمل کي نيم په سلو کي پلي سوې ده ؟ د ټولو پښتنو پوهانو ، استادانو له چيغو او مخالفتو سره بيا هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ټول کاروان په فردي اراده او تصمیم باندي روان دئ. نه د چاپرچیغو غوږنیول کیږي ، نه یې پروړاندیزونو. او دلیل هم دا راوړل کېږي ، چي تاسي لایسنس نه لرئ ؟! هغوی چي یې بیالري،ور ته ویل کېږي چي ستاسي لایسنس د پلاني هیوادد ئ ، د منلو وړ نه دئ(۱۸)

حقیقت دادئ چي لغت جوړونه اوس په یوې اپیډیمۍ (ساري ناروغۍ) بدله سوې ده. زه یې ژبنی سرطان (cancer) بولم. ډاکټر عبدالرازق پالوال څه کم د برش کاله وړاندي چي د غه ناروغي لادومره عامه سوې نه وه ، دهغې د منفي اغېزو په باب داسي خبرداری ورکړی و: "... که د غه دلغت جوړوني او پښتوکوني عادت افراطي شکل واخلي ـ پرژبه باندي دوې منفي اغېزې ښندي: یوه منفي اغېزه یې داده چي ژبه د ملنډو او تمسخر وړ ګرځوي چي دغه هم د لیکوال او هم د ژبي وحیثیت ته صدمه رسوي. نو پر ځای ددې چي د ژبي قدر موکړی وي ـ سپکه کړې به موږي. دوهمه منفي نتیجه یې د ژبي پره دیوالی دی. د زړو یا مړو کلماتو پښتوکونه او د نوو لغاتو جوړونه یو راز ساري او حیاتي مبتلا یې ده چي او مه ځوانان لکه متعلمین او محصلین یې په مقابل کښي معافیت نه لري. که دغه جریان په او سني شدت سره دوام پیدا کړي ، دوه درې نسله وروسته به موږ په کابل کي یوه بېله لهجه ولرو چي هغه به نوکابلۍ پښتو بلله کیږي." (۱۹) اروا ښاد سرمحقق محمدصدیق روهي (۱۳۱۳ـ۱۳۵۷ش) هغه وخت چي د پښتو ټولني د رئیس په توګه یې کارکاوه ، د نوو جوړ سوو لغاتو په باب د یوې پوښتني په جواب کي ویلي دي: "یوزیات شمېر خلک فکرکوي چي د انوی لغتونه د پښتو ټولني له خوا جوړشوی وی... ځیني پرمونږ انتقادکوي او وایي چي مونږ د رادیو په خبرونو نه پوهېږو ، تاسي ولې هره ورځ نوی لغتونه جوړوئ .

پښتو ټولني په دې برخه کي له مسئولو مراجعو څخه غوښتنه وکړه چي که دوی نوي لغتونه او اصطلاحات خپروي باید د پښتو ټولني سلا او مشوره وغواړي... زما شخصي نظر دادی چي په افراطي بڼه د پښتو سوچه کول به ژبه له ویونکو څخه تجرید کړي. افراطي تصفیه نه ضروري بریښي او نه ممکنه." (۲۰)

اروا ښاد علامه رشاد(۱۳۰۰ـ۱۳۸۳ش) ترخپل وفات څلور کاله وړاندي د ګوربت مجلې (لومړي کال ، شپږمه ګڼه ۲۴ مخ) د خبریال د یوې پوښتني په جواب کي داسي ویلي دي: "... مجرده ژبه په دنیا کي نه سته او مشترکات د ژبي حتمي او لازمي دي مخصوصاً د یوې کورنۍ ژبي په خپلو منځو کي خوراډېر مشترکات لري او موږ د داسي مشترکاتو څخه چاره نه لرو ، موږ یې باید و منو.... د لیکني او د لیکلو ژبه باید د قوم ژبه وي ، ژبه د قوم ده ، ژبه د خاصو خو کسو لیکونکو نه ده." علامه مرحوم د یوې بلي پوښتني په جواب کي داسي ویلي دي: "البته دا خبره منم چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنویولغاتو درانوتلو مخه باید ونیول سي ، دهغوی له پاره په اول کي باید تدبیرونیول سي. مثلا زه به ډېر خوشاله وای چي د سیلو کلمه مورته نه وای راغلې او په هغه وخت کي دډوډۍ پخولو یادنانپزۍ موسسه نوم پرا یښودل سوی وای ... مکروریان کلمه که مورته نه وای راغلې ... اودغسي یوه کلمه ورته استعمال سوې وای دابه ډېره ښه وای. نوو نویو لغاتو درانوتلو دمخنیوي له پاره داکارسم دئ. امادزړو مروجو لغاتو اودقوم په ژبه معمول لغاتو لپاره دنویو کلماتو جوړول ژبه واقعاً له قوم څخه لیري کوي... په وضع کي دي ډېر تلوارنه کېږي اول باید ټولي لهجې ثبت سي او وکتل سي چي په لهجوکي ددغه مطلب لپاره څه سته اوکه نه سته ، که نه وي نوبیادي وروسته وضع وسي ... تلوار په وضع کي پخپله دتامل وړخبره ده."

دښاغلي نجیب منلی لا ، چي له خپل ګړدود پرته یې له نورو سره جوړه نه ده ، هم له نیولوګیزم سره ورانه ده. دی لیکي:"... دپښتو په هکله هم داوېره شته چې د کره کوونکولوربیني به ورته د مخالفانوله ناروا اوونه ډېرتاوان وروا ړوي...." دی ورپسې زیاتوي:"له بلې خوا زه، چې نژدې ټول عمرمې د کتاب سره تېرکړی ، درې څلور پردۍ ژبې مې زده کړي او ځان د پښتو دتاریخ او ادب له پېژندنې هم بې برخې نه ګڼم ، که دګورېت مجلې یوه ګڼه راواخلم اودا استاد صمیم مرکه یاداستادزیار لیکنه لولم نوپه نیمایي یې هم نه پوهېږم او حیران شم چې داخبرې د چا لپاره دي ؟" ښاغلی نجیب منلی دنوولغاتو جوړول دژبې پر مختګ بولي خوزیاتوي چې:"... په وچ زورد هغوپورشویو ټکو پښتوکول چې ژبې د پېړیو اولسیزو په اوږدو کې خپل کړي دي دژبې لپاره به ګټورې وي یابه نه وي خودژبې دوېونکو سره ظلم دی.
دفرمان په زورنه چاته کور، ډوډۍ ،کالي رسېږي ؛نه څوک جنتي کېږي اونه ژبه کره کېږي، هرتحریک چې دفرمان اووچ زورله لارې د تاریخ یون بدلوي له ناکامۍ سره مخ کېږي، افغان ولس ته خوتاریخ دا هم ورزده کړه چې داډول ماجراګانې ډېرې سختې تاواني دي.

په زورد پښتوکره کول ماته دپښتنې فرهنګ جرړې ایستل ښکاري... نودیوعادي پښتوویونکې په حیث هغو درنومشرانوته چې د نیو لوجېز مونوپه لارکې بې شانه ستونزې ګالې په ډېره عاجزۍ سوال کوم چې خپله انرژي اوزموږدزده کړې وخت په داسې بې ضرورته سوغاتونونه لګوي تشریحي او ایتمولوژیکي قاموسونه دې راته جوړکړي چې د خپل ولس د خبرو ژبه په ښه شان زده کړو."
دی ،ځوانان لیکوال اوفرهنګپال" دکره پښتود محتسبانو په مقابل کې" مقاومت ته رابولي اووایي چې" خپله پوهه اوقلم دپښتنو خدمت ته وقف کړي په کره پښتو لیکل زموږ هیڅ دردنه رادواکوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خود پښتنو په ژبه چې څومره د پښتنو لپاره لیکنې ډېرېږي هغومره به پرې پښتو کره کېږي.ٌ (۲۱ (اوس له بده مرغه داساري ناروغي عامه سوې اوافراطي سوې ده او تردې اندازې عامه سوې ده چې پخپله پوهاند زیارصاحب هم په مشکل ورسره اخته دئ او وایي چې زه یوازې دخپلو جوړو سوو لغاتو مسئولیت اخلم ، نورپه ما اړه نه لري (۲۲)تردې پخوا یې ویلي وه چېٌ له بده مرغه وروسته په دې برخه کې دځینو خلکو بې سروبوله جوړونې ددې سبب شوي چې زموږژبنۍ تولنې دالړۍ ګردسره پرېږدي....ٌ (۲۳) خو زه وایم ددې بې مسئولیتۍ مسئولیت به دهغه چاپر غاړه وي ، چې له مکررو خبرداریو اوسپارښتونو سره سره یې دلغات جوړولو د کارخانو د تاسیس لار خلاصه کړه. داپدل چې هرچامات کړی دئ ، له پښتو سره یې په رشتیا جفاکړې ده او دپوښتنې مستحق دئ (۲۴) . پښتوژبه زموږ د متخصصینو له لاسه ریشخندي کېږي. دعوامو ژبه که د ماهرانو په لاس ورانه نه سي ،پخپل تدریجي پرمختګ سره خوراسم تکاملي سیر تعقیبوي. زه دپوهاند زیارصاحب دا خبره منم چې د معیار په ټاکلو او سمبالولو کې دپوهانو رول ډېرستردئ. خبره دپوهانو پررول نه ده ، خبره دپوهانو پربې وخته لاسوهنه ده. خبره پرهغه ټاکلې او مشخصه زمینه باندې ده چې دمعیار په منځ ته راتګ کې حتمي اولازمي ګڼله کېږي. پوهاند زیارصاحب دارواښاد پوهاند دوکتورالهام هغه خبره یادوي چې دوی ته یې دپښتوژبې دکره لیکنې دتاریخي زمینې (سرمایه داري نظام) په برخه کې کړې وه ، خوخپل هغه دلایل نه راوړي ، چې ولې یې نودالهام مرحوم پردغه اصولي مشوره باندې غوږنه ونیولی. پر مشخصي تاریخي زمینې سربېره ، دژبې دمعیارمنځ ته راتګ دهغې دویونکو لازمه تکاملي سطحه غواړي ، دلیک لوست (سواد) تعمیم غواړي ، دتعلیم عام رواج غواړي اوپه خلکو کې د مدنیت اومدني ژوند غزېده غواړي. یو قوم چې په نس موړنه وي ، په تن پټ نه وي ، مکتب اوتعلیم ورته مهیانه وي ، صحت ونه لري ، څلور لسیزې یې په جنګ کې تیرې کړې وي اواوس لاهم په جګړه کې ولاړوي ، هیوادته یې دفنااوبقاسوال مطرح وي خو څوک ورته دژبې دمعیار جوړولو اوښ لاهم چوکوي او هغه هم د(س) او(ش) په تعریف. داکارنه څوک پرعلم برابرولای سي اونه یې دعملي کېدو چانس سته .

نو څه بایدوسي ؟لاس ترزنه خپلې ژبې ته باید کښېنو ؟ ددې پوښتنې جواب دهمدې کتابګوټي په پای کې درکوم.

۱) (دپښتوځینې نیولوګیزمونه کټ مټ همدغه شان وي

۲) (وګ : نیولوګیزم ـ ویکیپیډیا دایره المعارف ـ دانترنیټ په حواله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳) (په افغانستان کي دغوايي دلومړي اړودوړېه دوران کي هڅه کېدله چي په کلاسیکه شاعري کي دطبقاتي مفکورې اوطبقاتي مبارزې نمونې وموندلي سي . په دې لړکي یې د صوفي عبدالرحمن باباپه شاعرۍ کي دابیت دطبقاتي مبارزې انعکاس وباله چي ویلي یې دي:

نشي دخانانـــــــــــــوملنګوسره کلي
چیرته عزیزخان چرته ملنګ عبدالرحمان

ماپه هغه وخت کي دکابل مجلې د۱۳۲۵ کال په ۱۱،۱۲ګڼه ۹۲ مخ کي ولیکل:

"... دغورورخبره ده زمونږ څېړونکي کله کله له پخوانیولیکوالوڅخه له خپل تفکرسره سم اثرغواړي ، اوکه یې داکارونه کړنویې محکوموي . اوکله چي بیادیوډېرپخواني شاعرپه آثاروکي ځیني داسي موادومومي چي له نني تفکر سره په تصادفی توګه سم راغلی وي. نوبیادهغه په باب داډول قضاوت کوي چي دشاعراروابه لاهم په خبره نه وي . مثلا په یوه بیت یې له صوفي عبدالرحمن باباڅخه نني متفکر جوړ کړی دی ...."

۴) (وګ : د پښتو ژبي دودې اړتیااولاري چارې ـ ۸۱ مخ

۵) (ښکلامجله ـ خلورم کال ، دریېمه ګڼه ـ مرکه ـ ۵۰ مخ

۶) (دکابل چاپ خیرالبیان ـ لغتنامه ـ الف ، ب مخونه .

۷) (داشعر ښاغلي رفیع په ژبپالنه ـ ۴۴مخ اوپوهاندزیارصاحب په .... کي اخیستی دئ .

۸) (ښاغلی دوکتورحسن کاکړله دې نظرسره مخالف دئ. دی لیکي: داچي ځیني کسان وایي چي امیرشیرعلي خان اصلاحات دهغه پلان له مخي عملي کړل ، چي سید جمال الدین ورته تهیه کړي وو حقیقت نه لري. حقیقت دادی چي امیرشیرعلي خان سید جمال الدین د۱۹۲۸ کال د نومبر پر۱۲مه یاني پخواتردې چي پراصلاحاتویې پیل کړی وي ، دکندهارچمن له لاري هندوستان ته شړلی و . وګ ؛ دپښتوژبي دودې اړتیااولاري چارې ـ دپوهاندوکتور محمد حسن کاکړمقاله ـ ۳۵ مخ .

۹) (هماغه مقاله ـ ۳۷ مخ)

۱۰) (وګ : میرزاعبدالودودهوتک ـ ۵مخ دحاجي محمداکبرهوتک دعریضې متن

۱۱) (ویې پوهنه ـ تر ۱۵مخ وروسته

۱۲) (زړه پانګه داروانښادسرمحقق دوست شینواري(۱۳۱۴ ـ ۱۳۷۲هـ ق) لیکنه اودلرغوني شاعرۍ ګړني داستادمحمدآصف صمیم تالیف دئ .

۱۳) (ویې پوهنه ـ ۲۳مخ

۱۴) (ویې پوهنه ـ ۱۸،۱۹مخونه .

۱۵) (ویې پوهنه ـ ۲۴ ، ۲۵ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶) ویي پوهنه ـ ۲۵ مخ
۱۷) ویي پوهنه ـ ۹ مخ . پرکلماتوتاکیدزمادئ ـ م . هـ
۱۸)پوهاندزیارصاحب په پخواني شوروي اتحادکي روزل سوي افغاني ژبپوهان په رسمیت نه پېژني او (تش په نامه ژبپوهان) یې بولي . وګ : دپښتوژبي دودې اړتیااولارې چارې ـ ۸۷ مخ
۱۹) (پښتوچاپي آثار ـ ۲۲۹ ، ۲۷۰ مخونه ـ ۱۹۷۸ ع . دغه مقاله په نوموړې مجموعه کي یوازنۍ مقاله ده چي صحافت یې ورګډوډ سوی دئ . خدای دي وکړي چي داکارپه ارادي توګه سرته رسېدلی نه وي .
۲۰) وګ : دپښتوتوړنی تاریخچه ۵۱ ـ ۵۲ مخونه ـ ۱۳۵۲ ش
۲۱) ګوربت مجله ، لومړی کال ، شپږمه ګڼه ، ۱۲مخ
۲۲) ښکلا مجله ـ ثلورم کال ـ دریېمه ګڼه ـ ۵۱مخ
۲۳) ویي پوهنه ـ ۲۴ مخ
۲۴) (په دې برخه کي د کتاب په پای کي دضمیمې برخه ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنوو جوړوسوو لغتونو دتلفظ ستونزه

لکه دلیکدود په برخه چي وړاندي اشاره ورته سوې ده ، پښتو الفبې د پښتو ژبې دټولو بږغونو دتمثیلولو ترعهدې نسي وتلای. درادیو ویندویان نوي لغتونه دهمدې نیمګړې الفبې له لاري لولي او پخپل اټکل یې تلفظ کوي. دااټکلي تلفظ هرومرو دلغات دجوړوونکي د تلفظ نمایندګي نه سي کولای اوپه دې ډول دغلط تلفظ خوراډېر احتمالات سته. دویندویانو غلطي دژبي عامو ویونکو ته لارپیدا کوي اوپسي عامېږي. زه دخپلي مشاهدې له مخي وایم چي غلط تلفظ نوی جوړسوی لغات بېخونده اوپټخ کړی دئ. دلغات جوړوونکي نه په دې جریان خبرېږي اونه یې دتعقیبولو امکانات لري. که چیري خبرهم سي ، بیا دومره ری هم نه پکښې وهي. که دنوو لغاتو له پاره یوې صلاحیت لرونکي موسسې وجود درلودای ، نوبه یې لومړی ویندویانو ته سم تلفظ ورښوولای او بیابه یې دمیډیا نشرات هم ورپسې تعقیبولای(۱. (

۱) (وګ: دضمیمې دوهمه مقاله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دژبې دسوچه توب(Purism) دوه اړخه

)هم د رڅخه مرم، هم د رپسي مرم(
سوچه ژبه هغه ژبه ده چي د نورو ژبو اغېزې ورباندي سوي نه وي ، دخيل کلمات ونه لري او دچا خبره له خپله ځانه پوره وي. هيڅ ژبه د خلقت له مخي بشپړه نه وي. پرژبو باندي اغېزې هر ومرو پېښېدونکي دي او پيښې سوي دي. دا اغېزې له ګاونډيو ژبو ، قومونو ، اولسونو او مدنيتونو سره د تولنيزي او اقتصادي راکړي ورکړي او راشه درشي له لاري يا پر اولسونو باندي د نورو اولسونو له خوا دپوځي عملياتو او فتوحاتو له لاري کيږي او سوي دي. مغلوب اولسونه دغالبو فاتحانو ژبنۍ اغېزې پرځان مني او منلي يې دي. په نړۍ کي د هغه اولس ژبه سوچه پاتيږي چي له ځانه پرته له بل هيڅ قوم ، هيڅ ژبي ، هيڅ دين او هيڅ مدنيت سره اړيکي ونه لري. داسي قوم پخپله مېنه کي محدود او ايسارپاته سوی وي او په اصطلاح بدوي قوم وي.
ژبنی سوچه توب (Linguistic purism) په يوه ژبه کي له هرراز بدلون سره مخالفت يا دځينو هغو بدلونونو او اغېزو له منځه وړل دي ، چي په پخواکي په ژبه کي راغلي وي. پيوريزم ځان ته بېلا بېل ډولونه لري. ريفورميست پيوريزم دژبې له پخواني حالت سره خپلي اړيکي شلول غواړي. ددغه راز پيوريزم ښه مثال هغه ژبنی ريفورم دئ چي د ترکيې دانقلابي مشر او د معاصري ترکيې د موسس کمال اتاتورک په وخت کي په ترکي ژبه کي راغئ او له دې ژبې څخه يې هغه فارسي او عربي لغتونه وايستل چي دعثماني ترکانو په وخت کي يې ژبه اخيستې وه. دپيوريزم بل ډول ته وطنپال پيوريزم (patriotic purism) وايي چي په ژبه کي دبهرنيو لغاتو کمول يا يومخ ليري کول غواړي .
دغه راز پيوريزم په نړۍ کي عام دئ. د نونسمي او شلمي پېړۍ انګريزي ليکوالو دانګريزۍ ژبې ددغه راز سوچه توب له پاره ډېري هڅي کړي وې. په فرانسوي ، جرمني او يوناني ژبو کي هم ددغه راز ميلان نخښې پياوړي وې خو جرمني ژبه ونه توانېدله چي دانګريزي ژبې دلغاتو د سيلاو مخه ونيسي. انقلابي پيوريزم دليکنۍ ژبې دانکشاف په لومړي سرکي راڅرګند ېږي. دژبو دمعياري کولو پرمهال باندي دغه راز پيوريزم ډېرزور (momentum)اخلي خو وروسته بيا له خپله زوره لوېږي(۱)

۱) (ويکيپيډيا انسايکلوپيډيا ــ دانټرنيټ په حواله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو دسوچه توب پرپېچومو

کله چي په اروپا کي دنوو ملتونو له منځ ته راتګ سره سم دژبي پر اهميت باندي دټينګار خوځند ه
ځپې په باډا سکووې ، اودژبي سوچه کول دهغه وخت دنيشنليستانو په منځ کي يوه ګرمه ورځنۍ
موضوع وه ، دغه وخت پر افغانستان باندي دامير دوست محمد خان دزامنو او لمسيانو ترمنځ د
قدرت پر ګدۍ باندي دجنګ اوجګړو سوران نازل و. نه دچاژبي ته پام و اونه هم ژبنيو پرمختياووته
. دجنګو او پاچاګښتيو په وخت کي کلتوري اوعلمي مسايلوته دچاپام نه وراوړي. علمي
اوفرهنګي هځي آرامه فضاا و دچاخبرهٌ دخاطراطمنانٌ غواړي. دغه راز نسبتاٌ مساعده فضا
دامير حبيب الله خان (سراج الملت والدين) د پاچهۍ په وخت کي منځ ته راغله. دغه وخت په ټول
افغانستان کي بشپړامنيت ټينګ و اوپه دې سيمه کي دآرامۍ او ثبات پرسرنړيوال توافق هم
موجودو. د امير حبيب الله خان په وخت کي هغه منوري کورنۍ چي دده د پلار د مطلقه پاچهۍ
پر مهال له افغانستانه ايستل
سوي وې، بېرته هيوادته را ستني سوې. په دغو کورنيو کي د سردارانو دکندهاري ورونو د روحاني
اومتصوف شخصيت اوملي شاعر سردار رحمدل خان ددانشمندزوی سردار غلام محمد خان
طرزي کورنۍ او دغه راز دغازي محمدايوب خان دملي او انګليسي ضد خوځښت د وفادارپلوي
جمړياني بادارکندهاري وراره غلام محی الدين افغان اونوري کورنۍ اوافرادهم شامل و. ددې
خلکو پر اذهانو باندي له افغانستان څخه دتبعيد په وخت کي د اروپايي هيوادو سياسي اوضاع
اودهغي قاري ملي خوځښتونو لږو ډېره اغيزه کړې وه. دسياسي تبعيد په دغه دوران کي ترکيه
اوايران دافغان سيد جمال الدين دعلمي اوسياسي هڅوله امله دمنورينو او تجدد خوښوونکو د
نيشنليستي مبارزو مرکز و . دغو مبارزوته د اروپايي نيشنليستانو افکاراونظريات رسېدلي وه.
په دغو هيوادو کي دتبعيد سوو کورنيو زلميانود تنور او وطنپالني روحيه واخيستله اوپه دې ترڅ
کي يې دخپل ملت دژبو حالت ته زياته پاملرنه واوښتله. داروپايي نيشنليستانو په پيروۍ يې
دسوچه ژبي، سوچه نژاد ،سوچه ملت ملي او سياسي مفاهيم دتبعيد د وخت دارمغان په توګه خپل
هيوادته راوړل. (١) د تبعيديانو ددې کاروان قافله سالارځوان محمود طرزي و . محمود طرزي
هيواد ته له راستنېدو سره سم له شاهي کورنۍ سره دخپلو خانداني اړيکو او خپښيو په مرسته
اميرحبيب الله خان ، چي پخپله هم په افغاني پاچهانو کي ترټولوزيات منوراوتجدد خوښوونکی
پاچا و ، د نوي مدنيت له ښېګڼو څخه استفادې ته وهڅاوه اوپه هيوادکي يې د مطبوعاتو هغه
پوړندي چي دمولوي عبدالروف خان کاکړ په لاس بلي سوي وې ، له سره تازه کړې اوپه دې ډول يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سراج الاخبار افغانیه فرهنګي مرکز جوړ او د حبیبیې مدرسې زده کوونکي او کارکوونکي یې پرر امات کړل .
د سراج الاخبار له مطالعې څخه ثوک په ثرګنده توګه د هغو هلو ځلو اغېزې لیدلای سي چي په اروپا په تېره بیا ترکیه کي د نیشنلیستي غورځنګ پلویانو د ژبي د سوچه کولو او په تعقیب یې د ژبي د معیاري کولو له پاره په کارا اچولي وې. د سراج الاخبار مدیر او متفکر مغز محمود طرزی د غو هڅو په باب معلومات او د هغو مطالعه په ترکیه کي د اوسېدني پروخت او په تېره بیا د سید جمال الدین افغاني په محضر کي د دوه میاشتني حضور پر مهال ترلاسه کړي وه.
د همد غو هڅو اغېزه وه چي محمود طرزي د سوچه فارسي او سوچه افغاني نژاد په باب په سراج الاخبار کي نشرات پیل کړل. ده د سراج الاخبار په یوه ګڼه کي د امیر حبیب الله خان تر عکس لاندي یو اوږد پاراګراف لیکلی و او لوستونکو ته یې چلینج ورکړی و ، چي که چا د امیر حبیب الله ترنامه په ها خو ابل کوم عربي لغت وښود ، د سراج الاخبار یو کلکسیون به د انعام په توګه ورکول سي. په دې اعلان سره یې غوښتل وښیي چي فارسي ژبه ترکومي اندازې پوري له خپله ځانه پوره او سوچه ژبه ده .سوچه لیکنه د دغه عصر دلیکوال په محاسنو کي شمېرل کېده . د همدې تمایل اغېزه وه چي علامه عبد الحي حبیبي هم کله چي د طلوع افغان اخبار چلاوه ، دې اعلان ته ورته پښتو اعلان خپور کړ او لوستونکو ته یې بلنه ورکړه چي که چا غیر پښتو لغت پکښې وموند ،د طلوع افغان کلکسیون به د انعام په توګه ورولېږي. د دې انعام پر سر د مولانا محمد شریف حبیبي او د طلوع افغان د چلوونکي ترمنځ یوه مناقشه هم منځ ته راغله.مولانا د یوې عربي کلمې مفغن شکل ته اشاره کړې وه چي د اعلان په متن کي موجود وا وځان یې د انعام مستحق باله خو د اخبار چلوونکي بیا مفغنات په پښتو کلماتو کي شمېرل (۲.)
په پښتو کي د عربي ژبي د لغاتو افراطي استعمال او د چا خبره ملایي پښتو هم پخپل وار سره د پښتو د سوچه کولو زمینه برابره کړې وه . د عربي ژبي د لغاتو افراطي کارول د هغه وخت په ملایي ذهنیت کي د فضیلت او علمیت نخښه وه او د غه ذهنیت زموږ په منورینو کي ځکه نفوذ وکړ، چي هغوی پخپله په یوه دیني او ملایي ماحول کي د روزني له لاري د قلم او سیاست میدان ته راوتلي وه. دوی په مدرسه کي ښوونه او روزنه بشپړه کړې وه . او کله چي یې د اروپایي انکشافاتو په باب لږ څه پو هنه وموند له ، نو یې سمدلاسه په ژبه کي د عربیت پر ضد پاڅون وکړ. خود ې پاڅون ښه نتیجه ځکه ورنه کړه چي عربیت زموږ پښتنو ذهنونه د دیني عقایدو له لاري تسخیر کړي وه . د هغوی له ذهنو څخه د عربي ژبي ایستل د دین د ژبي د ایستلو په معنا تعبیریدله.
د سوچتابه هڅي پرٌ مرکه د پښتوٌ هم اغېزه وکړه اوٌ یوا زینۍ پښتوٌ د همد غي اغېزې په نتیجه کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپره سوه .(۳)

خو ديوازينی پښتولاربوونی په سرسره د" مرکه دپښتو" د مشر مولوي عبدالواسع کاکړله خواهم عملي نه سوې. ده چي په ۱۳۰۵ش کال دجدي پر ۱۲ د(تعاونوا على البر والتقوى) په نامه اوږده منظومه ويلې ده (۴)په هغه کي د سوچه توب نخښي کورټ نسته اودلاسه لا دعربيت اغېزه پرغالبه ښکاري.

حسن وقبح له ماورک ســـــوه ليونی يم
زيان وګټه راته يوســـــــوه بهولی يم
تعاون له قبيلې له قــــــومه ورک سو
لــــــــويي زيري مګرکارمود هلک سو
....
زماتعطيل، غفلت،نخوت که څه يوآن دئ
دعـــــــالم عالم، مادي معنوي زيان دئ

زه ددې نظم له ژبي سره هيڅ مشکل نه لرم اولوستونکي يې هم زمايقين دئ ، چي نه يې لري ، خوددې دروبيتوله راوړلو مي مراددادئ چي ديوازنی پښتوهڅه چي پر(مرکه دپښتو) باندي تپل سوې وه ، يو تفنني اولکه دمخه چي مې يادونه وکړه ، له بهره راغلئ ذهنيت و.

د(مرکه دپښتو) بل کتاب" پښتوپښويه" و اوددې کتاب له نامه پرته نورګرامري اصطلاحات له يوه مخه عربي ياپارسي دي لکه" تاکيد و مبالغه ، تفعيل ومبالغه ، فتحۀ مجهولۀ خالص ، صيغۀ مذکر ، صيغۀ مونث اونور"

داچي وايي پښتوژبه سوچه ژبه پاته سوې ده. ددې ادعامعناداده چي پښتانه له هيڅ ګاونډي قوم اوهيڅ رازمدنيت سره په تماس کي راغلي نه دي. تاريخي حقايق ددې خبري پرخلاف دي. پښتانه پرداسي يوه سيمه پراته دي چي دمدنيتو ، دفاتحانودلښکرو ، دجهانکشايانو دتلو راتلو لاروه. ددوی ژبه له دغواثراتوڅخه هيڅکله هم پاکه پاتېدلای نه سي. داچي موږوايو پښتوله آره سوچه ژبه پاته سوې ده ، په حقيقت کي مو پرتاريخي پېښواوحقايقوباندي پرده اچولې ده. داڅرنګه امکان لري چي کندهاردي دپېړيو په اوږدوکي دمغولواوپارسيانوله خوالاس پرلاس سوی وي اوپښتانه اوپارسيان دي څنګ پرڅنګ کلی او کور سوی وي خويودبل پرژبودې اغېزنه وي ښندلی. داڅرنګه امکان لري چي په ننګرهارکي دي دتاريخي ګندهارازبنی اغبزې نه وي پاته سوي. پردغه پراخه اورشودي دپښتنوپه څنګ کي شاړي ، پشه يان ، ترکان ، اشکوڼ ،کاتير(کاتيان) پراچيان ،ګوجراونورڅنګ پرڅنګ له پېړيو راهيسي اوسي (۵)خوژبې دي يودبل

(c) ketabton.com: The Digital Library

له تاثیره په امان پاته وي. دا خرنګه امکان لري چي ورډګ او هزاره دي یو دبل په چم او ګاونډ کي اوسېدلي وي او ژبو دي یې یو پربل اثرنه وي کړی. دا خرنګه امکان لري چي په لوګرکي دي د پښتنو، تاجکو، برکیو پوله او پټې ګډ وي خوژبې دي یې یو دبل له تاثیره خوندي او سوچه پاته وي. دا خرنګه امکان لري چي د پیښور او کوټي پښتانه دي په ورځني ژوند او ژواک کي له اردوژبو او پنجابیو او بلوڅو سره شریک وي خوژبې دي سوچه پاته وي. ژبه لکه ژوندی اورګانیزم له خپل ماحول څخه هرومرو متاثره کېږي. دا که دچا خوښه وي او که نه، که دچا نه راځي، که بد. دا دطبیعت قانون دئ زما او ستا ذهنیت ته نه ګوري او خپل کار کوي. لکه د پردیو ژبود افراطي بهیرپه مقابل کي چي د خپلي ژبي مدافعه یو ضروري کاردئ، دغه راز د ژبي افراطي سوچه توب او تصفیه هم یو غیر عملي، بې ګټې او کله کله مضرعمل دئ.

دښاغلي رفیع خبره په خطاطانو کي د پښتو د سوچه تابه اشتها زموږد ځینو شاعرانو رنګین شعرونه له شعرتوبه ایستلي دي او لاس وپښې یې ورمات کړي دي (۲) دا کارله بده مرغه اوس هم روان دئ. اوس د پخوانیو شاعرانو لهجه د معیاریت په فتوا بدلېږي. (په) یې په (پر) وراړوي او (پر) یې په (په). د کلماتو د پای یاګاني یې پخپله سلیقه وراچوي (۲). دا کاربه څو پېړۍ وروسته د پښتو ژبې دلهجوي څېړونکي غبرګ غاښونه وروباسي او په قضاوت کي به یې دکعبې پرځای ترکستان ته ورسوي. ځکه دی به فکرکوي چي د نوموړي شاعرپه وخت کي (په) او (پر) استعمال په دغه شان و، لکه په چاپي دېوان کي چي راغلی دئ. خبربه نه وي چي دا استعمال د معیاریت په اشتها پرتپل سوی دئ د شاعراروالا په دغه رازا ستعمال خبره نه وه. دغه شان لوبې ترموږ یو نسل وړاندي د عبدالقادرخان خټک او نورو پخوانیو شاعرانو په دېوانو باندي د خطاطانو له خوا سوي دي.

ښاغلی رفیع وروسته له هغه چي د پښتو د سوچتابه هڅو ته کتنه له اتمي هجري پېړۍ څخه رانښلوي او ترنن ورځي یې رارسوي، په پای کي د دغو هڅو اهمیت پخپله له ډاګه وهي او داسي لیکي: ٌ... موږولیدل چي ددی کار(د پښتو د سوچتابه ــ م.هـ) لپاره کله، کله د تفنن لپاره لاس غزول شوی او یا هم د ځینی نورو هیوادونو په اغېزکې دا کارشوی دی خو له ټولو سره ـ سره یې نتیجه نه ده ورکړې او دا هڅه ناکامه شوې ده.

ددی ناکامی یو لوی علت دادی چي نړۍ ورځ په ورځ وړېږي، انسانی راشی درشی او راکړې ورکړې زیاتیږي، د ساینس له برکته تلنې راتلنې ګړندی کیږي او په اجتماعی، اقتصادی او نورو چاروکې هیوادونه یو بل ته اړکیږي او ددی راشودرشو، راکړو ورکړو، تلنوراتلنو او اړتیاؤ په ترڅ کی کلتوری او ژبنې راکړې ورکړې هم دودیږي او د تجرید او یوازیتوب ژوند له منځه ځی...ٌ

ښاغلی رفیع وروسته اروانباد محمد صدیق روهی یوه خبره رانقلوي، چي ویلي یې وهٌ که

(c) ketabton.com: The Digital Library

دژبوتکاملی سیر ته وګورو په نړۍ کی خالصی ژبه نشته او که وی هغه به دځینی بدوی ټولنوژبی وی چی له نوری نړۍ سره علمی او ثقافتی اړیکی نه لری.ٌ (۷). رفیع صاحب پرخپله څېړنه باندي داسي نتیجه بناکوي:ٌ په دې اساس دژبې دسوچتابه له پاره هڅه له یوې خوا ژبه او اولس یې تجرید کوی له بله خوا دژبی دخارجی زده کوونکو لپاره ستونزی رامنځ ته کوی او له بله پلوه په خپله دژبی دویونکو له پاره دافهام او تفهیم لاره اغزنه کوی نوځکه باید دی ناکامی هڅی ته زړه ښه نه کړو او په زور خپله ژبه تجرید او کړاومنه نه کړو....ٌ (۸) دا نتیجه په رشتیا سره یوه واقعي او له علمي اصولو سره برابره نتیجه اخیستنه ده. دژبي سوچه کول دکره پښتو لیکني نني لارویان هم په خوله غندي خو په عمل پرهماغه لار روان دي ، چي دوی یې تربل هرچا ډه عملي توب له پاره ډېرڅه ویلي دي.

لکه ددې بحث په سرکي چي تاسي ولوستل دژبي سوچه توب له یوې خوا دنوروقوي ژبودواردا تو په وړاندي یوعکس العمل دئ چي تریوې اندازې یې دتوجیه کولو له پاره دمیړې لارموندله کېږي.خوله بل پلوه یوه داسي ناکامه هڅه ده چي دممکناتو په ساحه کي ورته دنوک ایښوولوځای لاهم نسته. نوددغسي یوې غیرعملي پروژې له پاره نوکان ایستل چاته دکندهار دپښتنو هغه متل ورپه یادوي ، چي وایي:

عبث دارو مردک دي ،چي په ولي ده ختې (۹.)

۱) اروانښاد کاندید اکاډمیسن محمدصدیق روهي خوحتی دظاهرشاه دپاچهۍ په سرکي پرپښتو ادبیاتو باندي داروپایي افراطي ایډیالوژیو، الماني نیشنلیزم (فاشیزم) او شوروي کمونیزم، سیوري ته اشاره کوي اولیکي چي دې ایدیالوژیوٌ په ټولو هیوادوکي دافراطي یامعتدل نیشنلیزم درامنځ ته کېدو امکانات برابرکړل. په افغانستان کې یو معتدل نیشنلیزم مینځ ته راغی، چې عمده مضمون یې ملت پالنه ، دتاریخي مواریثو او عنعنودرناوی، حماسي ادب ، پرځان ویسا او ملی غرورو.ٌ

)وګ: دپښتو ادبیاتو تاریخ ـ معاصره دوره ـ ۸۵ مخ (

۲) طلوع افغان۱۲کال ۷۷۸ګڼه. دادوه اعلانونه ماپخپله په سرسره کتلي وه خواوس مي دسراج الاخبار کلکسیون ته لاس کورتړ نه رسېږي اود طلوع افغان حواله مي دښاغلي رفیع دژبپالنه نومي کتاب ـ ۳۲ مخ څخه واخیستله .

۳) (یوازنۍ پښتو) په ۱۳۰۱ش کال کي د (مرکه دپښتو) له خوا دپوهني وزارت په مطبعه کي خپور سو. د کتاب ټول مخونه ۱۵۲ ښوول سوي دي چي په سرکي یې خادم العلماء مولوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالواسع قندهاري سریزه کښلې ده. (وګ: ژبپالنه ـ ۲۵مخ (
۴) وګ: دافغان یاد ـ دعلامه حبیبي مقاله ـ ۹مخ
۵) پالوال ـ معیاري ژبه ـ ۷۸ ، ۷۹ ، ۹۰مخونه
۶) ژبپالنه ـ ۴۳مخ .
ما(هوتک) چي کله دلوی احمد شاه بابا دیوان له څوخطي او چاپي نسخو څخه ترتیباوه ، پردغه رازلاسوهنو او دلغاتو پرترجموباندي پېښ سوم اوزما په نزدمي لاسوهلي ځایونه په نوي متن کي وانه خیستل. د هغولاسوهنو یوڅومثاله دادي :

دلفریبه ـ زړه فریبه

شکرلبه ـ خوږشونډې

پریرویه ـ پري مخه

دامنګیره ـ لمن ګیره

موی کمره ـ ملاوینبته

۶) وګ: دلوی احمد شاه بابا دیوان ـ د۱۳۷۸ش =۱۹۹۹ع کال چاپ
۷) ژبپالنه ـ ۳۶ مخ
۸) هماغه کتاب ـ ۳۶ مخ. نقل قول کټ مټ رانقل سوی دئ.
۹) ده ختیی د کندهاربنارپه جنوب کي دیوه کلي نوم دئ. دامتل ځیني کسان په دې ډول هم وایي:
عبث دارومردک دي ، فتح خان يې ډزوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خوله کړلې تصفیه په زړه منلی سوچه توب

د پیوریزم په باب تاسي په تیرو پاڼو کي ښه پوره تفصیلي بیان ولولوست او د هغه د نه عملي توب او تاواني توب په باب موهم نظرونه ترنظر تېر کړل چي اتفاق ته په نزدې اکثریت ټولو پوهانو ورسره خپل مخالفت ښکاره کړی دئ. خو په عمل کي د پیوریزم له کړني سره سره د پښتوژبي د سوچه تابه بازار ښه تود دئ. د دې مسئلې د ښه ښکاره تیا له پاره به زه یو څه شاته ولاړسم او د ژبي له پاره به د نوو وجوړونو پر سابقه یو وار بیا مرور وکړم.
علامه محمود طرزي چي د افغاني ژبو (فارسي او پښتو) د سوچه تابه له لومړیو پلویانو څخه و، په دې برخه کي لیکي: "... به فکر عاجزانهٔ خود ما، یگانه وظیفه انجمن عالی معارف باید اصلاح وترقی وتعلیم زبان وطنی وملتی افغانی باشد، از ارباب علم ودانش این زبان یک گروپ مخصوص تشکیل یافته کتابهای تعلیمه ضروری لازمی آموختن آنرا تدوین وحاضر باید کرد. حتی برای تطبیق دادن کلمات فنی وصنعتی واختراعات جدیده یی که نامهای آن درزبان افغانی غیر معروف است، کلمات مناسب ونامهای متناسب به زبان افغانی پیدا باید کردو هر قدر اصلاح وترقی که لازم است درآنباب اجراء باید کرد". (۱) محمود طرزي د (فني او صنعتي کلماتو اونوو اختراعاتو) له پاره د مناسبو او متناسبو کلمو د پیدا کولو سپارښتنه کوي. په (پیدا کولو) کي د کلماتو پلټنه او جوړونه دواړه راتلای سي. خودی د اکلمات مشخص کوي او د نوولغاتو د پیدا کولو اړتیا یوازي په (فني، صنعتي او د اختراعاتو) په برخه کي رامحدودوي.
علامه عبدالحی حبیبي هم، چي په طلوع افغان کي (د پښتو د علمي اصطلاحاتو یا نوولغاتو وضع) ترسرلیک لاندي د دغه کار اصول بیان کړي دي، په هغو کي یې "د پښتو سوچه لغاتو پلټنه او د لغاتو وضع" د جلا مادو په توګه ټاکلي دي. د نوولغاتو وضع کول یې یوازي په تخنیکي، صنعتي او علمي برخه کي سرته رسولي دي لکه ټیلګراف (لیرلیک)، فوټوګراف (بشرلیک)، فونوګراف (ږغ لیک) اونور، چي ښې ډېري نمونې یې په ژبپالنه ۷۰، ۷۱ مخونو کي د طلوع افغان اخبار په حواله رانقل سوي دي. ګویا د علامه حبیبي سپارښتنه هم پر فني او تخنیکي نومونو باندي تکیه درلوده. لرو پښتنو هم خپلي جوړوني ساینسي ښانګي ته متوجه کړي دي.
ښاغلي رفیع هم په شاعرانه ژبه باندي د ساینسي علوموه د اصطلاحاتو له پاره د نومونو ټاکل لازم ګڼلي دي. دی لیکي: "د ساینس او تخنیک له پر مختګ سره د نړۍ په وړاندي تللو هیوادو کي هره ورځ نوی ـ نوی ساینسی زیږېدنی کیږی او په هره زیږېدنه د همغه هیواد د ژبی یو نوم ایښودل کیږی او بیا د علم نوی پیغله له خپل نامه سره بل هیواد ته ودیږی او هلته میشتیږی. که وروسته پاتی

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیوادو ژبی پته خوله پاتی شی اوپه دی نوی ناوی نوم کینږدی نو ددی ناویانو سلسله خواوږده ده
اوکله چي ددی هیواد خلک سترګی غړوی ګوری به چی ددوی دژبی ټول انګړ به
د پرمختللیو هیوادو نوراغلیو ساینسی ، تخنیکی او نوومنځ ته راغلوناویونیولی وی او اصلی ژبی
ته به یوازی چوکاټ اوچاردیوالی ورپاتی وی....“(۲ (
دښاغلي رفیع له بیانه هم دا خبره واضح څرګندیږي چي ساینسي او تخنیکي“ناویانو“ته باید
نومونه کښېښوول سي.
اودپوهاند دوکتورزیارصاحب هغه نظربه بیاراوړم ، چي وړاندي مي هم رانقل کړی و . دی لیکي:
“نوي جوړونه باید په علمی ، تخنیکی ، مدنی ، اداری اوداسی نورو مفاهیمو پوری تړلی وی چی
زموږفکري اوکلتوری زیږنده نه وي ، لکه ژبپوهنه (لینګویستیک) ، ټولنپوهنه(سوسیولوجی) ،
پوهنتون (یونیورستی) ،ځارندوی (سکوټ او پولیس) ،توغندي دراکټ او وړکتون دکودکستان
لپاره .مګرکه سوکړک یاسوړسک ته د جوارو ډوډۍ نوم وټاکو ، یوه بې ځایه ټاکنه به وي.“(۳)بل
ځای وایي چي ساده وییونه په مصنوعي توګه جوړول غیراصولي کاردئ.(۴(
خوپه عمل کي چي ګوروخبره بالکل له جلوه وتلې ده . حتی دکتاب ، قلم ، دیوان ، شعر ، شاعر
اوپه سوونورو په ژبه کي دودسوي لغتوته لګیادي ، نومونه جوړیږي. دپنسل له پاره یې
دپښتومرکي (وچکښی ، وچکښ) بیرته ژوندی کړ. په ژبه کي رنځوراوناروغ سته اوعام دئ خو
دوی (رنځمن) ورته راوایست، سرابښ (دحریص په معنا) په لهجوکي پروت دئ
خودوی(اسویلاند) ورته اختراع کړ، په ژبه کي تلابښ سته اوعام دئ خودوی ورته (ډډون)
جوړکړ، په ژبه کي طبیعت ددخیل لغت په توګه دوولس پېړۍ ژوندکړی دئ خودوی ورته (پنځون)
وموند ، په ژبه کي بلبل له زروکلوراهیسي سندري وایي خودوی ورته (ډانګ لکۍ) پیداکړ او څه
موده وروسته یې بیاهمدغه ډانګ لکۍ د (ډاینازاروس) له پاروټاکه(۵). نه پوهېږم چي دبلبل
اودغه ماقبل التاریخ حیوان ترمنځ کوم ورته والی سته ؟ په ژبه کي ښکلی ، ښایسته سته خونه
پوهېږم دوی ورته (ښاو)له کومه کړ، په ژبه کي نیاودعدل اوانصاف په معنا رواج موندلی دئ
خودوی ورته (سماو) راوایست ، په ژبه کي خېټو ، خېټورسته خودوی ورته(شنازګېډی)
تولیدکړ، په ژبه کي پاسپورټ سته اوعام دئ خودوی ورته (لارلیک) وزېږاوه ، په ژبه کي (کرښپل
) سته خودوی ورته (پښه خاپونه ، پښوخاپونه) وضع کړ (۲) ، (غونې) په ژبه کي ژوندی لغت دئ
خودوی ورته (بنګن) راوایست (۷) ، (کتابتون)جوړسوی دئ خو دوهم واروړته (کتاب خونه)
جوړسوا وهغه هم دپاړسۍ ټکي په ټکي ترجمه (۸) ، (بدلون)پخوا جوړسوی و ،نو(ونجون) ته څه
اړتیاوه ؟، د(ښکسۍ) پرځای ټکي په ټکي ترجمې (بېخوکتیا) ته څه ضرورت و؟.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینو ډېروبې خوندو او پښتو ترجمه سوو لغاتو ته خوزه بیخي حیران پاته یم ، چي ددې ضرورت څه و . لکه (اوسپنکښ) د (آهن ربا) له پاره ، (کوډلوبی) د(جادوګر) ، (کوډګر) له پاره ، (ږنده مږه) د (کورموش) له پاره ، (پلغټ) د(چابک) له پاره (۹). ددې وروستي لغت له پاره خوپه ژبه کي (چټک) لغت سته ، نه پوهېږم چي هغه ته یې ولي چته اوښتې ده . موږدړغ دبلي او شرنګ سوتېي له پېغوره لاخلاص سوي نه یو چي دابل سرباری هم پرولوېداوداوارد معیارپه نامه !

پوهاند دوکتور زیارصاحب وایي چي " نړېوېزونه یانړیوال وییونه (انترنېشنلزمونه) لکه راډیو ، تلویزیون،تیلګراف یاتېلګرام ، تېلي فوتو ، تیلي ټایپ، تېلېفون ، اکسرې یالایزر(وړانګې) کمپیوټر ، ډاکتر، اکسیجن ، هایدروجن ، نایتروجن ، الکترون ، نایترون، پوزیترون... یاځانګړي جغرافیایي نومونه اویاپه زرګونو کېمیاوي او درملي نومونه... دنړۍ په زیاتروعلمي ژبو کې له یوڅه جولیز(شکلي) اډاپټېشن (راخپلوني) سره یورازدودلري ، په نیولو جیزم کې راګډول بیاهم دپیوریزم په مانااخیستل کېږي ..." (۱۰) یعني نوي لغاتونه ورته مه جوړوئ. خوتردغه سپارښتني دوې کرښې وروسته بیا وایي چي که څه هم په عربي ، تورکي ، پارسی ، هندي کي نن سباډېر انترنېشنلېزمونه راژباړل شوي دي یعني که موږ ورته جوړسو ، ژباړئ یې. داچي تراوسه دغو نړیوالونومونوته نوي کلمات جوړسوي نه دي ، دچاخبره په چم یې نه پوهېږي چي څرنګه لارورته ومومي. دمثال په توګه اکسیجن ته به څه رازنوم جوړکړي ؟ پارسي ژبي وایي" ترک عادت موجب مرض است" په ژبه کي اوبتل سته اوعام سوی دئ خوددوی زړه په سوړسوی نه دئ او(اوبډوب) یې هم ورته جوړکړ، په ژبه ، ادب اوفولکلورکي زرګرسته خودوی ورته (زرپښ) وزېړاوه ، په ژبه کي ترینګلی د(عبوس ، پیشانی ترش) له پاره سته اوقاموسوهم اخیستی دئ خودوی ورته (اریړه اوربوز) وزېړاوه. یوځای وایوچي بین المللي تخنیکي نومونه به پرخپل حال پرېږدو خوبیرته خپله خبره اخلو اوتیلفون ته (غږون) ، تلویزیون ته (لروینون) اوتیلګراف ته (لرلیکون) پېشنهادوو(۱۱).

دمروجولغاتودوژلو په کارکي هم سیالي ښه په زورروانه ده . دېرېو پېرېو مروج لغات دمعیارپه فتواله رواجه لوېږي. ماپه یوه بله لیکنه کي ددغولغاتویوه ډېره کوچنوټې برخه داسي بیان کړې ده: " زما دمشاهدې له مخي موږ په تېرو دوو درولسیزوکي (بډای) او (موږ) لغات په (شتمن) باندي تري تم کړل ، (یرغل) موپه (برید) له منځه یووړ ، (ایلچي) موپه (استازي) ورک کړ ، (جنګ) موپه (جګړه) وواهه ، (وطن) موپه (هیواد)نېستي کړ، (غولی) موپه(انګړ) پایمال کړ ، (تاداو) موپه(بنسټ) له بېخه وکیښ ، (ربړه) موپه (ستونزه) پسي واخیستله ، (لیکه) موپه(کرښه) پاکه کړه ، (کوچنیواله) موپه (وړکتوب) ووژله ، (جنګیالی) موپه (جګړه مار) ښخ کړ ، (اخته) (بوخت) او(مشغول) مو په (لګیا) الیش کړل ، (تلاښ) موپه (هڅه) نفی کړ، (کړنه) موپه (غندنه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

محوه کړه ، (نجلۍ) مو په (جنۍ) ترپښولاندي کړه ،(کرار) مو په (ورو) وخوړ، (په) مود(پر) په فتوا مسخه کړ اولالګیایو د مسخه کولو او محوه کولو دا بهیرپسي پالو او په ځان نه پوهېږو چي دخپلي ژبي لغوي زېرمه مو د چونګښو د هغه منګوټي په شان ګرزولې ده چي (یوه وراچوو ، دوې بیرته څني غورځي)". دالیست که پسي راواخلم ، خبره بل کتاب ته رسیږي.زه پوښتنه کوم چي تصفیه اوسوچه توب (purism)لګۍ لري ، ښکرلري ، څه لري ؟ دغه جریان چي اوس روان دئ ، تاسي چي هرڅه نوم پرایږدئ ،خوداکټ مټ او په مطلق ډول تصفیه ده . او تر ټولو بیادخواشینۍ خبره داده چي که چا په لیکنه کي دغه جریان تعقیب نه کړ ، لیکنه یې ناکره ، لهجوي ، سیمه ییزه اونوراونورښلله کیږي .
زیارصاحب هم وایي چي هرڅوک باید لغات جوړنه کړي. ډاکټرپالوال هم دغه کارپه صلاحیت پوري تړي زماچیغي هم دهمدې بابته دي چي اوس په دې ژبني سرطان(cancer) هرڅوک اخته دي دصلاحیت والاو جوړوني اودبې صلاحیتودا سره بېلېږي نه. دنیولوګیزم دنده که افرادو ته پاته سوه ، که صلاحیت والاوه ، که بې صلاحیته ، خبره انارشیزم ته رسیږي اورسېدلې هم ده .

څه موده وړاندي مي په یوه مجله کي دیوه متوفی مشرحقداراله خولې داسي ولوستل چي که دوزیرصاحب محمدګل خان وس رسېدلی دټول افغانستان دخلکو نومونه یې هم پښتوکول (۱۲۱) دلیکني له خونداو شخوند څخه څوک پوهېدلای سوای چي دژبي دتصفیې اشتهالا تر اوسه هم ښه پوره موجوده ده اوهمداذهنیت اوس هم دالفاظوترپردې لاندي دکره لیکنۍ پښتوپه نامه پالل کېږي. په دغه شان روحیه باندي یوې ژبي ته انکشاف ورکول دیوویشتمي پېړۍ له انکشافاتوسره جدي تناقض لري ځکه په دغه پېړۍ کي دنړۍ ژبي تربل هر وخت زیاتي یوه په بله ننوتلي دي.
موږته زیاتره ویل کېږي چي دنړیوالوعلمي اوفني اوسیاسي ټرمینالوجۍ سیلاب ته که لاس ترزنه کښېښو ، ژبه راڅخه لاندي کوي. داحقیقت زه هم منم. خودنوولغاتواوپه ژبه کي داخښل سوواو مروجو لغتوبرید بایدوټاکل سي .که دا کارونه سي ، نوچي بیاپردیارلس لیکي (۱۳)لاس راسره کښېږدئ ، بیا هم ددغي اوسنۍ چاري نوم ترتصفیې په هاخوابل څه نه سي کېدلای اوله دې منحرف جریان سره به دمخالفت آوازدسور تر شپېلۍ پوري روان وي. که هرڅومره ددې اوسنۍ ژبنۍ بخولي مخالفین ځانساتي، لنډاندي، مرتجعین وبلل سي اوحتی ښکنځل (کنځاوي) ورته وسي بیابه هم هغوی دګالیله په شان پر مځکه باندي د توبې ایستلوپروخت لاهم ووایي چي په دغه ژبه د افهام او تفهیم عملیه سرته نسي رسېدلای. له دغه راز نشراتو څخه لوستونکي سمه استفاده نسي کولای . داپښتوپسي عامېږي اوخلک څني خوا توري کیږي. ددې چاره په کارده اوهمدانن

(c) ketabton.com: The Digital Library

یې په کار ده. د پېریانانو دې ژبې په پښتنو کې درزونه واچول ، ددې کار له پاره فکر کول په کار دي ، دا درزپراخېږي او چاره یې په دې نه کېږي چې ووایو :

"کاروان به تیرېږي او سپي به غپیږي" (۱۴) . د پښتو ژوند د پښتنانه له ژوند سره تړلی دئ ، نه له نیولوګیزمونو سره . که خدای مه کړه پښتون مړ سو ، پښتو او نیولوګیزمونه دواړه ورسره مري . په نیولوګیزمونو باندي د پښتو ژوند نه راګرزي . دیوې شېبې له پاره یې فرض کړئ چې په پښتو ژبه کې یو لغت لا هم پردی نسته مګر که پښتون همدا سي شپون او عسکروي او روزي یې د شپنیتوب او ځانوژني له لاري مقرره وي ، دغه خالصه ژبه به یې کوم درد ور دوا کړي ؟ ښاغلی پوهاند حسن کاکړ د خپلو تاریخي څېړنو په پای کي دې نتیجې ته رسېدلی دئ ، چي : "پښتو چي بیرته پاتی ده او علمی شوی نه ده د ژبی د ځنګه والی له امله نده ، بیرته پاتی توب یی د پښتنو له لاسه دی . د دوی بیرته پاتی توب د پښتو بیرته پاتی توب شوی دی" (۱۵) نو پرپښتو او پښتنو باید زړه وسوځل سي . د شهرت ، د نامه ، د عقدو له پاره باید ژبه قرباني نه سي . دغه اند ښښني دي ، چي په ما یې دا کتابګوټی وکیښ .

اوس په ځینو لیکنو او مرکو کي د نیو لوګیز مونو پر٪ ۲۵ باندي ټینګار کیږي . زه تاسي ټولو درنولوستونکوته واک درکوم چي که مو هر وخت دغه فیصدي په عمل کي تطبیق و موندله ، زما دا کتاب په هماغه ورځ په اورکي وسوځئ چي نوریې ځوک ونه لولي . ځکه زما ارمان به ختلی وي او نوربه د پښتو ژبي له بابته د اندېښنو ځای راته پاته نه وي .

د کره لیکنی پښتو له نني بهیرڅخه دا سي نخښي او نښاني لیدلي کېږي چي دا خوځښت په نهایت کي په یوې لهجې باندي د نورو دنفی کولو له پاره دئ . زه به ډېر خوښ سم چي که د پښتو یوه لهجه د ژبني انکشاف هغه حالت ته ورسېږي چي ټول پښتانه یې هم ولیکي او هم یې ووایي . دا که زما لهجه وي ، که د بل ، که د هابل ، ما ته مهمه نه ده . مګر دا کار د پېریو دئ او باید په طبیعي توګه لکه په فارسي او نورو ژبو کي چي راغلی دئ ، عملي سي . نه دا وسنیو ژبنیو ماجراجوییو له لاري .

۱) (ژبپالنه ـ ۲۴، ۲۳ مخونه د مقالات محمود طرزی د ۷۷۴ مخ او سراج الاخبار په حواله

۲) (ژبپالنه ـ ۷۵ مخ

۳) (ویي پوهنه ـ ۲۵، ۲۴ مخونه . نقل قول کټ مټ را نقل سو

۴) (پښتو ـ پښتانه ۳۱۲ مخ

۵) (زیار ـ د پښتو ژبې د ودې اړتیا او لارې چارې ـ ۹۷ مخ

۶) (زیار ، پښتو پښتانه ۲۰۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷) ویي پوهنه ۱۲۱مخ
۸) ویي پوهنه ۴مخ
۹) وګ: ویي پوهنه ۲۸۸ـ ۲۹۰ مخونه
۱۰) د پښتوژبې دودې لارې او چارې ـ ۹۹مخ
۱۱) ویي پوهنه ـ ۲۰ مخ
۱۲) ورځ مجله ـ شپږم کال ، ۳ـ۴ګڼه ـ ۱۰مخ ۱۳۸۴ ش
۱۳) په کندهارکې د دیارلس لیکې اصطلاح د قرآن عظیم له پاره کارېږي. په نورو سیمو کې به هم رواج لري .
۱۴) وګ: استاد زیار د پښتني فرهنګ یوځلاند ستوری ـ ۱۵۵مخ ـ ۱۳۷۲ ش
۱۵) آئینهٔ افغانستان مجله ـ ۱۰۴ مسلسله ګڼه ـ ۵۴مخ ـ میزان ۱۳۵۸ ، اکتوبر ۲۰۰۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتونیولوګیزم ژبنۍ اړتیاده که سیاسي تقلید؟

په یوه ژبه کې چې د نړیوالو پرمختیاوو او ساینسي وتخنیکي انکشافاتو او اختراعاتو له اسیته د نوو لغاتو د جوړوني اړتیامنځ ته راسي او دې کار ته نیوګلوبیزمونه استخدام سي ،معنا یې داده چې دا ژبه اوس هغو حوادثو ته ځان تیاروي چې ٌ پرنورو تېرسوې او پردې اوس راغلي دینهٌ ددې پرځنګ هره ژبه چې د خپل انکشاف په بهیرکې داسي ځای ته ورسېږي چې نورنوورته دنیولوګیزمونو اړتیامحسوسه سي ،معنا یې داده چې دې ژبې دانکشاف نورپړاوونه وهلي دي او ویونکي یې هم دفرهنګي سطح په یوه داسي مرحله کې واقع دي چې نورټول کارونه سرته رسېدلي دي ، اوس نودژبې دسره کېدو وار رسېدلی دئ. په دغه وخت کې که دمعیاریت اوکره ژبې خبره رامنځ ته سي ، څرنګه چې له حالاتوسره موافق شعاردئ ، نه به پرچا بدولګېږي اونه به مخالفت ورسره وکړي. خوکه دمعیاریت هڅه دسیاسي سیالیو زېږنده وي ، دانودژبنۍ اړتیاله مخي نه بلکي دنوروانګېزوپربنارامنځ ته سوی تلاښ دئ اوهغه خوک چې نه غواړي په دغه انګېزوباندي خپله ژبه ولړي ، یادغه سیاسي سیالۍ ورته دسیاست دمداریانو سرکسونه ثابت سوي وي ، نوطبیعي ده چې لومړی خوله دې لوبې سره خوښي نه غورځوي اوکه ډېره درنه پرتمامه سوه نویې بیاپه مخالفت کې دربېږي .

ماچي به دپښتوژبې دکره توب له پاره دهڅوتاریخي سوابق او اوسنۍ هڅې له ځانه سره څېړلې ، نودچاخبره شپېږم حس به راته ویل چې په دې هلوځلوکي ترژبنۍ اړتیانورمسایل ډېردخیل دي. ددې نورو مسایلوپريوه برخه باندي زه د(سوچه توب) په بحث کې رغږېدلی یم. پوهاندزیارصاحب اوس پخپله یوه مرکه کې زماپردغه ګومان باندي د یقین ټاپه ووهله چې زموږنوي جوړوني له پارسي سره دسیالۍ اود هغې په تقلیدراپیل سوي دي. دی وایي:ٌ پارسي چې زموږورسره یوه رغنده سیالي روانه ده ، هیڅوک په نظرکې نه نیسي ، که پارسیوان زموږسره منفي سیالي کوي ، موږورسره رغنده سیالي کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسو د پارسي پخواني او اوسنی متن وګورئ چي هرڅومره یې پارسي قوي وي ، تاسو به ووینئ چي څومره مخته تللې ده ، په پارسي کي څومره نوي ټکي راغلي دي ؟ نو دا نیو که یوازي پرپښتو ده ؟"(۱) ماته د حیرانی ځای دادئ چي استاد له ټول ژبني اکاډ میت سره څرنګه د غي سیاسي لوبي په دام کي کښېوتلی دئ او نورو ته یې لا توصیه هم کوي. د دغي سیالۍ د سالمیت ذمه څوک ترپایه پوري وهلای سي. څرنګه امکان لري چي پارسیوان دي د دوی په وینا ، منفي سیالۍ کوي او پښتون دي بیا ورسره سالمه سیالي وکړي. دا سیالي له لویه سره پر منفي تمایلاتو راپیل سوې ده او یوه کرغېړنه لوبه ده چي د وخت غیر ملي حکومتو پښتون او پارسیوان دواړه پکښې ښکېل کړي . دي

زما په فکر خوهره ژبه د انکشاف او پرمختګ په لار کي خپل موقعیتونه او خپلي درجې لري. د نورو ژبو په پرتله یې د انکشاف سرعت هم توپیرلري ، ژبنۍ اړتیاوي یې هم ځله بیلي وي. پښتوله بده مرغه او س لاهم د خوشحال خان ختک خبره" بکره پرته ده". د دغه واقعیت په لیدلو ، کتلو او منلو باندي باید هیڅ پښتون نه د حقارت احساس وکړي او نه هم د خپلي ژبي د نیمګړتیا. دارو انباد نومیالي خبره" پښتو د ژبي په حیث نه ترچاپاته ده او نه ترچا زیاته ده."(۲) لکه په انسانانو کي چي زوړ او ووړ سته ، په ژبو کي هم سته. د سیالۍ په وجه په ژبه کي بدلونونه راوستل ترګټه تاوان ډیر پېښېږي. دا سیالي هغه ناوړه دود و دستورته ورته ده لکه ځیني کسان چي له خپلو تربرو سره د سیالۍ په انګېزه خپل نابالغ زوی ته واده وروکړي او د خپل ماشوم زوی ژوندله خوراډېرو دنګلو سره مخامخ کړي. وایي" شرمښکۍ له ماره سره غزېده ، پرمنځ دوه ځایه سوه". دا راز سیالۍ ته ځوان مغزونه د خپل طبیعي جوش وخروش او احساساتي جذبو له امله خورازیات آماده دي او ډېرژر په دغه راز دامونو کي لوېږي. د سړي سینې درلوونکي مسن پوهان هیڅکله . باید ځوانان دغه راز بازاري لوبو ته تشویق نه کړي

پارسي ژبه په دې پرمخ نه ده تللې چي نوي لغاتونه یې جوړکړي دي. پارسي په دې وړاندي ده چي د ضرورت ژبه ده ، د دربار ژبه وه او ده ، د علم ژبه ده ، ویونکي یې پخپله د تعلیم او سیاست پرمیدان تر پښتنو وړاندي دي. پېړۍ پېړۍ ورته دهند ، ایران ، ماوراء النهر او افغانستان پاچهانو او دربارو کار کړی دئ. دې ژبي چي نیولوګیزم ته مخه لا کړې نه وه ، هم پرمختللې ژبه وه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترعربي ژبي وروسته د منطقي دعلم، د سیاست ، د ادب او تجارت ژبه وه . د پارسي د پرمختګ دلایل باید د هغې په ویونکو کي ولټول سي نه په لغاتو کي. له بلي خوا د پارسي ژبي خپل پوهان بیا په دې عقیده دي چي د دې ژبي د بریالیتوب یو علت دا دئ چي ده پروژبو لغات یې پخپل ځان کي هضم کړي دي او د ژبي دروازه یې د نوروژبو پرمخ تړلې نه ده . اروا ښاد پوهاند دوکتور عبدالاحمد جاوید په دې برخه کي وايي چي په فارسي ژبه کي د دخیلو کلماتو د ښوونې له پاره به تاسي صبحانه (سباناري) ته دعوت کړم. میزپرتګالی کلمه ده (۳) ، چاینک چینایي ، قاشق تورکي ، صندلی عربي ، نعلبکی عربي ده . او په پای کي په ظریفه لهجه وايي ٌما مي مانیم ونان خشکٌ. مراد یې دا دئ چي یوازي (نان) فارسي کلمه ده نور یې ټولي دخیلي دي او له نوروژبو څخه اخیستل سوي دي. (۴) اروا ښاد دې کلماتو ته په کرکه نه ګوري بلکي داد پارسي ژبي په کمالونو کي راوړي چي څرنګه یې د نوروژبو لغات پخپل ځان کي حل کړي او خپلي ژبي ته یې د افادې وسایل پربمانه کړي دي.زموږپوهان بیا تراوبو د مخه ګاولي کاږي اووایي ، موږلغتونه څکه جوړوو ، چيٌ که سبا د دهقان لمسی او کړوسی تعلیم کوي د هغه لپاره (به) اسانه ويٌ. ته دبزګرزوی ته د تعلیم زمینه برابره کړه ، بیا د پښتو تعلیم زمینه ورته مساعده کړه ، ژبه یې خیر دئ سوچه دي نه وي ؟ د سبا د بزګر دزوی غم به خورو خپل او سني زامن موله خپلي ژبي څخه خواتوري کړل. موږ یې چي کومه ژبه ورزده کړې ده او ده ته ترهرڅه ګرانه ده ، هغه اوس په کتاب کي نسي موندلای. د کتاب ژبه ده ته د یوې خارجي ژبي دزده کولو په شان ستونزي لري. طبیعي ده چي وخت تردې په بلي قوي ژبي (انګرېزي ، اردو ، فارسي اونورو) مصرفوي څکه په هغه ژبو یې هم اړتیا رفع کیږي او هم یې په زده کړه کي ترد غي نوي پښتو مشکلات لږدي. له یو چاسره مي په دې برخه کي بحث کاوه ، را ته وي ویل: ژبه متخصصینو ته پرېږده ، چي هغه یې سمباله کړي. په جواب کي مي ورته وویل: ما خو په هغو نامرادو باندي ډېري هدیرې ډکي لیدلي دي ،چي د متخصصو ډاکټرانو . په نسخویې زني ورتړلي سوي وې. د متخصص سهوه د مرګي ګولۍ ده او بس

ښکلا مجله ـ ۴ کال، ۳ ګڼه ۵۱ مخ (۱)

د پښتنو د ټولنیز تاریخ مبادي ـ ۱۰۹ مخ (۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

. دده په نظر په فارسي کي (میز) د مېلمه په معنا دئ او په مثال کي يې (میزبان) راوړی دئ (۳)

که زما حافظې غلطي نه وي کړې ،دا مقاله په امید جریده کي نشر سوې وه. ما يې یادونه په یوه (۴)
. بله مقاله کي پخوا هم کړې وه او تاسي به يې په ضمیمه کي ولولئ. له تکراره يې بخښنه غواړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظري معیار عملي ګډوډي

په کارده. اتاریتي دوې خواوې لري (authority) ژبپوهان وایي د ژبنی معیارتیا کلوله پاره اتاریتي . یوه یې د علم او صلاحیت خاوده چي په ژبپوهانو اړه لري او بله یې اجرائیوي اړخ دئ، چي په دولت یا اکاډمیکو ټولنو اړه لري. ژبپوهان علمي اړخ څیړي او دولت یا نور اکاډمیک سازمانونه یې . دترویج له پاره قانونیت ورتسجیلوي

د پښتو په معیاریت کي ددې دواړو خواوو خلا محسوس ده. د صلاحیت په برخه کي پوهاند زیارصاحب هیڅاته غاړه نه ده ایښې. نه الهام ته ، نه ترې ته، نه پالوال ته ، نه شپون ته ، نه ستوروته ، نه پښتو ټولنې او اکاډیمۍ ته. ارواښاد الهام ورڅخه دوستانه ګیله کوي او لیکي چي ٌ ... که څه هم زیار مورډ ترې په شمول د تاریخي ـ مقایسي ژبپوهني متخصصان نه ګڼي او ښایي چي رښتیا به وایي ٌ (۱). ګویا د معیار په برخه کي یوازي د دوی خپل نظر معیاري دئ. او د اجرائیوي صلاحیت خلا خو په د غو کلونو چي کي دا خوځښت را پیل سوی دئ ، په ټوله معنا بیخي محسوسه ده. خلا خو پرلو لار پرېږدئ ، په دغو تېرو د ېرشو کلونو کي خودخلقي او پرچمي دولتو په شمول (ټول دولتي نظام د پښتو او پښتنو پر ضدولاړو . (۲

ددغه شان دوګانه خلاوو په موجودیت کي دیوه خوځښت قانونیت او اغېزمنتوب پخپله تر پوښتني لاندي راځي. او دهمدې عامل نتیجه ده چي دغه خوځښت تردوو دروملاتړلو پلویانو زیات نورونه . موندل

داچي اوس دنوو لغاتو په اعتیاد اخته کسان د خوځښت په پلویانو کي شمېرل کېږي او بیا دهغوله مخي دا حرکت دبري لوړپوړته رسېدلی ګڼل کېږي ، یوه ذهني نتیجه ګیري ده چي د استناد پایه یې پرواقعیتونو ولاړه نه ده. حقیقت دا دئ چي د دغه خوځښت له امله یوه نوې ژبه یا لهجه دتکوین په حال کي ده.تاسي دالاندي ګډوډ یو ته ځیرسئ چي دیوه خوځښت تردېرش کلن فعالیت اوبري ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

تررسېدووروسته ! په هغو نشراتو کي موجودي دي ، چي د کره لیکني له بهیرسره په یوه یابل دلیل ځان تړلی ګڼي .

پښتواو پښتانه ته دالهام سریزه ـ پنځم مخ (۱)

زیار صاحب په هغه خصمانه چلندډېر ښه خبردئ چي زموږسره د باختر آژانس د پښتو خبرونو په (۲) ریاست کي د دولتي مقاماتوله خوا کېدئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د(په) او(پر) ګډوډي

د پښتو په ځینو لهجو کي سره ګډېږي او یو د بل پر ځای یې په (prepositions) دغه دوه سربلونه ناسمه توګه کاروي. په دغو لهجو کي (په پښتو لیکل) او (پر پښتو لیکل) نسي سره بېلیدلای. په داسي حال کي چي دا دوې خبري جلا جلا معناوي لري. په (پښتو لیکل) معنا د لیکني ژبه پښتو ده او (پر پښتو لیکل) معنا د لیکني موضوع پښتو ده. د پوهاند زیار صاحب په عقیده ٌله کندهارۍ او تاریخي ادبي پښتو پر ته نور زیاتره ګړدودونه (په) او (پر) سره ګډوي ٌ(۱) له تاریخي ادبي پښتو څخه یې مراد د کلاسیکو شاعرانو پښتو ده .حقیقت هم دا دئ چي په کندهاري ګړدود کي د دغو دوو سربلونو استعمال دیوه نالوستي شخص څخه هم نه غلط کېږي. دوی (په خره سپور) (هیڅکله هم نه وایي. په داسي حال کي د(په) دغه شان استعمال په نورو لهجو کي عام دئ. (۲

پوهاند زیار صاحب په ویې پوهنه کي د دغو سربلونو د سم استعمال ټول موارد راوړي دي چي په یوه برخه کي زه د داسي یوه پښتانه په توګه چي د پوهاند دوکتورزیار صاحب د څېړني په تایید مي د دغو سربلونو سم استعمال د مور له غېږي څخه زده کړی دئ ، موافق نه یــــم او هــــغه (پلانی پر کوم کال مړدئ)، په دې برخه کي باید (په کوم کال کي مړدئ) کړه شکل وي ځکه زما د څېړني له سره (on)او (in) مخي په دغه مشخصه برخه کي د کندهاري ګړدود استعمال د انګرېزي ژبې له . ناسم(on 2006) کره دئ او (in 2006) خوله په خوله برابردئ. په انګرېزي ژبه کي هم

اروانباد علامه رشاد(رح) په دې برخه کي د ګوربت مجلې دلومړي کال په شپږمه ګڼه ، ۲۳مخ کي داسي څرګندوني کړي دي:ٌ د(په) او (پر) ترمنځ توپیرسته. (پر) د استعلا توری دی ، پرمېز باندي ، پرچوکۍ باندي کښېناست ، پرمېزیې کتاب کښېښود(۳)، پرمایې پورباندي دی او داسي نور د(پر) په کلمه باندي راځي او(په) د ظرفیت او آلیت لپاره راځي (۴). مثلا په لښته یې وواهه. دلته (په) د آلیت دنده اجراکوي. په کورکي دی ، په مکتب کي دی ، دلته د ظرفیت مانا ورکوي.ٌ اوکله چي مرکه چي د(په کال) او (پر کال) په برخه کي توضیحات څني غوښتي دي ، نو علامه مرحوم ورته داسي جواب ورکړی دئ:ٌ... که (کي) ور سره راسي باید (په) وکارول سي ولي هلته

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ظرف زمان مفهوم ورکول کېږي. ظرف پر دوه ډوله دی ، یو د زمان ظرف دی او بل د مکان ظرف. په کورکي ، په مکتب کي دا ظرف مکان دی. په پسرلي کي دا سي کېږي ، هغه وخت هغه د زمان ظرف دی، په کال کي دا سي کېږي یا دا سي وسول، دا ظرف مکان دی نو هلته د ظرف مکان لپاره تر(پر) ، (په) غوره ښکاري او د استعلا لپاره بیا تر (په) ، (پر) صحیح دی."

د(په) او (پر) د استعمال له پاره ترسمي لارښووني وروسته ځینو لیکوالو دیوه غلط فارمول پیروي پیل کړه او هغه دا چي که په دغو سربلو نوپسي وروسته د(کي ، سره) کارېدئ ، باید(په) ولیکل سي او کنه نو(پر) سم دئ. د دې فارمول (postposition)او ستربل حالت کي راځي او هورې او ستربل نه (instrumental غلطي په دې کي ده چي (په) کله کله په (آلي ـ ورسره ملګری کېږي. لکه(په لښته یې وو اهه) . د دغه غلط فارمول پالونکي په دا تېر مثال کي هم (پر) ځکه استعمالوي چي وایي وروسته او ستربل نه دئ راغلئ. نو یې (پر لښته یې وو اهه) ولیکي . د(په لښته یې وو اهه) او (پر لښته یې وو اهه) جملې د معنا له مخي له مځکي تر اسمانه پوري توپیر سره لري. (په لښته یې وو اهه) معنا د وهلو وسیله یې (لښته) وه ، لرګی یا توره یا بل څه نه وه. (پر لښته یې وو اهه) معنا د وهلو انګېزه یې لښته وه. ښایي وهلی یې په سو کانو ، په لغتو یا په لرګي . (وي خو جنجال یې پر لښته سره پېښ سو(۵

د دغه ناسم استعمال لیکوال د(شینیت) له معافیت څخه په کټه اخیستنه باندي د خپل ځان لیکنه معیاري ګڼي او د نورو پر سمو مشورو غوږ نه نیسي. په نتیجه کي یې د معیار تر پردې لاندي یوه لویه ګډوډي رامنځ ته کړې ده او د ښاغلي منلي خبره د معیار محتسبانو هم غوږ ونه کانه اچولي دي. دې : مثالو ته ځیر سئ چي له (ورځ مجلې ۶ کال ، ۳ـ۴ ګڼې)څخه اخیستل سوي دي

(ناسم ـ" د الله دلوی او عظیم ذات پر امر د نړۍ ټول مسلمانان د عبودیت ..." (۱مخ

.... سم ـ د الله دلوی او عظیم ذات په امر د نړۍ ټول مسلمانان د عبودیت

(ناسم ـ" د همدغه کال د شعبان په ۲۳ د پنجشنبې پر ورځ ...."(هماغه مخ

سم ـ د همدغه کال د شعبان پر ۲۳ د پنجشنبې په ورځ ...."

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ناسم ـ ٌ پرپښتني درنښت ـ اداره ٌ (۲مخ

. سم ـ په پښتني درنښت ـ اداره

(ناسم ـ ٌ محمدګل خان مومند بابا د اخلاقو او شخصیت پرلحاظ د سپېڅلي کرکتر .... ٌ (۹مخ

..... سم ـ محمدګل خان مومند بابا د اخلاقو او شخصیت په لحاظ د سپېڅلي کرکتر

(ناسم ـ ٌ سردار علي احمد جان ... کابل ته واستول شو او پرتوپ وويشتل شو ٌ (۱۰مخ

سم ـ سردار علي احمد جان ... کابل ته واستول شو او په توپ وويشتل شو . پرتوپ وويشتل شو معنا دا چي پر توپ یې ودراوه او په توپک یا بل څه یې وويشت. یا بله معنا یې دا سي کېدای سي چي د توپ پر سر باندي یې ترمنځ شخړه سوه ، په نتیجه یې د همدې شخړي له اسیته وويشت. خو په توپ وويشتل شو ، معنا دا چي د وژني وسیله یې توپ و. د توپ مخي ته یې وتاړه او توپ ته اورورکړ.

(ـ ناسم ٌ د وزیرصاحب زیات ناچاپ آثار یې ځان سره د چاپ پرهیلې ساتلي وه. ٌ (۱۱مخ

. ـ سم ـ د وزیرصاحب زیات ناچاپ آثار یې له ځان سره د چاپ په هیله ساتلي وه

(ـ ناسم ـ ٌ ... د پخوا پرخبر ... ٌ (۹۲ مخ

سم ـ .... د پخوا په خبر

(ناسم ـ ٌ ... په عوامو کښې پر استاذ صاحب (رح) مشهورو ، ٌ (۹۸مخ

.سم ـ ... په عوامو کښې په استاذ صاحب(رح) مشهورو

پر استاذ مشهورو)معنا دا چي تر استاذ زیات مشهور. خو(په استاذ مشهور) و معنا دا چي دوهم نوم) یې استاذ و ، خلکو استاذ باله .

(ناسم ـ ٌ ... پر امر با المعروف لاس پوري کړو .... ٌ (۹۸مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

....سم ـ په امربا المعروف لاس پورې کړو

(ناسم ـ "په ګل اغاشېرزي ځان مرګي برید شوی" (ټول افغان ویبپاڼه ـ ۳۱ ـ ۷ ـ ۲۰۰۷ ع

. سم ـ پر ګل اغاشېرزي ځان مرګي برید شوی

په ګل اغاشېرزي برید شوی معنادا چي ګل اغاشېرزي پخپله په ځان پوري بمونه تړلي وه . او پر ګل . اغاشېرزي برید شوی معنادا چي دبرید هدف ګل اغاشېرزی و ، چي له منځه يې یوسي

(ناسم ـ "د ۱۳۶۶ لمریزکال پر کب میاشت ...." (ښکلا مجله ۲ ګڼه ۴ کال ۵۸ مخ

سم ـ د ۱۳۶۶ لمریزکال د کب په میاشت کي .... ، یا د ۱۳۶۶ المریزکال په کب میاشت کي .... دلته . میاشت د زمان ظرف دئ

(ناسم ـ "د خپل مطبوعاتي کارله پیله راپرد ېخوا ...." (هماغه مجله هماغه ګڼه ، ۵۹ مخ

.... سم ـ د خپل مطبوعاتي کار د پیل راپه د ېخوا

(ناسم ـ د ۱۳۷۹ لمریزکال د تلي پر میاشت ...." (هماغه مجله ، هماغه ګڼه ، هماغه مخ

. سم ـ د ۱۳۷۹ لمریزکال د تلي په میاشت کي . دلته هم میاشت د زمان ظرف دئ ، نه استعلا

(ناسم: "که بومیان پکې پرلږه کي (اقلیت) واوړي ..." (پښتو ، پښتنانه ۲۳۱ مخ

سم : که بومیان پکې په لږه کي (اقلیت) باندي بدل شي . پرلږه کي

اوښتل معنادا چي د بومیانو شمېر تر لږه کي زیاتیږي . اوښتل د زیاتېدلو معنا ورکوي . په ۲۳۲ مخ . کي بیا دا تېروتنه سمه سوې ده

(ناسم: "... د قلم پرژبه ترمو ږ را رسولي دي." (پښتو تاج التواریخ ـ ج مخ

. سم: ... د قلم په ژبه ترموږ را رسولي دي

. حالت کي د (په) استعمال صحیح دئ (instrumental) د قلم ژبه دلته آله ده . په آلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ناسم: " قضاوت پرلوستونکیو اړه لري" (پورتنی اثر ـ ه مخ

. سم: قضاوت په لوستونکیو اړه لري

. په پارسي کي هم په دغسي جمله کي (به) تر (بر) سم دئ او د (به) پښتو معادل (په) دئ

(ناسم: "لس بارو ړونکي خره به مي تل پرغوجله ولاړوو ...." (هماغه اثر ـ ۱۱۹مخ

.... سم: لس باروړونکي خره به مي په غوجل کي ولاړ وو

خرپه غوجل کي ولاړوي نه پرغوجل. غوجل دلته مکاني ظرف دئ او په ظرفي حالت کي (پر) یې کره شکل دئ. " پراو خورولاړ وي" لا اسعمالیږي ځکه هلته in = استعمالول سم نه دي ، بلکي په . یورازاستعلایي حالت موجوددئ

(ناسم: " ... پرلاندنیوژبو خبري کولای شم او لیکونه یې هم لوستلای شم" (هماغه اثر ۳۱۷مخ

سم: په لاندنیوژبو خبري کولای شم او لیکونه یې هم لوستلای شم. پر ژبو خبري کولای سم یعني دنوموړوژبو په باب معلومات ورکولای سم ، خو په ژبو خبري کولای سم معنادا چي نوموړي ژبي مي . زده دي

ناسم: "که چېرته د افغانستان دو ګړو پاچاد هغوی هم دین نه وي او په هغوی حکومت کوي...." ((هماغه اثر ۳۲۹مخ

. سم: که چیرته د افغانستان دوګړو پاچاد هغوی هم نه وي او پرهغوی حکومت کوي

په هغوی حکومت کول) یعني د هغوی په واسطه حکومت کول او په دې صورت کي حکومت) معنادا افغانستان خلک. خو (پرهغوی حکومت کول) معنادا میرله خوادا افغانستان . پرخلکو حکومت کیږي

ناسم: " ... د خو قند ښارترنیولو وروسته یې هلته نوی ښار جوړول پیل کړل او پر (سیم) ښاریې ونوماوه (..." (هماغه اثر ۱۲۴مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

. سم : ... د خوقند ښارترنيولوو روسته يې هلته نوی ښار جوړول پيل کړل او په (سيم ښار) يې ونوماوه

د(په) او(پر) داتول ناسم استعمالونه له ناسمي لاربښووني څخه پيښ سوي دي. دليکونکي له پاره
. فارمول د(کي ، سره) سته والي اونه سته والی دئ اودې خبري پرناسمه لارروان کړی دئ

دا مثالونه دومره ډېردي ،چې که ټول راوړم يو کتاب به ځني جوړسي. داوراني ټول دمعيارپه نامه ناکافي لاربښوونوپيښ کړی دئ که يې له خپلي لهجې سره سم ليکلی وای ، ښايي دومره زياتې وراني يې نه درلودلای. زه پرلهجه باندي اعتراض نه کوم. ماته پخپله لهجه کي هم ځيني گرامري وراني رامعلومي دي.هروخت مې چي اړتيا احساس کړې ده ، بې پردې مې بيان کړي دي اود خپلي لهجې زلميوليکوالوته مي يې دسمولوسپارښتنه کړې ده. خودلته داوراني ناسمو لاربښوونو منځ ته راوړی دئ. دغه ځای دئ چي زه وايم معيارپه فيصلو او فرمانو نسي عملي کېدلای اوکه عملي سي بيا داسي دنگلې هم لري. معيار بايد دښوونځي له تاداوه تدريس اوورو ښوول سي. دا ديوې ورځي ، يوې لسيزي اويوه کال کارنه دئ په تېره بيا دافغانانو په دا اوسني پاشلي ورځ کي چي دپښتونشرات يې په سلوکي نوي ترخپل هيواد دباندي سرته رسېږي. دمعياربېړی له اروپا څخه نسي پرلارر برابرېدلای

. اومزله ته رسېدل يې هم نسلونه غواړي

ويي پوهنه ـ ۴۷ مخ (۱)

په دې برخه کي زمااودښاغلي استادصميم صاحب ترمنځ يوه دوستانه ادبي مناقشه يووخت (۲) راغلې وه. اروابناد عبدالجليل وجدي صاحب په دغه وخت کي په ټورنټوکي و. ماته به يې پخپل ټول صداقت سره ويل ، چي د(په) او(پر) په دغه مباحثه يې سرنه خلاصيږي. علت يې داوچي دده په محيط کي هم ددغو سربلونو ناسم استعمال عام واوده خپله مورنۍ زده کړې قاعده نه سوای
. هېرولای

. مرکه چي داستادپه ژبه کي تصرف کړی دئ اوداستادخبري يې په خپل زعم معياري کړي دي(۳)

. په گوربت کي (عاليت) راغلی دئ چي دمرکه چي تېروتنه ده (۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

. وګ: لېمه مجله ـ کال ـ ګڼه ـ مخ ـ د دې قلم لیکنه (۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمجهولي (ې) لانجه

دختيځي اولويديځي اوجنوب لويديځي لهجې ترمنځ دمجهولي (ې) د استعمال په برخه کې ښه پوره محسوس اودپاملرني وړتوپيرونه سته. دې توپيروته پاملرنه نه کول اوترسرېې تېرول يا په يوه جرأتمندانه حکم سره ګام تراړول اوهيسته غورځول دپښتوژبې په ګټه کارنه دئ. په پښتوپښويه (دربيم چاپ)کې راغلي دي چې سويل ـ لويديزه ګړدودې ډله ٔ د نورو (منځنيو ، سوېل ـ ختيزواوشمال ختيزو) ګړدودې ډلوپه وړاندې له تاريخي پلوه زيات رغاونيزلرغونوالى لري ٔ خوله دغې ارکاييکې ځانګړتياووسره سره يې په کره ليکلارکې له پامه غورځولې ده (۱) دغه ځانګړتياوې يې چې ببله مثالوپه ډېره مختصره توګه هيسته ودورې راوړې دي ، دکتاب دوه مخه يې نيولې دي اوپرزياته کړې يې ده چې که ٔ دکندهارۍ پښتو دغه پاسنۍ ځانتياوې يومخيزه په پام کې ونيسو ٔ نودغه د پښتو پښويه کتاب به دوه چنده غټ سي. دغوځانتياوو يا ځانګړتياووته يې ٔ بېقاعده ګۍ ٔ ويلي دي. اوس نوکه ځوک په دې برخه کې نظرځرګندوي خو د لايسنس نه لرلومتروکه به پرداککرۍ وخوري اوورته وبه ويل سي چې ته د ويلو حق نه لرې. مګرکه لږڅه دبيان آزادي موجوده وي نوديوچاپه ذهن کې هرومرودا پوښتنه پيداکيږي چې د پښتوديوې ٔ ارتې بيرتې ګړدودي ډلې ٔ هغه ځانګړتياوې چې په يوازې سردنوروتولو ګړدودونو په پرتله ديوه بشپړکتاب په اندازه حجم لري(۲) اوترنوروګړدودونوېې تاريخي لرغونوالى هم منل سوى دئ ، د(بې قاعده ګيو) په نامه هيسته غورځول دعلم لارده ؟ دانصاف لارده ؟ عملي لارده ؟ له تعصبه خالي لارده ؟ ديووالي لارده ؟ کره لارده ؟ کومه لارده ؟

دپښتوپښويه کتاب دلومړي چاپ (۱۳۶۲ش) اودريم چاپ (۱۳۸۴ش) په سريزوکې دمحتوياتوله مخي خورازيات توپيرونه سته ، چې ځيني دغه توپيرونه دلوستونکي په ذهن کې يولړنوري پوښتني هم را پيدا کوي. دکندهاري ګړدود په اصطلاح ٔ بې قاعده ګۍ ٔ چې ښاغلی مولف يې په آب وتاب بيانوي ، دلومړي چاپ په سريزه کې نسته. له دې امله دلوستونکي په ذهن کې دا خبره ورګرزي چې آيا ښاغلي مولف ته دکتاب دلومړي چاپ پروخت دغه ٔ بې قاعده ګۍ ٔ معلومې نه وې

(c) ketabton.com: The Digital Library

؟ هرومرو معلومي وي. نو دنه يادولو علت يې څه و ؟ ښايي دا به يې مصلحت نه وي ګڼلی چې دنورو لهجو پر بې قاعده ګيو باندي سترګي پټي کړي او يوازي کندهاری ګړودلوستونکو ته د ˝ بېخرته بې قاعده ګيو ˝ درلوونکی وښيي. که دا ښايي يد نه رشتياوي ، نو نن هم ددې راز ورانوونکو قضاوتو يادونه د مصلحت پر مقوله نه سي برابرېدلای. د پښتو په دې دونه زياتو لهجو کي يوازي ديوې لهجې په اصطلاح بې قاعده ګۍ بيانول ، پخپله د ˝ سکه او ناسکه ˝ مفهوم ذهن ته تداعي کوي. زما بشپړيقين دئ چي ښاغلي مولف ته د پښتو د نورو لهجو ګرامري بې نظمۍ هرومرو څرګندي دي. پرهغو باندي غوږونه کاڼه اچول او ديوې مشخصي لهجې په مقابل کي دريځ نيول ، پخپل ذات کي مناسب کارڅه چي ، لادلاسه خصمانه عمل دئ .

دلومړي چاپ په سريزه کي ددغو يادوونو دنسته والي دوهم تعبير داسي هم کېدلای سي چي ښايي اوس به يې ˝ تو به له مېړنو خالي ليدلې وي ˝. ځکه ددريم چاپ پروخت دهمدې مغضوبې لهجې درې ويونکي ستوري (علامه حبيبي ، استاد بينوا او علامه رشاد) او دغه رازد ژبپوهني نورتول متخصصين ډاکټران دلحد بنديان سوي ول. ګويا د پوښتني او بازخواست ثوک نه و پاته. په دغه صورت کي زه نورڅه نه سم ويلای ، يوازي به دومره قدر وو ايم چي خدای دي دا ښايي يد نه نه رشتيا کوي .

د پښتو پښويه ددريم چاپ د سريزي په ۱۵ مخ کي څرګنده سوې ده چي دلويديځ ګړودد ځانګړتياوو د په پام کي نه نيولو حق يې د نومړي لهجې د ˝ پرتليزلړه کيوالي ˝ له امله ترلاسه کړی دئ.
د حيرانتيا ځای دادئ چي ددغي فتوا ورکوونکي له پښتو ټولني سره لانجه پردې وه چي هغوی په ريفرنډم ژبني مسايل حلول. اوس دی پخپله د اکثريت و اقليت په حکم يوه پراخه لهجه په پام کي نه نيسي او ځانګړتياوي يې له تاريخي قدامت سره سره ، چي دی يې پخپله هم مني ، (بېقاعده ګۍ) بولي او په ګرامر کې نه راوړي. که دا ځانګړتياوي ټولي (بېقاعده ګۍ) وي ، نو ددې خبري خو معنادا ده چي د پښتو ژبې ټول تاريخ پربې قاعده ګيو ولاړدئ. له لويه سره يې ګرامر بې قاعده دئ او س دوی معياري ګرامرورته جوړوي. ځکه ددغو ځانګړتياوو تاريخي لرغونتوب خو مولف پخپله هم منلی دئ. آيا دا خبره به له امکانه وتلې وي ، چي دا ځانګړتياوي د پښتو خپل ګرامري اصول وه ، وروسته ترخځي ولمني پکښې راغلي دي. په هرصورت دا بېلتونپاله فيصله پخپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکره لیکنې پښتو مخه نیسي او په دغه صراحت یې یادول خود جرأتمندي یوه نمونه کېدلای سي مګرد "مصلحت" پر مقوله باندي یې برابرول ، لکه وړاندي چي مي هم وویل ،له عقله لیري ښکاري.باید ووایم چي د اقلیت او اکثریت خبره یوه بې بنیاده ادعا ده. د پښتو دلویدیځي لهجې ویونکي یوازي (کندهار، هیلمند او سیستان...) ښوول سوي دي ، په داسي حال کي چي په دې لهجه باندي دکندهار ، هیلمند ، زابل ، ارزګان ، نیمروز، فراه ، غور ، هرات او بادغیسولایتونه،په شمالي کي دغوربند او شینوارو د ولسوالیو پښتانه، د پروان ولایت پښتانه (له ساپیو او داودزیو پرته) ، دمیمنې ، مزار، بلخ زیاتره پښتانه اودکوچیانو لوی اکثریت لږوډېر رغیږي(١) او ما چي یې دواک فونډېشن دا حصائیوله مخي یوه تقریبي اندازه معلومه کړه نو یوازي په افغانستان کي ددې لهجې ویونکي څه دپاسه درې میلیونو تنوته رسیږي. که دډیورنډ دناولي کرښي هاخواته پښتانه ور سره یو ځای سي، نویې شمېر دوه چنده زیاتیږي. ددومره پراخ نفوس لهجه د پښتوګرامر په یوه کتاب کي په پام کي نه نیول اوپه دې منطق ، چي د کتاب حجم په زیاتېږي !، ترهغې ګام اړول له حق خوړلو پرته بل څه نه سي بلل کېدلای. له ژبي سره که د معیار تر . پردې لاندي داسي لوبې رواني وي ، نودي پښتنوته خدای خیرورپېښ کړي

په بل غشي ټوپک هیڅ ویشتلی نه یم

که ویشتلی یم خوبیا په خپل ټوپک یم

(دخوشحال خان خټک مرغلري ـ ۲۳۳مخ)

. پښتوپښویه ۱۴،۱۵مخونه ـ دریم چاپ (۱)

پردغه لهجه باندي هربرت پنزل امریکایي ژبپوه یوبشپړ کتاب کښلی دئ چي د نړۍ په ټولو (۲) مشهوروکتب خانوکي سته او اروابناد الهام په پښتوژباړلی دئ. نه پنزل اونه الهام داخبره کړې ده . چي دغه لهجه پربې قاعده ګیوولاړه ده. دوی دواړه دژبي متخصصان وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ـــ مې ـــ کې

په اوسني مروج لیکدود کې د غه ضمیرونه په اوږده (ي) لیکل کیږي او په لوید یځه لهجه کې په لنډه (ي). دلوید یځې لهجې له قاعدې سره سم ، چې ځینې کسان یې بېقاعده ګڼي بولي ! که په اوږده (ي) ولیکل سي ، د معنا بدلون پېښوي او چې= چي یې ، کې= کي یې ، مې =مي یې معنا ښندي. د کره لیکنې پښتولاروپانو د د غې قاعدې شخړه په یــــوه (نې) ورشلولې ده او وایي چې دا د کندهار ګړدود دئ ، مو ږ په معیار کې نه دئ نیولئ. دا کاریې د هغه په اصطلاح پروسیجر له مخې کړی دئ ، چې د پوهاند زیارصاحب له خولې ، دلاسلیک رنګ یې وچ سوی لانه و ، بیا یوه لاسلیک کوونکي ویل زه یې نه منم"، زه د حبیبي صاحب او دده د پیروانو لار په رسمیت نه پېژنم او بغاوت یې وکړ"(۲) مادا پرو سیجرلیدلئ نه دئ خو اورېدلي مې دي ، چې په

هغه کې دلغاتو افراطي او پخپل سرجوړونه هم منل سوې نه وه.که دا خبره رشتیاوي نو د کره لیکنې پښتولاروپان نیم قرآن مني،نیم نه مني. د پروسیجر هغه برخه چې ددوی له اجنډا سره موافقه وي ، مني او نوري نه مني. په هرصورت دې پرېکړې له پښتو د یواني ادب سره مشکلات زېږولي دي.زه به د د یواني ادب څو مثالونه تاسي ته درکړم چې شاعرانو د غه لهجوي ځانګړتیا په پام کې نیولې ده او شعري وزن یې په تړلی دئ .

د((کې = که یې)) مثالونه :

ـ د حنان له کلامه ۱

دا ګوهر به دي په کارسي کې په غوږ کړې

درته وکــــــــړه ((حنان)) څه ویل ملیح

(د یوان ۲۲ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې خبري کړي دوې سترګي خودبخوده

عجب نه ده پـــــــــرته وایي تل بېمار

(دېوان ۲۷ مخ)

په دواړو بیتو کي راغلي (کې) ظرفي ادات نه دي ، بلکي د (که یې) لنډ شکل (مخفف) دئ. اوس که یې څوک د (که یې) په بڼه وکاږي ، دلومړیونیم بیتیو وزن یوسپلاب زیاتیږي او میرزا حنان دومره ناپوه شاعرنه و ، چي د سیلابو په ترلو کي دي یې ستونزي درلودې. ده د شعرپه سیلابو کي خپله لهجوي ځانګړتیا په پام کي نیولې ده .

-د حاجي جمعه بارکزي له کلامه ۲

د((جمعه)) دزړه پرهار به هلته جوړسي

کې رفــــــــو په تار د زلفو کړي جراح

(د کابل چاپ دیوان ۵۷ مخ)

زړه مي درکئ زمـــــا یاره ستا په لاس

ستا رضاده کې لوټل کړې که یې پاس

(دېوان ۲۸ مخ)

ددې ګلو تبربده د چـــــا پـــــــــه یاد دي

کې پرې ایښي پرځای نه وای نایبان ګل

(دېوان ۸۱ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې دریو مثالو کي هم (کې) د (که یې) په مفهوم کارسوی دئ. په دوهم مثال کي خوشاعر د سېلابو په ترلو کي خپل مهارت اولهجوي ځانګړتیا ډېره ښه ښوولې ده. لومړی (کې = که یې) یې له خپلي لهجې سره سم راوړی دئ اودوهم وار که یې خپله لهجه په پام کي نیولې وای ، نیم بیتی یوه هجا لږېدی ، ځکه یې نود (که یې) په ښه راوړی دئ او سېلابونه یې په پوره کړي دي. لکه وړاندي چي اشاره ورته وسوه ،د حاجي جمعه بارکزي دغه دېوان ښاغلي هیوادمل داروانښاد علامه رشادباباتر نظر لاندي تهیه کړی دئ اولارښود استادیې په دغه باریکي سر ښه ورخلاص کړی دئ . ځکه یې هرځای ودغه راز مورد ته په لمن لیک کي د (کې = که یې) توضیح ورکړې ده

د ((چې = چي یې)) مثالونه

ـ د میرزا حنان له کلامه ۱

دفلک دباغوان لاس دپرېکېدودئ

پرجـــــهان چې دبېلتون تخم کاره

(دېوان ۱۲۱ مخ)

ګل ورقي دخپل ځان ورکړې وبادته

چې لیدلئ ستادمخ دخـــط رقم دئ

(دېوان ، یوسل وځلورشپېتم مخ)

په دواړو بیتو کي (چې) د (چي یې) مخفف شکل دئ.که یې د (چي یې) په بڼه وکاږو ، دبیت دهجاوو شمېر دیوه په اندازه ورزیاتوي. په دې لاندي مثالو کي بیا د (چي یې) په معنا نه دئ . راوړل سوی

چي دخط سبزې یې ځای په رخسارونیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمـــــــــادزړه آیینې ځکه زنګارونیو

(دېوان۱۰۱مخ)

اوس که دپورتني بیت (چي) دمروج لیکدودله مخې (چې) ولیکل سي ګویا دشاعرمراد به (چې یې)وي اودامعنا له بیته سره سرنه خوري .

دالیدلې یې غمزه ده ستاد سترګو

چي آهوله ښاره کوچ وکړ بري ولاړ

(دېوان ۳۲ مخ)

په دې بیت که (چي) د (چې) په بڼه وکښل سي ، د (چې یې) معنا ښندي او په دې صورت کې به نو (آهو) له عمومیته ووزي او په یوچا یا

یوځای به اړه ولري .همدا سببونه دي ، چې زه د (چي) کلمه په دغسې مواردوکې په اوږده یاء نه کاږم .

ـ دجمعه بارکزي له کلامه ۲

چې خنداکړه په شاهۍ دبادشاهانو

په سپېروایـــرولړلي ملنګان ولاړ

(دېوان ۲۸ مخ)

ننګ ونام و سود و زیان ددنیاپرېږدي

چې خالص وي پـــردیداربانديغرض

(دېوان ۷۲ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې دواړو بیتوکي (چې) د (چي یې) لنډیز دئ او په حاشیه کي ښاغلي مرتب ورته اشاره کړې ده .

د حاجي جمعه بارکزي په دیوان د (چې = چي یې) لمنلیکونه دان د پاسه دي. زه د دغي باریکۍ د نوري څرګندتیا له پاره نور مثالونه هم

. راوړم

: د ((مې = مي یې)) مثالونه

وکتوتــه یې د سترګو حیرانېږم

چي مې کل هډونه کړه ریزه ریزه

(د حنان د یوان ۱۲۸ مخ)

دادبه څوکړم د بې رحم یارله جوره

پرسینه مې د تېغ کین وواهه ولاړ

(د حنان دیوان ۳۶ مخ)

په لومړي بیت کيٍ شاعر خپلو هډونو ته اشاره لري ، چي کوم بل چا ور(ریزه ریزه) کړي دي. که یې دلته د (مې) پرځای (مي) راوړی وای ، نوبه بیا د بیت معنا داوای ، چي حنان خپل هډونه پخپله (ریزه ریزه) کړي دي.په دوهم بیت کي یې خپله سینه مطلب ده ، چي بې رحم یار ورباندي د کین تیغ وواهه او ترې ولاړ. که دلته هم (مې) د (مي) په بڼه وکښل سي ، مطلب به داوي ، چي حنان پر پخپله سینه باندي پخپله د کین تېغ وهلی دئ او ببرحمه یار یې دده تر دغه کار وروسته تللی دئ. دغه سبب دئ ، چي زه د جملوله سیاقه سره سم (مې) او (مي) دواړه کاروم. خو په مروج لیکدود کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

، چي کره لیکدود ! هم بلل کېږي ، یو شکل لري او په اوږده یا ء یې کاږي. په دې لاندي بیت کي . وګورئ ، شاعر((مي) د (مي يې) په معنا نه دئ راوړی

صحیفه مي دزړه وګـــورئ عالمه

پکښې نقش دئ کلي احوال د ترکو

(دیوان ۹۷ مخ)

.اوس به د دغه راز لنډیزونو نور مثالونه هم په ګډه سره ولولو

: د ((نې = نه يې)) مثالونه

ـ د حاجي جمعه بارکزي له کلامه ۱

نه خبر د عشق په زیان یاست

نې خبر یاست پـــــه حاصل

(دیوان ۸۰ مخ)

نې ازل له ابتداء سته چي و کله

خاوند نه لــــــري ابد نه انتها

(دیوان ۳۹ مخ)

ـ د حنان له کلامه ۲

چي نې خوري ، نه يې نوم ښه نه د خدای پاروي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغـــــه هسي استغنا خـــــــه په کارنه ده

(دېوان ۱۱۵ مخ)

له دې خپله زړه ګیله کړم ډېره ډېره

چي دیار کـو ښې ته تئ نې کړم خبر

(دېوان ۳۰ مخ)

د دواړو شاعرانو په مثالو کي (نې) د (نه یې) مخفف دئ او که یې لنډیزه بڼه ونه کښل سي ، دنیم بیتي په وزن کي یوه یوه هجا زیاتېږي .

د ((بې = به یې)) مثالونه

ـ د جمعه بارکزي په کلام کي ۱

چي بهار بې پـــه راتللو شګفته سو

دغه هسي لاله رخه خوبرویان ولاړ

(دېوان ۶۷ مخ)

په هوا بې د دیدار کړې فراموشه

هم جنت هم یې زینت هم یې لذت

(دېوان ۴۸ مخ)

ـ د حنان بارکزي په کلام کي ۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

که مي سر که مال که عقل دئ که صبر

تردیدن بې کـــــړم قربان د شکر لب

(دیوان ۱۳ مخ)

چي شهید په تېغ د ستر ګو سي حنانه

پس له مرګه بې لګېږي پر مزار شمع

(دیوان ۵۳ مخ)

:ـ د علامه رشاد بابا (رح) په کلام کي ۳

خود بې نه ټولېږي مړي ، خود بې ملک په وینو رنګ وي

د قـــــــوي له جوغه غـــــــاړه چي هر چاده غړولې

(افغان ولس مجله ـ پنځم کال ، لومړی ګڼه ، ۲۹ مخ)

په دې ټولو مثالو کي (بې) د (به یې) په معنا راغلې ده او د نـــفی (بې) نه ده. په دې لاندي بیت کي (بې) د نفی په حساب کارسوې ده .

تمام عمر بې له وصله بې نصیب یم

لکه زخم د ناسـور حاصل مي یاس

(دحنان دیوان ۴۵ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما څخه لکه چي د مثالونو بر خه لږ څه اوږده سوه. پر همدې ځای بې پای ته ورسوم او لوستونکي دي د (تې = ته يې)، (زې = زه يې)، (سرې = سره يې)او نور په لسو مثالونه د حاجي جمعه بارکزي (په ديوان کي ولولي. (۳

ما د مخه د اسي فکر کاوه چي دا قاعده يوازي په کندهاري لهجه کي سته خو د حميد مومند په کلام کي مي هم وموندله :

له آسمانې ميرخمن کړم

دا شـــــناد مــــــهرداد

(ديوان ـ ۸۵ مخ د ۱۳۶۲ ش چاپ ـ د هيواد مل په زيار)

(په حاشيه کې ورته کښلي دي: آسمانې = آسمان يې (۴

يا:

ماته سره په وينو خــوله لبوه ليده شی

چې د ظلم په پيسه پيرودی پان خورې

(ديوان ۳۴۳ مخ)

په لمنليک کې ورته کښلي دي: چې = چې يې

يا:

لا دې صافه آئينه او ســهٌ حميده ٌ

چې دا هسی وهرښکلی ته حيراني

(ديوان ۳۸۲ مخ)

(دې بيت يې هم په حاشيه کي کښلي دي: حيرانې = حيران يې (۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې اوږدو څرګندونو او مثالو څخه به لوستونکو ته روښانه سوې وي ، چي دا يوه عادي درسم الخط مسئله نه ده چي څوک يې بس په دې خبره حل کړي چي" دا ګړدودي لانجه ده .... دا موږ په لړکيو کي راوستې ده" او څوکرښې وروسته بيا وايو" دالوی پرابلم دی. دا عجيبه ده چي په اروپايي ژبو کي دغه کليتيکس (واړه کليمات) ټول بې اکسينټه دي او په کندهارکي اکسينټ لري ، دا د اکسينټ مسئله ده چي له نورو ګړدودو سره توپيرلري." (۲)) چي لوی پرابلم يې ګڼئ نو بيا يې ولي په پام کي نه نيسئ ؟ ولي حساب نه پرکوئ ؟ ولي تحليل وتجزيه نه کوئ ؟ ولي يې نفی کوئ ؟ د دې منطق څه دي ؟ دليل يې بس همدا دئ چي" د ا موږ په لړکيو کي راوستې ده". دا ټولي پوښتني مستدل جواب غواړي .

. پښتو او پښتانه د ژبپوهني په رڼا کي ـ ۳۰۳ ، ۳۰۴ مخونه (۱)

ښکلا مجله ـ ۴ کال، ۳ ګڼه ۵۰ مخ (۲)

د مثالو د ابرخه ما په يوه مقاله کي چي ډاکټر بسم الله اميرپه جواب مي کښلې وه ، هم راوړې ده. (۳) . دا مقاله په کندهار مجله څلورم کال دوهمه ګڼه ، ۱۳۸۴ ل کال کي چاپ سوې ده

د عبد الحميد مومند په کليات کي چي د ښاغلي محمد آصف صميم په زيار برابر سوی دئ (۴) ۱۳۸۳ ل ، دا بيت په همدې بڼه راغلی دئ خو څرګندونه يې ورته کښلې نه ده. د کابل د پښتو ټولني . د۱۳۳۰ ش چاپ ديوان او د حميد درو مرجان ـ د سيد انوارالحق جيلانی ترتيب ،دا غزل نه لري

د عبد الحميد مومند کليات او درومرجان کي دا بيت همداسي بې له توضيح راغلی دئ(۵)

ښکلا مجله ـ ۴ کال ، ۳ ګڼه ۵۲ مخ (۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځينه جمعي

په تحميل سوې کره ليکنۍ پښتوکي د ښځينه جمع له پاره يې په تولو حالاتو کي اوږده(ې) په پای کي وراچولې ده لکه ښځې ، منې ، سترګې ، هوټلې ، ژړاوې ، اناګانې، ميندې ، کړکيانې ، خروټې ، شينوارې اوربشې ...(١) اودلويديځ ګړدود ، چي د کندهاري ګړدود په نامه هم يادېږي ، ځانګړتياوي يې د ٌبې قاعده ګيو ٌ په حساب کي شمېرلي دي. زه به تاسي لوستونکوته ددې لهجې د ښځينه جمع قاعده بيان کړم اوددغي قاعدې مثالونه به کلاسيک ادب کي هم درکړم .

په لويديځه لهجه کي هرهغه ښځينه مفردنوم چي په پای کي يې زوره کی اوفشاريې پر لومړۍ څپه وي ، دجمع په صورت کي يې پای ته (ي) ورلوېږي. لکه :

ښځه ښځي

کونډه کونډي

پېښه پېښي

منډه منډي

تنده تندي

لنګه لنګي

لنډه لنډي

ونډه ونډي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هرهغه ښځينه مفرد نوم چي په پای کي يې زور(فتحه) او فشاريې پر وروستۍ څپه وي، د جمع په شکل کي يې پای ته (ې) ورلوېږي. لکه :

منږه منږې

لنده لندې

غرمه غرمې

پېښه (تقليد) پېښې

سږمه سږمې

کونده کوندې

دنده دندې

اوږده اوږدې

ددې قاعدې د څېړلو په نيامت مې د حميد مومند او اشرف خان هجري د يوانونه هم وکتل.

د حميد ديوان (۱۳۲۳ش کال چاپ ـ کابل) په ۲۸۰ مخ کي يوه غزله سته چي مطلع يې ده :

چي زغمم ستا د رقيب بدې فتنې زه

ياره کله يــــم داهسې بې کينې زه

ددې غزلې نوري قافيې (يينې ، سينې ، نينې ، پښتنې ، ستنې ، آدينې ، مدينې) کلمې دي چي مفرد شکلونه يې (يينه ، سينه ،نينه ، پښتنه ، ستنه ، آدينه ، مدينه) دي او د ټولو فشار پر وروستۍ څپه دئ ځکه يې نو د جمع شکلونه په اوږده يې باندي د (پښتنې) پر وزن جوړکړي دي. په ۳۱۵مخ کي بله غزله سته چي مطلع يې داسي ده :

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه حکمت دی چي مي نه چوي لاسینه

یـــــاره ســـــتا د رقیبانو په کینه

. ددې غزلې نوري قافیې (بینه ، مدینه ، مهینه ، نینه، پشمینه ، رنګینه ، کمینه ، ارتینه) دي

په دغو ټولو قافیو کي یوه لاهم داسي نه ده ، چي فشار دي یې پر لومړۍ څپه وي او که فرضاً حمید مومند (غمینه ، اوربشینه ، شیرینه ...) دوروستۍ څپې په فشار تلفظ کولای ، هرومرو یې په دې دوو غزلو کي راوړلي. دپښتو او پارسي په پخوانیو شاعرانو کي دا دود موجود و، چي تر وسه وسه یې په غزل کي ټولي هم مثلي قافیې راوړلي او دا یې پر ژبه باندي د شاعر د تسلط نښانه بلله. په ۱۴۷ مخ کي هم دتیرو دوو غزلو په شان ورته قافیې راغلي دي. له دې مثالو څخه داسي ثابتیږي چي . دحمید په مومندی لهجه کي د اوسنۍ لویدیځي لهجې په شان دښځینه جمع قاعده موجوده وه

د اشرف خان هجري په دیوان کي هم دغه قاعده پالل سوې ده. دده ددیوان (د ۱۹۵۸ع چاپ - پېښور) په ۴۷۲ مخ کي یوه غزله په دې لاندي مطلع باندي ثبت سوې ده :

ددنیا خــــونه دباد په مخ ایرې دي

پائنده چارې هورې دامسخرې دي

ددې غزلې نوري قافیې یې (خورې دي ، دېرې دي ، څهرې دي ، تېرې دي ، اسرې دي ، منارې دي ، هورې دي ، پېرې دي ، سپېرې دي ، سورې دي) سره ترلې دي. په دې قافیو کي یوه لاهم داسي نسته ، چي فشار دي یې پر لومړۍ څپه وي. که اشرف خان هجري (ښځه ، ونه ، لمنه ، ....) ددوهمې . څپې په فشار تلفظ کولای ، هرومرو یې دلته راوړله

په ۴۸۲ مخ کي یوه بله غزله هم سته چي دقافیې کلمات یې (څهرې ، تېرې ، ایرې ، دېرې ، سورې ، څېرې ، آیرې؟ ، خورې ، پرې ، پېرې ،زهرې ، اسرې ، مېرې) راوړي دي. دلومړي دفتر په ۲۱۲ مخ کي دهمدې قافیې په شان راغلي کلمات (خورې ، انبارې ، سورې ، نغارې ، درې ، سفرې ، زرې ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

تبرې ، طرې ، څهرې ، دبرې ، ایرې ، اګرې ، سیرې ، ښیرې ، هدیرې ، چهرې ، مبرې ، فوارې ، سپېرې ، منارې ، آرې ، خورې ، دیورې ، مسخرې ، دهرې) دي. دټولو فشار پر وروستۍ څپه دئ .

دمقطعاتو په ۵۴۰ مخ کي هم د(زمانې کړې ، شکرانې کړې ، رخنې کړې، معنې کړې، خزانې کړې ، ویرانې کړې) سره قافیه کړي دي .

دربا عیاتو په ۵۲۴مخ کي یې هم (خولې کا ، قیصې کا ، پسې کا) په قافیو کي سره اوډلي دي .

له دې څخه معلومیږي چي د اشرف خان هجري په خټکه لهجه کي هم دلوید یځ ګړدود په شان قاعده جاري وه. که اشرف خان هجري (ونه ، ښځه ، لنډه ، ونډه ،...) دوروستۍ څپې په فشار تلفظ کولای ، دلته به یې د جمع شکلونه په قافیه کي هرومرو موندل سوي وای .

خو په اوسني معیار کي دغه قاعده د(بې قاعده ګیو) په کتار کي راوړل سوې او د"کتاب د پنډېدو" په دلیل !بیاله پامه غورځول سوې ده. که د پښتو معیارتیاکونکو په دې برخه کي دبې قاعده اکثریت پرځای باقاعده اقلیت ؟ او کلاسیکه ادبي پښتو په پام کي نیولې وای ، لکه د(په) او(پر) په برخه کي چي یې نیولې ده ، زما په فکر به یې ډېر معقول کار کړی وای (۲). اوس چي یې دا کار نه دئ کړئ ، نو لږترلږه خودي دهغه چا پر لیکنو د اعتراض ګوته نه ږدي ، چي دا قاعده پالي .

ژبني مسایل د اکثریت په معیار(هغه لا هم شکمن اکثریت) حلول د ژبنیو اصولو پر منطق برابرېدلای نه سي او داسي ښکاري چي ددغه شان فیصلو ترشادي د ناژبنیو اصولو بې منطقي پرته وي.
دناژبنیو اصولو د بې منطقۍ ترزهرجن شپول لاندي هر راز بلاوبترر ا غونډېدلای سي. د ژبې خواخوږي باید ځوان نسل ته دغه بلاوبترورانتقال نه کړي .

پښتو پښویه ـ ۹۱ ،۹۲ مخونه (۱)

دعددي جمع په برخه کي پوهاند دوکتورزیارصاحب (دوې نجونې) لیکي، نه (دوه نجوني). (۲)
خو نوریې بیانه پالي او دکره لیکني محتسبین هم ډېر سرنه په ګرزوي. ښځه چي ولي ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

التباس ته نه پاملرنه

: (Is= ـ دی He= التباس ته نه پاملرنه (دی

په اوسنۍ کره لیکنه کي ددې التباس په باب فکر نه دئ سوئ. مثلاً په دې جمله کي (دی زماورور دی) ، لومړی (دی) مفرد غایب ضمیر او دوهم (دی) فعل دئ خو دواړه په (ی) لیکل کیږي .که دلهجو په وړاندي بنه نیت موجود وي ، نو دغه التباس له لویدیځ ګړدود څخه په استفادې سره : په دې ډول لیري کېدلای سي

Is= او دئ He = دی

په کره لیکنه کي وینې (می بینی) او وینې (خون) یو شان لیکي ـ سرې (سرخ) او سرې (امبار) . یو شان لیکي ـ ورځې (می روی) ، ورځې (روزها) ورځې (ابروان) یو ډول لیکي

. سره التباس لري (she = ترهغې دې وروسته (۱) ، دغه (دې) له ښځینه مفرد غایب ضمیر (دې

لړې) دلړل له مصدر څخه له (لړې)= دوریځولړې سره التباس لري ، البته که دواړې په (ې) وکښل) . سي

. او داسي نور ډېر مثالونه

داچي ویل کیږي دلویدیځي لهجې (وسو) له (وسو = وسوځېد) سره په التباس کي واقع کیږي او دهمدې دلیل له مخي یې په (بې قاعده ګیو) کي راوړي ، زما په خیال پوخ دلیل نه دئ. دا رنګه التباسونه په نورولهجو کي هم سته خو هغوته څوک (بې قاعده ګۍ) نه وایي. لکه په دې لاندي : مثالو کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوم (شدم) له شوم (نحس) سره ؛

شوله (دانجلۍ واده شوله) له شوله (يوډول خواړه) سره او دغه له شوله (تېره تېغ) سره ؛

شوه (دانجلۍ واده شوه) له شوه = کښته سره ؛

که شوه د (شيوه) په شکل وليکل سي نوله (شيوه = طريقه) سره ؛

کښته (پايين) له کښته (ازکشت) سره ؛

. لاړ (رفت) له لاړ (د مرغلرو لاړ) سره . او نور ډېر التباسونه

. زه دا التباسونه د الفبې پر نيمګړتيا اوړا ړوم . په نوروژبو کي هم دغه راز التباسونه سته

په پارسي کي برد (يووړ) له برد (يخ ، سوړ) سره ؛

شد (سو) له شد (دفشار نخښه) سره ؛

. در (دروازه) له در (مرغلري) سره

په شان) redفعل ماضي حالت په عين سپيلينګ خو جلا تلفظ سره (د (read)په انګرېزي کي د
. جوړېږي

پښتو پښويه ـ دريېيم چاپ ـ ۲۹۷مخ (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دايي لابله

(ناسم ـ" اوهغه ټولي هيلي او اميدونه ترېنا وروړلاندي شول" (۱

. سم ـ اوهغه ټولي هيلي او اميدونه ترخا وروړلاندي شول

(ناسم ـ" چې له کتاب ، لوست او قلم سره ددې دلېونی مینې اندازه ترې له ورایه لرېدای شي" (۲

سم ـ چې له کتاب،لوست او قلم سره ددې دلېونی مینې اندازه ترې له ورایه لګېدای شي. لرېدل = کمېدل

(ناسم : په ټولو هغو ولايتونو کې چې سک لګکې ژوند کوي .... (۳

.... سم : .... په ټولو هغو ولايتونو کې چې سک لږکې (اقليت) ژوند کوي

روږد) کلمه د (عادت) پرځای کارول یوه ډېره بېخونده ترجمه ده. (روږد) کلمه د (اموخته) په (معنا استعمالیږي. (موږک په کندو روږد سوی دئ ، یعني د کندولارېې موندلې ده هره ورځ ورته راځي. غل مو په کورروږد سوی دئ يعني خوواره يې غلا راخخه کړې ده. غلا دغله عادت وي مګر داچې اوس زموږد کورلار موندلې ده ، نوو ايو چې زموږ په کورروږد سوی دئ. که (روږد) . د عادت له پاره استعمال کړو یعني غله زموږ له کورپرته د بل کور غلا اصلا کوي نه

" دايي روږد و" (پښتو تاج التواريخ ۲۲۰ مخ) په هيڅ صورت سره داسي معنا نه ورکوي چې (دايي . عادت و) . له بلي خوا د (عادت) کلمې د پښتو کولو ضرورت څه دئ ؟ هره کلمه باید پښتونه سي

" زماروږد دا و" په مطلق ډول ددې جملې ترجمه نه ده ،چې وايي (عادت

. من اين بود) . دا ټوله بېخوندي د سوچه توب له (عادت) څخه راپيدا سوې ده

. پل) او (قدم) يوله بله توپيرلري)

(c) ketabton.com: The Digital Library

"داکېږدی دامپراتورد تره دزوی له کیږدی نه د برش پله (قدمه) ... لرې درول شوي وي." (هماغه اثر ۱۲۳مخ)

پل) په خاوره یاخټه کي دانسان یاحیوان دپښې اینښولوله امله جوړي سوي نخښې ته وایي چي) اوږدوالی دپښې په اندازه پوري اړه لري او ښایي دانسان پل د۲۵ ـ ۳۰ سانتي متروپه شاوخوا کي وي. خو ،له (قدم) څخه مراد(ګام) دئ چي اوږدوالی یې دیوه مترپه شا و خوا کي اټکل کېدلای سي. په تېره جمله کي یې مراد ګام دئ یعني دا کېږدی د امپراتورله کېږدی څخه د برش متره لیري وه. که یې د برش پله وبولو ، نو دافاصله باید ددرومتروپه شاوخواکي وي. ماته داخبره بیا هم عجیبه ښکاري چي آخر د(ګام) کلمه بایدولي استعمال نه سي ؟ د دا راز مثالو بیانول په رشتیاسره یوبل کتاب لیکل راڅخه غواړي .

بینواویبپاڼه ـ۱۲جولای ۲۰۰۷ (۱)

تول افغان ویبپاڼه ـ دبي بي سیده عارف ... کتاب ته داستادصمیم سریزه ـ ۱۱زمری ۱۳۸۵ ش (۲)

بینوا ، ۲نومبر۲۰۰۷، دمیرویس جلالزي رپوټ دبابانانک د ۵۳۹یم تلین په مناسبت (۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونږ ــ موږ ــ موږه

دلیکني معیارلارویان داسي فکرکوي چي لیکنه په فیصله باندي سمیږي. که دکاغذ پرمخ څه ولیکل سول نوګویا معیارهم تطبیق سو. پوهاند زیارصاحب وایي" �. موږ په ننګرهارکي داستونزه درلوده چي موږ، مونږ او �. موږ دومره وکړه چي لیکدود موورسم کړ. اوس ننګرهاري (لیکوال ، شاعر، خبرونکي (ن) غورځولی دئ." (۱

خود همدې مجلې په ۱۷مخ کي داستاد یوه اروانباد شاګرد ، چي استاد یې دروزني خبره لاهم کوي ، په یوه شعرکي مونږ،موږ ، موږه درې واړه

. استعمال کړی دئ

!" موږه دي وینو مانو

خو موږ دي وینو بېړی

زمونږ میلي ، پرهدیروتېولېدل"

زه له دغه استعمال سره هیڅ رازمشکل نه لرم. دشاعرشعر مي خوښ دئ او دپښتو شعرپه ویاړونوکې شمېرم. نه کوم اعتراض پرلرم او نه په زړه کي کومه خیره. نه له نوموړي لهجې سره دښمني لرم اونه بې احترامي. له یادوني څخه مي مراد دادئ چي یوازي مود کاغذ پرمخ په فیصلو خان خوشاله کړی دئ. ژبني ، ټولنیز ، اوسیاسي اصلاحات که په فرمانو باندي منځ ته . راتللای نو به زموږ هیوادا وس دنړی په ډېرو پرمختللو هیوادو کي شمېرل کېدلای

تردې یادونو وروسته نو باید پوښتنه وسي چي: آیا د معیاریت هڅه بري ته رسېدلې ده ؟

ښکلا مجله ۴ کال ۳ ګڼه ۵۰ مخ (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایادمعیاریت هڅه بري ته رسېدلې ده؟

دژبې معیاریت دیوه پروسیجرپه لاسلیک او دیو دوو دروکتابو په تالیف بري ته نه سي رسېدلای. دادمعیاریت پرلورلو مړي ګامونه دي خو دا پتې سردئ ، پتې وروسته سورور دئ. بري ته لاډېر ګړنګونه پاته دي چي ووهل سي. په پروسیجرکي راغلي لارښووني چي له ښوونځي نیولې بیادټولو مطبوعاتو او میډیا په ګډون هرځای عملي او منل سوي نه وي ، دبري ادعاکول یوه شاعرانه باته ده. انفرادي هڅي خودډېري ستاینې وړدي مګرکافي په هیڅ ډول نه دي. ترڅو ژبه له تاداو څخه کره نه سي ، له ښوونځي څخه کره ژبه ونه ښوول سي ، په ښوونځي کي بیاددولت پروګرام ورته عملي نه سي ، ژبه کره کېدلای نه سي. اوس به سمدلاسه هغومره ګوله اخلوچي هضمولای یې سو ، چي یوه موهضم کړه بله به اخلو. داکه کلونه نیسي، که لسیزي ، که پېړۍ. چاره نسته .

که مود ځکه ي مي باريږي ، زوی مي را ملاکړه فارمول پرتطبیقاوه ، دغسي ژبه به ځیني جوړه کړئ لکه دانن چي یې په رادیوګانو او انټرنیټ کي اورئ اولولئ یې .

وماعلینا الی البلاغ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمعیاري ژبي عامیانه درک

دمعیاري ژبي عامیانه درک

اولهجوته په سپکه سترګه کتل

دا یو منفي بهېردئ ، چې زه ببربرم خدای مه کړه تادا ویې پرتعصب باندي ولاړنه وي. ددې بهېرلارویان دمعیارله پاره یوازي یو محک لري او هغه دپښتوپه مرستندویو فعلونوکي په (شین) باندي د(سین) اړول اوپه هغه پوري اړوند تلفظونه دي. که چاداکار کړی وي ، ژبه یې پرمعیاربرابره ګڼي ، نورکه یې هرڅه بلاوبترا وله ګرامرڅخه سرغړوني کړي وي ، دهمدغه یوه محک په خاطرورمعاف کېږي. دې بهیرڅه د پاسه نیمه پېړۍ دافغانستان پرمطبوعاتو اومیډیا باندي واکمني چلولې ده. ددې منفي بهېر له امله د پرمستعد اود خورا ښه میکرو فونیک آوازښتنان پښتانه په کابل راديوکي دویاندۍ له حقه بې برخي سوي دي ، دډېرښکلي آوازلرونکي محلي سندرغاړي د خپل هنر دښوولوله حقه محروم سوي او ورپسې مایوس سوي دي او هغه هم په دې مضحک دلیل چي د(ږغ) لغت یې د تاریخي انتخاب په حکم د مور له غېږي څخه (د(غږ) په شکل زده کړی او اوربدلی نه و .(۱

ددې منفي بهېرلارویان په نظراوخبروکي داسې ښيي ، چې ګویا دوی لیکنۍ پښتو یوه کول غواړي خو په عمل کي یې د خلکو په خولو کي دژبي دبدلولو ناکامه ،بې معنا او بې منطقه هڅه پیل کړې ده
.

دې منفي جریان پښتوژبي اوپښتنوته ډېرتاوانونه رسولي دي اوکه یې مخه په یوه سالم اوټول افغاني تدبیر ونه نیوله سي ، لا به یې نورهم ورسوي. دهمدغه منفي بهېرپه وړاندي دفاعي عکس العمل هم د پښتنو په ګټه تمام سوی نه دئ او منفي انحرافات یې زېږولي دي چي د اند ښښني وړدي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه رشاد (رح) دګوربت مجلې له خبريال سره د مرکې په ترڅ د مرکه چي ددې پوښتني چي ٌ د سيمه ييزي لهجې د کارولو په اړه موخه نظردی لکه ځيني ليکوال وشول فعل مشتقات په سول ليکي، داچې په ګڼ شمېرځايونو کې ټکرمنځته راولي ،لکه (وسول) چې اورېدونکی يې کيدای شي (سوځېدا) وانګېري ،ښبنه غوراړم تاسې هم دهمدې لارې پيروي کوئ ٌ په جواب کي داسي ويلي دي :

ٌ داسي ملتبس کلمات خو په ژبه کي خوراړ ېروي. ددې مانا داسي نه ده چي وسول. ددې صحيح تلفظ خو وسوځل دی. نو په هغه شکل دي يې راولي بيا به له دې التباس څخه خلاص وي (٢).
امامسئله داده چي دلته تاريخي سلسلې بايد سړی په نظر کي ونيسي. کوم وخت چي فيصلې سره کيږي ، هغه وخت پردې مفصل بحث په کاردی. نو د لهجاتو قطعي ترک يابيخي ترک دا په هيڅ ژبه کي نه سته ... دامسايل په ګرده دنيا کي سته. ددنيا په ګرده ژبو کي سته. بحث دي ورباندي وسي اودې ته په کرکه کتل ښه کارنه دی ، مناسب کارنه دی. (وسول) ثوک ليکي ، ودې ليکي ، (وشول) ثوک ليکي ، ودې ليکي ، (وشي) ثوک ليکي ، ودې ليکي او(وسي) ليکي ودې ليکي. ولې دا باعث د اختلاف نه ګرځي. موږ تاسي دغه اوس فارسی چي وينو دې فارسی کي څومره تفاوتونه سته په ليکنه کي سته اويوازي فارسي نه ده په نورو ژبو کي هم همدغه اختلافات . (موجوددي (٣) . نو دغوته دومره په اهميت کتل زما په فکرلږ څه تنګ نظر ښيي ٌ (۴)

کله چي د نوري نړۍ په راډيو ګانو کي د پښتوپروګرامونه د سياسي انګېزو په ټونګ ددغه منفي بهېرتراغېزوتلي پيل سول ، نو ځينو پښتنوته په خپله هغه ژبه باندي دوياندۍ اوکارموندلو زمينه برابره سوه ، چي د مورله غېږي يې زده کړې وه. خو په هماغو پردېسو موسسو کي هم کله کله ددغه . منفي برداشت پلويان د خپلو پښتنوورونو دکار او زيارمخه نيسي

(١) پروين فيضزاده ملال په دې برخه کي خوراترخه حقايق بيان کړي دي. وګ: ښکلا مجله ـ ٣ کال ـ ٢ ګڼه ـ ١٢۴مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

داوسنۍ کره ليکني التباسونه ما(هوتک) دهمدې کتاب په (۱۱۲ مخ) کي راوړي دي ، دمعيار (۲) محتسبين بيا په هغه کي رى نه وهي .

دا اختلافات دهمدې کتاب په (۲۹ــ۳۱ مخونو) کي ولولئ (۳) .

وګ: ګوربت مجله لومړى کال ۲ ګڼه ــ۲۵ مخ (۴) .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکره لیکنې پښتوداوسنۍ هڅې

دکره لیکنې پښتوداوسنۍ هڅې

دنه تطبیق اوله هغې سره دمخالفت عوامل څه دي ؟

انګرېزي ژبې دمعیاریت له پاره زاړه دیني متون(ټکستونه) درلودل ، عربي ژبې هم درلودل او ځینونوروژبوهم. اروانښادعلامه رشادوایي ٌعرب که مثلاً دقریشولهجه غوره یامعیاري ګڼي هغه خوقرآن پکښې نازل سوی دئ اماپه پښتوکي خوداسي یومتن موږنه لروچي هغه دي تقدس هم ولري اوهغه دي دومره جامعیت هم ولري اودهغه تلفظ دي یا دهغه لیکدوددي موږومنو �ٌ (۱)ځکه نوکله چي ددې ژبودمعیار اړتیا منځ ته راغله ، دغوزړومتونودمعیاري ژبې دیوه تاداو په توګه ستررول ولوباوه. خوپه پښتوکي موږزاړه دیني متون نه لرو. د خیرالبیان متن خودروښان پیرپه ژوندکي لادروېزه خېلوداورلمبوته اچاوه. ترلسمي هجري پېړۍ وروسته چي نورادبي کلاسیک متون راپاته دي، په هغوکي دخطانوله خوالاسونه وهل سوي دي. دهغو لهجې،دجملوجوړښتونوته دخطاط له ذهنیت سره سم تغیرورکړه سوی دئ(۲).ځکه نودمعیاري پښتوله پاره په دغه مشخصه برخه کي د نوروهیوادو د ژبپوهانو پرپلوباندي ترمزله رسیدلای نه سو. موږباید د پښتوپه برخه کي خپله مشخصه اودژبې اودهغې دویونکوله عیني اوواقعي حالت سره سمه لارواخلو. لکه وړاندي چي موخوواره ویلي دي ، پښتودپښتنوله ژوندڅخه سیوا په خلاکي مطالعه کولای نه سو . داخبره دلمرپه شان یوحقیقت دئ چي پښتودخپلوګاونډیوژبوپه پرتله وروسته پاته سوې ده اود پوهاند دوکتورزیارداخبره دکانې کرښه ده چي ویلي یې دي ٌ دپښتودفرهنګي سیالۍ کمزوري اووروسته والی دخپلې وروسته پاتې ویونکي ټولنې پایله ده. ددې جرړه باید په اړوند ټولنیزبشپړتیایي بهیرکي وپلټو اوهغه داچې دیولړتاریخي ـ جغرافیایي اونورولاملونوپربنسټ پښتني ټولنه په یوه وروسته پاتې مخ ځمکواکي ټولنپیر(فورماسیون) تېرني پېرکې(۳)ځنډ بدلې پاتې اویوه برخه یې چې ځمکواکي(فیوډالي) هغه ته رسبدلې ، بیاهم تړبره پښه پرځای پاتې شوې ، نو په دې توګه پښتانه له هندي اواریاني (پارسي) خپلوانو او ګاونډیو سره په هیڅ ډګرکي دسیالۍ جوګه شوي نه دي او په ټولیزډول ترې لړترلړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ټولنیزپړاو وروسته دي .... (۴)دې اودې ته ورته نوروعوامله یوازې دا چې پښتانه یې له خپلو ګاونډیو څخه" یو ټولنیزپړاو" وروسته پاته کړي دي ، بلکې د هغوی د ژبنیو ګړدودو تر منځ اړیکې یې هم سره لیرې ساتل سوي دي. د پښتو د بېلابېلو لهجو ویونکي ان تردا نزدوکلونو پوري لا هم یو د بل په ژبه باندې په پوهېدلو کې جدي ستونزې درلودې. د یوې پښتو د منځ ته راتګ له پاره د هغې د ویونکو تر منځ یو والي او نزدېکت ته اړتیا سته. هرکله چې د غه ارمان تر سره سي بیا به د ژبې د یو کېدلو له پاره یوه کوچنۍ هڅه هم ډېر کار و کولای سي. د ژبې د ویونکو تر منځ نزدېکت ځانته مشخصه ټولنیزه او اقتصادي زمینه غواړي. د ټولنیزا و اقتصادي ژوند په یوه مشخصه مرحله کې دغه راز نزدېکت ممکن کېدلای سي. دغه ټولنیزه او اقتصادي مرحله ځینو پوهانو د سرمایه داري نظام ټینګښت بللی دئ اود ژبې د معیاریت خبره یې د دغه رازیوه نظام په سته والي کې ممکنه او . (عملي ګڼلې ده چې تر ډېره ځایه یې خبره د منلو وړ هم ده (۵

لکه وړاندې چې مې اشاره ورته وکړه ،پښتانه درې څلورلسیزې وړاندې یو د بل په لهجو ډېر لږ پوهېدل.اوس دا ستونزه لږ څه مخ پر حلېدو روانه ده. زما خپله د پوهنتون تجربه د یوه عیني واقعیت په توګه دا ده چې د پښتو ژبې د ویونکو تر منځ د لهجوي اختلاف له امله له بده مرغه فاصله سته. مونږ چې د پوهنتون په لیلیه کې د لومړي ځل له پاره د پښتو د بېلابېلو لهجو له ویونکو سره د یو ځای کېدو زمینه ومونده له، هلته په دغه واقعیت باندې ډېر ښه پوه سوو. هورې به مونږ ته یو د بل پر ټوکو خندا نه راتله. که مونږ کندهاریانو به پخپلو منځو کې ټوکې کولې او ژبنې ظرافتونه به مو یو بل ته سره تبادله کول ، پکتیاوال او ننګرهاریان به اریان راته تللې و او پوښتنه به یې کول: دا تاسې پر څه خاندئ ؟ دغه راز مونږ یو وخت دورد ګود ټوکو دا ورېدلو پروخت له هم دا سې حالت سره مخامخ سوو . له دې څخه ښکاري چې درې څلور لسیزې وړاندې لا د پښتنو محصلینو تر منځ د لهجو په پوهېدنه کې مشکلات موجود ول. دا ستونزې اوس ورو ورو د حلېدو پرلور رواني دي خو مزله ته لا ډېر مورږونه پاته دي. نو ګویا هغه شرایط چې له دې ټولو لهجو څخه د یوې معیاري . لهجې د راوتلو له پاره لازم دي ، لا تر اوسه پوري نسته

دنړۍ د نورو ژبو تجربو را ښوولې ده او لکه تاسې چې د انګلیسي ژبې په برخه کې ولوستل ،د معیاري ژبې تر ټاکلو وړاندې باید د هغې د لهجو ټول لغات حتی المقدور راغونډ سي. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتوکي داکارخولاڅه کوي ، دپښتولهجولغوي زېرمي له سره کتلي سوي نه دي. دپوهاند زیار صاحب انفرادي هڅي په دې برخه کي دستاینې وړدي خوکافي نه دي. که د پښتودټولو لهجوله کتني څخه مراد هغه هڅي وي چي د افغانستان دژبپوهني داطلس برابرولو پروخت(۱۳۴۱ـ۱۳۵۱ ش) سر ته رسېدلي وې ، نو دهغوڅېړنو په سرنوشت خوتر۲۰۰۰م کال پوري ددغي موسسې مدیر اروانښادداکټرالهام لاهم خبرنه و. اروانښادالهام په دغه کال لیکلي دي:"... دکابل پوهنتون دژبواوادبیاتودپوهنځي له څلموپوهانوڅخه یوټیم جوړشو ،چې اول وروزل شي اوبیادژبوپه ثبتولولګیاشي. په دې ډله کي زیار،اڅک اوپالوال هم برخه لرله. دې ډلي... دژبني ګړدودیزاطلس دتدوین لپاره یې ښایسته ښه موادثبت کړل. په آخرکې دغه مواد یونسکوته وسپارل شول چې دافغانستان دآریاني اطلس ورڅخه تدوین اوبیاخپورشي.خوله بده مرغه تراوسه پوري دهغه څرک ماته ونه لګېده."(۲) داروانښاد الهام دغي یوښتني ته پوهاندزیارپه حاشیه کي کښلي دي چې" دغو یوښتنوغبرګون دکتاب په متن کي دئ. ددغه اطلس دپروژې یوبل فعال غړي ډاکټرپالوال خولادغه موادکافي هم نه دي بللي. ده څوکاله وړاندي داسي لیکلي دي:"... دغه دسره او مستندولیکنوله پاره کافي ځکه نه بولم چي یوخویودژبپوهني موسسې غړي ددغي وظیفې دصحیحي بشپړوني له پاره پوره نه وه تربیه سوي. دوهم ـ دوی په لازمه موادواووسایلومجهز نه چي دموسسې غړو کارځني اخیستی دایران له (Questionery) وه. دریم ـ مم هغه دپوښتنوکتاب پاره ترتیب سوی و نه دافغانستان له پاره. څلورم ـ که څه هم دافغاني ژبوداطلس پروژه دیونسکوله خوا څخه حمایه کیدله مګربیاهم د موسسې دغړوله پاره دکاراوسیدني اوحمل ونقل مصارف اونور تسهیلات برابرسوي نه وه. ځکه نوپه نامساعدو شرایطوکي دصحیحو اومستندوکاروغوښتنه یوه غلطه توقع ده."(۷) ماله اروانښاد پوهندوی نوراحمدشاکرڅخه اورېدلي وه چي ددغو څېړنو یومتن دکابل پوهنتون دژبواوادبیاتوپوهنځي په الماریو کي ده پخپل لاس قلف کړی ساتلی و. پوهاندزیارصاحب اوس په دغه ترخه حقیقت خبرکړو چي دغه دلسوکلونودکارثمره دحزب وحدت په لاس د کابل دجنګوپرمهال داورپه لمبوکي لولپه سوه اوډاکټرزیارصاحب یې کله کله چي موقع ورته میسره سي دسویس دهیوادله کاپی څخه کته اخلي (۸)په هرصورت دمطلب خبره داده چي ددې ټیم دکلونو زیار او زحمت ثمره لا تراوسه دسویس له الماریوڅخه راوتلي نه ده اوپه پراخه توګه عامه استفادې ته وړاندي سوي نه ده. هرچاته دسویس

(c) ketabton.com: The Digital Library

)دتګ امکانات نسته چي استفاده ځني وکړای سي. د پښتو لهجو څېړنه که سوې هم ده نو د جوړښتو شکلونه به یې په انفرادي توګه ثبت سوي وي. دلغوي پانګي ثبت خولا تراوسه په structures) کړوغاړوولاړپاته دئ. که څوک دا ادعاکوي چي دلغوي پانګي ثبت هم بشپړسوی دئ، دا نو تر . یوې شاعرانه غټبازۍ په ها خوا بل څه نسي ګڼل کېدلای

پوښتنه دا ده چي دیوې پښتو او یوه لیکدودله پاره هڅي ولي ځای ته نه رسېږي؟ ولي یې مخالفین پیدا کړي دي؟ هرومروڅه خبره سته. خامخا ځیني عیني او ترذهن دباندي علتونه موجوددي چي ددغي مخلصانه هڅي په لارکي خنډ لوېږي. ددې پوښتني جواب په دې ساده استدلال کي نسي موندل کېدلای چي له نوي بدلون سره تل زاړه عنعنه پال مخالفت کوي. دا رازاستدلال ترعلمي تاداوزیات پرسیاسي بنسټ ولاړدئ. دپښتو دیوه واحد لیکدود او واحدي ژبي له پاره خود چا خبره زاړه دود پال پرلو یه لارایله کړئ، حتی په نوي پوهنه او ژبپوهنه سمبال کسان لا پریوه لار روان نه دي او د معیاري لیکنۍ ژبي پرتاکلو باندي په یوه خوله نه دي .ښاغلی زیارصاحب پخپله وروستۍ مرکه کي وایي چي دوی یو پروسیجر د مرحوم حبیبي او مرحوم خادم او ډاکټردولت محمد لودین په ګډون لاسلیک کړ خوخادم صاحب" بیا مخالف شو او ویې ویل چي زه د حبیبي صاحب او دده د پیروانو لار په رسمیت نه پېژنم او بغاوت یې وکړ..." (۹) حقیقت دا دئ چي زموږ د مشرانو استادانو علامه رشاد، اروا ښاد روهي، مرحوم الهام، اروا ښاد شاکر، مرحوم عطایي ،رفیع ،ډاکټر پالوال ، او نورو لیکنۍ ژبه له هغي ژبي سره چي موږ ته د معیار په نامه را ښوول کیږي ، له مځکي تر اسمانه توپیر لري او حتی پخپلو منځو کي هم یو له بله سره فرق لري. دا پوهان چي ما یې تاسي ته نومونه وړاندي کړل ، ټول د ژبي خواخوږي او پرپښتو مین کسان وه او دي. زما خپل استنتاج دا دئ چي ددې لاري اصلي خنډ پخپله د پښتو ژبي او پښتنو په اوسني ټولنیز، اقتصادي ، قبیلوي او سیاسي حالت کي دئ ، دې کار ته د پښتو او پښتنو په نه امادګي کي دي. هغه راز آمادګي چي ما یې د نورو ژبو په برخه کي یادونه وکړه. له دې بنیادي عامل سره چي نور واړه او کوچني عوامل ملګري سي نو . بیا د ریشا صاحب په اصطلاح" خبره بېخي غړکه سي"

تاسي وړاندي ولوستل چي په انګلستان کي د با سواد و خلګو فیصدۍ په پام نیولو سره لا هم د ستنډرډ ژبي د خوښنت هڅي چي له ۱۴ــ۱۵ میلادي پېړۍ څخه راپیل سوي وې ، ایله د ۱۹ پېړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سرکي د نسبي بریالیتوب او عمومیت مرحلې ته ورسېدي. خو د پښتنو د عمومي بېسوادۍ په سته والي او د بې ثباتو حکومتو، انقلابو او پاچا ګښتیو په موجودیت کې څرنګه ادعا کولای سو، چې د پښتو له پاره د معیار انفرادي هڅې د بري لوړ پوړ ته رسېدونکې دئ.

په کوچنیو او اړخکي عواملو کي یو عامل پخپله د دغه خوځښت د لارویانو په عمل او کړو کي پروت دئ، پخپله په پوهاند صاحب زیار کي پروت دئ، چي د دغه حرکت موسس او تیوریسن دئ. (۱۰) پوهاند زیار صاحب د خپلو عقایدو او نظریاتو پر سموالي باندي دومره ډاډه دئ، چي حتی د یوې سالمي مشورې د منلو له پاره لاهم تیار نه دئ. دی خپل ځان ته ټاکلي اصول او خپل استنتاجونه د کاڼي کرښې بولي. پوهاند الهام په دې برخه ډېره محتاطانه اشاره لري او لیکي" زیار... په ډېرو برخو کي په خورازیات باور او ټینګار غوڅ حکمونه کوي او ښایي کومه ورځ دی پخپله هم یو ځل بیا پرې کتنه وکړي." (۱۱) پوهاند زیار صاحب په دې برخه کي دوستانه انتقاد ته لا" غاښن ماتونکی" جواب ورکوي. زه ددوی دغه عادت ددوی پر سیاسي او ایډیالوژیکي تفکر باندي تاوانوم.
زیار صاحب په سیاسي لحاظ په یوه داسي ایډیالو ژیک محیط کي رانښکېل سوی و، چي په لیکنۍ ژبه کي یې د سختو او حتی پاروونکو جملو او عبارتو کارول، له طبقاتي دښمن سره د نه پخلا کېدني مضبوط دلیل ګڼل کېږي او په محاسنو کي یې شمېري. پوهاند صاحب زیار له دغي ایډیالوجۍ سره خپل عقیدتي اړیکي هیڅکله هم پټي کړي نه دي او تل یې په زغرده بیان کړي دي. دا ددوی د سیاسي زړه ورتیا لوی ثبوت دئ خو له بده مرغه یې ددوی علمي دریځ ته زیانونه رسولي دي. ددغي ایډیالوژۍ په ادبیاتو کي د ټولونیوالو نورمونو پر خلاف، د سیاسي مخالف له پاره د" څنځیري سپي" لقب ورکول روا څه، چي د ستاینې وړ کار دئ. دوکتور زیار د خپلي معیاري لیکنۍ ژبې د منځ ته راوړلو د حرکت مخالفان هم په دغه شان ادبیاتو وهل او ټکول. ددوی له یوه جوړ سوي لغت سره چي چا مخالفت کړی دئ، دوی یې په مقابل کي غاښن ماتونکی جواب ورکړی دئ. دوی پخواني مشران پوهان په انک (توهین) سره دودپال وبلل او له دودپالو سره یې شعار" وړاندي د نوي دورانسازه .... پرلور" ورکاوه. له دودپال څخه بـه خلکو د" مرتجعینو او رجعت پسندو" معنا اخیستله. پوهاند صاحب په یوه مرکه کي چي په کتابي شکل چاپ سوې ده، ددغو مخالفو (دانشمندانو په باب ډېر زیاتی کړی دئ چي وایي: "کاروان به تیریږي او سپي به غپیږي" (۱۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديوې پښتو !خوځښت هغه وخت خپل علمي ارزښت له لاسه ورکړ، چي د ثور انقلاب په ارزښتونو کي وګڼل سو . دا هغه وخت دئ چي پر هیواد باندي د کمونیستي او سوېټیستي استبداد ډاروونکي څپې مسلطي وې. له هر انقلابي عمل ؟سره مخالفت له سرسره لوبي وې. دا مخالفت که د سرپه زیان تمام سوی نه وای نو لږترلږه خوله وظیفې څخه د برطرفۍ او له بې سرنوشتۍ سره د مخامخ کېدلو په بیه هرو مرو تمامېدئ. د دغي واهمې اغېزه وه ، چي پوهاند ډاکټر الهام لا د مقاماتو د ترټني له ډاره ځان په "ذهني کارګرانو" کي وشمېره (۱۳) چي زما یقین دئ پخپله د الهام مرحوم په نزد به هم یوه بازاري سیاسي اصطلاح وه. د ژبي د معیاري کولو له دغي مشخصي انقلابي هڅي سره د پښتنو پوهانو ستر غیر ګوندي اکثریت مخالفت ډوله ملاحظات درلودل. دغه وخت له بده مرغه د هیواد علمي مرکزونه له صلاحیت لرونکو مقاماتو څخه خالي سوي وه. اروا ښاد حبیب الله تږی ، استاد شپون ، ډاکټر پالوال د مهاجرت لاره اخیستې وه. علامه رشاد د ثور انقلاب له شامته په نامردۍ سره تقاعد ته سوق سوی و. له علمي مرکزو څخه لیریتوب او هغه هم د بې وخته تقاعد په نامه،علامه مرحوم د ځان په حق کي ناحقي ګڼله او دې کار دونه ځورولی و ، چي ډېر کلونه یې له خپل نامه سره "متقاعد پوهاند" کېښ. اروا ښاد روهي که څه هم د هیواد خپلواکۍ ته ګواښونو سخت ځوراوه ،خو نه یې غوښتل له انقلاب سره په مخامخ مخالفت کي ودرېږي. د پوهنتون غیر ګوندي استادانو هسي شپه سبا کوله. د ژبپوهني پر ډګر یوازي پوهاند زیار پاته و او له هغه سره د انقلابي دولت ټول امکانات او مساعدتونه ملګري سول او له هغو څخه په استفادې سره یې د معیار کورنګي ته پونده ورکړه.دا حرکت یوازي او یوازي پرفردي اراده ولاړ حرکت و او د هغه وخت صلاحیت لرونکو مشرانو پوهانو ټولو ور سره لیکلی او نالیکلی مخالفت څرګند کړی دئ .

خو د انقلاب ځواک د چامخ نه کاته او نتیجه دا سوه ، چي پر پښتو خوارکۍ باندې دا نابللی مېلمه وتپل سو. دا چي اوس د هغه له پاره تاریخي سوابق جوړېږي او د پخوانیو ژبپوهانو نومونه اخیستل کېږي ، دا روا ښاد الفت او نورو مشرانو له خولې د موافقې په باب نقل قولونه لیکل کېږي ، ټولي هغه افتراګاني دي چي مفتري به یې خدای ته ورورېږي.دا افتراګاني هغو هڅوته ورته دي لکه د پټې خزانې مخالفینو ، چي د علامه حبیبي ، استاد کامل او نورو مشرانو ترمړیني وروسته را منځ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړې وي. زمایوه ساده پوښتنه داده چي که دغه ژبپوهان د چا خبره ددې نوي جوړي سوي پښتوپلویان وه ، نویې بیاولي همدا ژبه نه لیکله .ددغوپوهانواوژبپوهانودلیکنی ژبي په : خوند خوځوک مړېږي نه. تاسي دا څوعبارتونه وګورئ

اروانښادبینوا په هغه ژبه لیکنه کوي ، چي دده خپل پښتانه یې په ورځنیوخبرواتروکي کاروي. : تاسي دده دالاندي متن ولولئ

"دپخوانوپښتنودعامي طبقې اوغریبانوخوهمدوني دلاسه وسوه چي پښتویې دزمانې دهررازطوفاني هرج ومرج څخه په خپلوسینوکي وساتله اوتردې وخته یې راورسوله. په سووسوو اورژبي شاعران پکښي پیدا سوه اودخپلي ژبي ادب یې ترخپله وسه پوري ، دنوروپه زروکالو روزل سووژبوله ادبه سره تقریباً څنګ پر څنګ ودراوه. که څه هم دوی شاهان نه وه،مګربیایې هم خپل دغریبۍ په کورکي دملي پانګي زیاتولودپاره رازراز(پټي خزانې) راغونډي کړي دي ، چي اوس یې کله دسلیمان ماکوله کیږدۍ څخه نیمه چپاوسوې خزانه راباسي اوکله دمحمدهوتک پر(پټه خزانه) چي دپښتودهررازمرغلرو ډکه ده پیښیږي...." (۱۴)په دغه پښتومتن باندي به دمعیار محتسبین هرومرو دسیمه ییزي لهجې نوم کښېږدي، خوزما پوره باور دئ ،چي دپښتود هري . لهجې ویونکي ته په زړه پوري دئ اوخوښیږي یې

داروانښاداستادګل پاچاالفت پښتوخود (خو) ځای نه لري. سرتر نو که داولس پښتوده اوټول : پښتانه چي یې ولولي ، هرومروبه ژبي پر ټکوي. دایوه نمونه به یې ولولو

"دانسان په وجودکښي دوه شیه ډېرعزیزمعلومیږي چي یوه ته زړه او بل ته دماغ وایي. له دماغ نه . علم اوفلسفه پیداشوه اوله زړه نه شعر او ادب

اروپایان زړه دعواطفواونفسي احوالوځای ګڼي ، مسلمانان دایمان او عقیدې ځای ته زړه وایي. صبر،رحم،کرم، شجاعت،سخاوت دزړه کار دی. عشق اومینه په زړه کښي وي شعرله زړه نه الهام اخلي اوله زړه سره کارلري.... دعواطفوروزل دزړه کاردی اوشعرته دعواطفواو احساساتوظهوراوتجلیاتوکوه طوروایلی شو .... همدغه عواطف او احساسات چي دشاعرله زړه (نه الفاظوته رانقل شي شعرترې جوړشي او په زړونواثرکوي". (۱۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه رشاد خولکه پخپله چي د روند او متین شخصیت و ، لیکنه یې هم درنه او په عین درنښت کي بیا (که یې د معیار محتسبین په سیمه ییز تورونه کړي) خوږه ده. راځئ چي ویې لولو:

"په نړۍ کي دریابونه ډېر دي او په هغو کي د کښتیو څه کمی نسته. زه چي ګورم په دغو کښتیو کي د پښتنو کښتۍ یوه خښمېدلي تندباد پسي اخیستې ده او په ډېره تیزي سره یې دنا بودۍ دګرداو لورته پوري وهي. زموږ د دریاب داوبو پرمخ نوري کښتۍ هم لیدلي کیږي خو هغه دې توپاني بلا نه دي پسي اخیستي. زه نه پوهېږم چي د پښتنو په کښتۍ کي دا مقناطسیت څنګه پروت دی چي زموږ د دریاب له هري غاړي څخه هر توپان چي پیدا سي و خپلي خواته راکشوي. زما په خیال کېدای سي توپانونه د پښتنو پر بلا وهلې کښتۍ مین وي او له هره یې بادبانو مچولو ته په ډېره لېوالتیا راډانګي.

آد پښتنو خوا خوږو ! بلا موو اخلم لیخي راوغړئ او پایخې رابډ وهئ، یوه ډله د بدبختۍ د مقناطیس په لټه کي سئ که موو موند د دریاب تل ته یې ارتاو کړئ چي بیاد نړۍ مخ ونه ویني ، بله ډله د کښتۍ (هغه بادبانونه وشکوئ چي د توپان بلا پر مینه ده. (۱۲)

ارواښاد کاندید اکادمیسن سرمحقق محمد صدیق روهي چي کله یوه علمي موضوع لاهم بیانوي ، ژبه یې پرچانه درنېږي. تاسي دده د لیکنۍ ژبي جوړښتونو ته فکرو کړئ چي څومره روان دي:" میتود په اصل کي د٠میتودوس) په بڼه یوناني کلمه ده چي په لغت کي طرزالعمل (دیوې چارې د سرته رسولو طریقې) ته ویل کېږي. په عربي ـ دري ـ پښتو ژبو کي د میتود په ځای د اسلوب، طریقې، روش، دود کلمې هم استعمالېږي. میتودو لو جی د میتود پوهنې معنی لري. میتودولوجي د فلسفې یوه څانګه ده چي په عام ډول د علم او په خاص ډول د هرځانګړي علم د څېړنې منطقي اصول بیانوي." (۱۷). دژبي رواني یې له دې امله ده چي د سوچه توب ناروغي ورلوېدلې نه ده. د افادې له پاره یې دخیل غیر پښتو لغتونه کارکړي دي هم یې مطلب په ښه توګه په . بیان کړی دئ او هم یې دژبي خوند په زیات کړی دئ

ارواښاد پوهاند حبیب الله تږی هم د مطلب ادا ینه دلغاتو ترسوچه توب نه قربانوي. دی لیکي:" کوم څېړونکي او مولفین چي وایي ترکي خلجیان دزابلستان په ځایي خلکو کي منحل شوي او په نهایت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې په پښتو غلځیانو بدل شوي دي هغوی په حقیقت کې دا خبره تصدیقوي چې لږترلږه د دوهمې او دریېمې هجري پېړۍ په حدودو کې وزابلستان ځایي او سېدونکي پښتانه وو ، ځکه جهان نامه وايي چې ترکو خلجیانو خپله ژبه بایلوده او دزابلستان دځایي اوسېدونکو ژبه یې زده کړه . که ترکو خلجیانو دزابلستان دځایي خلکو ژبه زده کړې وي ، که د غلځیانو ژبه تراوسه پښتو وي او غلځیان او خلجیان هم سره یوشی وي ، نو دخلجیانو دمهاجرت په وخت کې به دزابلستان دځایي اوسېدونکو ژبه هرومرو پښتو وه . که نه وي نو نه باید خلجیانو پښتو زده کړې وي او نه (باید دغلځیانو ژبه پښتو وي.ٰ(۱۸.

دارو اښاد پوهاند دوکتور محمد رحیم الهام ژبه هم د دخیلو لغاتو پرمخ خلاصه ده :ٰ په همدي ترخ کې دانستیتوت ترجوړېدو مخکې او وروسته ډېرکسان دعصري ژبپوهنې دزده کړې لپاره بهرنیو هیوادو ته لېږل شوي وو او ولیږل شول ،چې په هغوکې عبد الاحد یاري ، نوراحمد شاکر ، حبیب الله تږي او ماپخپله په امریکا کې ، عبد الحکیم هلالي ، لودین ، پولاد ، ماه ګل ، په شوروي اتحاد کې ، اخک په هندوستان کې اوزیار په یورپ کې دژبپوهنیزو علمونو لوړې زده کړې ترسره کړې .

داخلک په هیواد کې دژبپوهنې په بېلا بېلو څانګو کې په تدریس ، تحقیق او ترجمو بوخت شول او له خپلې وسې سره سم یې کم یا زیات علمي خدمتونه وکړل. دتږي اوزما توجه اوتمرکزبه زیاتره پرعمومي تشریحي ژبپوهنه باندي واوتدریس موکاوه ....ٰ (۱۹) په دې لنډ مثال کې تاسي وینئ چې . ارواښاد الهام مطلب په ډېره روانه ژبه بیان کړئ دئ

د(تحقیق ، تدریس ، ترجمو ، توجه ، تمرکز ،....) لغتونه یې پیریان پر سترګو نه دي راغلي. ځکه نه دي راغلي ، چې دی پوهېدئ چې د دخیلو لغتونو ادې اوباباچې دهرځای وي ، خو چې ژبې ته ننوتل ، دهغې ژبې خپل مال ګرځي او په استعمالولو یې څوک نه ګناهکار کېږي .

داستاد شپون نثر خوبیا په بل لا ایزارکشش لري. زه پکښې ورک وم چې کومه برخه یې انتخاب کړم ، اخرمي د(ګټیالي) له اول مخ څخه اوله برخه رااواخیسته :

ٰ داد کاپرشی لانه وراغلی اوهرشی هماغسې و چې پلرونورا پرېښی وو. غم ښادۍ تولي آشناوې هسې نه وچې دنیاګل وګلزاروه خومورورسره روږدي وو ، قادر او حاجی زرداد لا هم خپل سود ونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوړل ؛ شاه محمد دوکاندار لاهم چې مې تللې دړه یې وهله ؛ موږ هلکانو لاهم دګاونډو دهقانانو د پالیزنه خټکي غلاکول ؛ کوډګرې اوفالبینې لاهم خورجینې په شاکورپه کورګرځېدې ؛ د کلو ملایان لاهم د کونډو او هلکانو سره پرتوګ ښکلې ګیرکېدل . خو هرڅه پرخپل ځای وو او که چا شکایت د رلود نو دخپلې تنډې او تقدیرنه ورپېښنه شوې وه ....ٌ

پوهاند زیار صاحب چې دخپلې جوړې کړې ژبې پرخلاف لیکنه وکړې نو دهرچا لپاره ډېره خوندوره، محاورې ته نژدې او کره وې لکه دالاندې مثال چې ماپه تصادفي توګه را اخیستې دئ :

ٌ استاد حبیبي د دغه لرغوني فرهنګیالي هیواد د یوه پیاوړي پوهاند ، لیکوال ، څېړونکي او مؤرخ په توګه خپل ټول ژوند همدا راز علمي څېړنو او پلټنو ته وربښلی او ښکاره کړې چې (لټونکي موندونکي دي) نو د داسي ډېرو پټوخزانو پر را برسېرونه بریالی شوی هم دی. د غوریانو ، سوریانو ،لودیانو ، لویکانو ، دسوات او کونړ د امیرانو او داسې نورو افغاني اوبیا پښتنو واکمنانو او سوبمنانو برسېرونه او پېژندنه یې د دغو خبرو ځلاندې بېلګې او ساري بلل کیږي.ٌ (۲۰) خو چې د کره ژبې لیوالتیا او رولاړه سي ، نوبیا ځوانانو ته پښتو ګرامر په داسې ژبه ورزده کوې ،لکه دالاندې بیلګه :

ٌ په پښتوکې کړاوون هم له پښو بیږچاراو هم له رغاونیزپلوه یو مخیز آریاني دی او مرستیالکړونه ، لکه (ول ،بودن) او شو(شدن) هیڅکله په هندي کې نه وو ،بلکې یو ازې (هو) او(تها) پکې کارول کېږي. همدارنګه په پښتو کې مخکړونه یاکړوال مختاړی (فعلي پیشوند) دودلري او په هندي کې یې څرک نه لګي. په پښتوکې اوسترمهال له وسمهال کړسره د(به) وییکي په ملتیا جوړېږي ، حال دا چې په هندي کې اوسترمهال له یوه ستاینو میزرو ستاړي چې له آره یې کړوال ده ، رغېدنه مومي (لکه کرونګا) دغه روستاړی دستاینوم په څېرنرینه او ښځینه ، یوګړي او ډېرګړی لري او اوړون مومي.ٌ یا ٌ... موخه دا چې پښتود پارسۍ په پرتله داوستا او زړې پارسۍ ترمینځه یو منځوال اکر یادریځ لري اود نوماوړون له پلوه په یوه زیات لرغونې پړاوکې ټیکاو مومي ؛ هرګوره د کړاوړون له پلوه پښتوزیات ونجون موندلی دی.ٌ (۲۱)نو چې له یوې خوا موضوع ترخه علمي موضوع وي او .. له بلې خوا یې ژبه دغسې نابلده وي ، دلوستونکي اریان دي نو خدای مل سي

(c) ketabton.com: The Digital Library

له تيرو مثالو څخه به تاسي ته څرګنده سوې وي ، چي د پښتنو ټول پوهان او ژبپوهان هغه ژبه نه . ليکي ،چي موږ ته د معياري په نامه را ښوول کيږي

لکه وړاندي چي مي وويل ،دژبي د معياري کولو له هڅي سره مخالفت هغه وخت زيات سو چي دا هڅه د ثور انقلاب له ارزښتونو سره وتړل سوه . ماته په لومړي سرکي دا سي ښکاريدله چي له دې حرکت سره د مخالفت اساس به هغه د چا خبره له ٌعلي سره محبت نه بلکي له معاويه سره د ښمني وي ٌ خوو روسته مي پښتو ژبي ته ددې حرکت په تاوانو سرخلاص سو او د پوهانو اند ښېنې را ته معقولي . ثابتې سوې

لکه د ثور انقلاب د دفاع له پاره چي د ټولني د دانسته وو کسانو پر ځای له ٌ العوام ٌ څخه کارو اخيستل سو ، دغه راز د معياري ژبې دا اوسنی خوځښت هم له ګوتو په
شمار محدودو او معدودو منلو ليکوالو پرته نورد خالي ذهنو پښتو مينو زلميانو پر اوږو بار سو او په پر مخ بېولو کي يې له هر راز ماکيا وليستي لاروچارو څخه کارو اخيستل سوا و اخيستل کېږي.
د دغو زلميانو معصومو مغزو ته د معيار محک داسي تلقين سوی و ، چي که چا د پښتو افعال (سو ، سي ، ....) پـــــه (شو ، شي ، ....) و کښل ، ګويا معياري پښتو يې وليکله. څرنګه چي په دغه اوسني د چا خبره کره پښتو کي شين سالاري واکمنه ده ، ځکه يې نو د معيار په نامه منلې ده او نوريې په ګټه او تاوان کي ری نه دئ وهلئ .کنه ، زما يقين دئ چي همدا زلمي له دغي نوي راټوکېدونکي . پښتو سره دان د پاسه مشکلات لري خو پر خوله يې نه راوړي

د مسئلې يو بل خواشينونکی اړخ دادئ ، چي پښتانه د نژدې يو يې نيمې پېړۍ راهيسي د يوې نامطلوبي او تپل سوي کړښي له امله تردوو بېلابېلو اقتصادي او ټولنيزو نظامونو لاندي ژوند کوي . دې عيني واقعيت د کړښي د دواړو خواوو پښتنو په فرهنګي او کلتوري اوژبنۍ برخه کي توپيرونه ايجاد کړي او له بده مرغه په ځينو برخو کي يې توپيرونه ژور کېږي. ددې عيني واقعيت مسخه کول او پر هغه باندي سترګي پټول د مسئلې واقعبينانه چاره نسي کېدلای. دې بېلابېلو
نظامو د دواړو خواوو پښتنو ته د ژبنيو او فرهنګي فعاليتو يو له بله بالکل جلا زمينې برابري کړې دي.دا روانباد دنو ميالي دا خبره خوراژوره ريښه لري چي ويلي يې وه ٌ هغه آزادي چي جعفر اځګزی

(c) ketabton.com: The Digital Library

یې په بلوچستان کي د نظامي جنرال د کلکي ډیکتاتورۍ په دوران کي لري ، نو میالي یې په ټوله ژوند کي ، حتی د معتبرۍ په حالت کي لاهم سلمه برخه په خوب نه ده لیدلې.ٌ (۲۱) د دواړو خواوو پښتنو سیاسي دلچسپیو هم د فرهنګي او ژبني فعالیت جریان ته تاوان رسولی دئ. د کرښي په یوه خوا کي د پاړسي ژبي دربار واکمنۍ او په بله کي د پنجابۍ

حاکمیت پښتو ژبه د فرهنګي ژوند په ډګر کي دیوې دوهمي او دریمي ژبي درجې ته راټیټه کړې ده او د ضرورت ژبه سوې نه ده. د همدې واقعیتونو داغېزې له امله په پښتو کي دیوې معیاري لیکلاري او لیکدود درامنځ ته کېدو او پر هغه باندي د بشپړ توافق په لاره کي خنډونه او ځنډونه لوېدلي دي.د کرښي د دواړو خواوو خواخوږو پښتنو د ډېرو لسیزو په دوران کي د دې خنډونو او ځنډونو چاره بې له دې چي د مسئلې عیني او واقعي حالت ته پاملرنه وکړي ، د مېلمستیاوو د مېز . د سر په فیصلو باندي کړې ده او طبیعي ده چي اغېزه یې نه ده ښندلې

خبري به سره راغونډې کړم او خاتمه یې به په دې عبارت بشپړه کړم: یوه ژبه چي نه د دولت په سطحه قانوني ملاتړ ولري او نه د ملت په سطحه کي د سواد پیاوړې سابقه ولري او تر همدا اُنن ورځي پوري یې لا د الفبې د بشتړتابه هڅي ته اړتیا په اولیتو کي راځي نو پر هغې باندي د نورو ژبو په تقلید د معیاریت جریان ازمویل او په دې ډول یې له خپلو ویونکو څخه پردۍ کول به له ظلمه پر ته بل څه وي. زه نه پوهېږم چي د معیاریت په مینه کي ډوب لیکوال د دغه واقعیت په لیدلو او کتلو کي ولي پړانده دي ، چي د دوی په دغه نوې ژبه باندي د دوی خپل پښتانه باسواده پوهنتون لیدلي . اولیسانسه ورونه نه پوهېږي

وګ:ګوربت مجله ، هماغه کال ، هماغه ګڼه ، هماغه مخ (۱)

د دغه راز لاسو هنو ښه پرېمانه مثالونه د ښاغلي ډاکټرپالوال په نوي کتاب ٌ معیاري پښتو ٌ کي (۲) . لوستلای سئ

مراد یې ماقبل فیوډالي قبیلوي پړاو دئ. م. هـ (۳)

پښتو او پښتانه د ژبپوهنې په رڼا کي ــ ۱۰۴ مخ (۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

. ارواښاد الهام هم دغه شان وړاندیزکړی و چي یادونه یې په مخ کي تاسي ولوستله (۵)

پښتو او پښتانه دژبپوهني په رڼاکي ـ دویم ، دریم مخونه (۶)

پښتو چاپي آثار ـ ۲۵۹ مخ ـ ۱۳۵۷ ش کابل (۷)

ښکلا مجله ـ څلورم کال ـ دریمه ګڼه ـ ۵۴ مخ (۸)

ښکلا مجله ـ ۴ کال، ۳ ګڼه ۵۰ مخ (۹)

داخبري مي باید دعقاید ودتفتیش په معناونه ګڼلي سي. زه دهر انسان عقیدې او افکاروته .(۱۰)
. دزړه له کومي درناوی لرم

پښو او پښتانه دژبپوهني په رڼا کي کتاب ته دپوهاند داکترمحمدرحیم الهام یادونه ـ پنځم مخ (۱۱)
.

زیار ـ دپښتني فرهنګ یوځلاند ستوری ـ ۱۵۵مخ (۱۲)

پښتو پښویه ـ سریزه (۱۳)

پښتو روزنه ـ ۳۹ مخ (۱۴)

لیکوالي ـ ۷۸مخ (۱۵)

دعلامه مرحوم له نوي چاپ سوي اثر(ادبي نثرونه ، .... ، ۲۰ مخ څخه (۱۶)

وګ: دپښتو ادبیاتو تاریخ ـ ۱۹ مخ (۱۷)

وګ: پښتانه ـ ۸۲ ، ۸۳ مخونه (۱۸)

دپښتو او پښتانه کتاب ته سریزه ـ دریم مخ (۱۹)

وګ: نوموړکي مورخین ته دپوهاند زیارصاحب سریزه ـ دریم مخ ـ ۱۳۵۹ش (۲۰)

پښتو او پښتانه .... ۷۷ ـ ۸۲ مخونه (۲۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتنو د ټولنيز تاريخ مبادي ـ ۱۲۷مخ (۲۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه باید وسي ؟

اوس چي د معیاریت په باب زما خبري تقریباً بشپړي سوې او د دغه خوځښت په باب مي خپل انتباهات ټول بې پردې بیان کړل ، پرهغو باندي به دا خبره هم ورزیاته کړم ، چي زه د معیاري لیکني پلوی وم ، پلوی یم او پلوی به یې اوسم. د رنو لوستونکو به زما په دې کوچنوټې کتابګې کي ځیني هغه لغتونه ، اصطلاحات او ترکیبونه هم لوستلي وي ، چي د همدې جریان په بهیر کي نوي منځ ته راغلي دي. معنادا چي زه د هغو اصطلاحاتو استعمال ته هم حاضریم چي زما ژبه او فهم یې د هضمولو وړتیا لري. زما مخالفت له هغه اسلوب او جریان سره دئ چي اوس د معیاریت په نامه د پښتوریښې ورکاږي او تاسي ته مي د هغه په معرفۍ کي خپل وس نه دئ سپمولئ. خدای دي وکړي چي د زړه په خبره سره پوه سوي یو. مګر دا خبره هم ترلمر راته څرګنده ده، چي نه زما پرخبره څوک غوږ نیسي او نه زه په یکړسر د دغه اعتیاد مخه نیولای سم. د دې سرکښه بهیر لاري ته راوستل ډله ییزکار او مفاهمه غواړي ، مسئولانه عمل غواړي ، د موضوع په جدیت سرخلاصیدل غواړي ، د پټو سترګو تقلیدي کارونو دربدل غواړي .... له دې لیکني څخه زما مراد راتلونکي نسل ته خپلي غاړي خلاصول دي. ما چي دا هرڅه لیکلي دي ، له خپلي خوږې پښتو سره مي د مینې په جذبه کښلي دي. اوس به د همدغي مینې په جذبه خپل څو وړاندیزونه درته وړاندي کړم او د(خذ ماصفادع ماکدر) مقولې په ویلو به در څخه رخصت واخلم .

ـ د مروجو لغاتو له پاره د نوو لغاتو له جوړولو څخه د یو څو کلونو له پاره د نصوح توبه وکاږئ. همدا چي موجوړ کړي دي ، درته بس دي. پریږدئ چي پښتو اریانه په دې کي څونه هضمولای سي. د راتلونکي له پاره که څوک تحسین کېدل ، که نفرین کېدل ، همدا جوړ سوي ورته کفایت کوي .

ـ که د نوو علمي او تخنیکي لغتو له پاره د لغت جوړوني اشتهاد رولاړه سوه، ترجوړولو وروسته یې سمدلاسه د ټول افغان ، بینوا او نوروویب پاڼو له لاري د نظر اخیستلو له پاره وړاندي کړئ. ترمشورې د مخه یې کورټ مه عاموئ. دا کار که د ننه په هیواد کي ممکن وای خو بیخي به ښه وای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هورې اوس د پښتو او پښتنو له پاره نه حمایه سته نه زمینه. دا سي لو به روانه ده ، چي که یې خدای مه کړه همدا سي دوام وکړ، نه به پښتو پاته وي نه پښتانه .

ــ د(سو) او(شو) نفاق اچوونکي اورته پیک(پکه) مه وهئ. دا بهیر خپل طبیعي جریان ته پرېږدئ. که یو وخت د ختیځي لهجې په شان ، چي (سو) یې تر تاریخي اوژبنیو عوامولاندي په (شو) بدل کړ او لویدیځي لهجې هم دې بدلون ته غاړه کښېښووله، خو تر ښو به لاښه سي او کنه ، په دې باندي نه د پښتو کورورانېږي نه د پښتنو. ختیځي لهجې دغه (سین) په فرمان جاري کولو سره په (شین) نه دئ بدل کړی. اوس هم له هماغه تاریخي تجربې څخه کار واخلئ. که د معیاري لیکني لارویان د (شین) له کاروني سره دزړه مینه لري ، نو دې پرهمدې مسئله دې ډېر ټینګار نه کوي ځکه هرڅومره چي پرهمدې موضوع ټینګار کېږي ، هغومره د (سین) عمر اوږدېږي. قوي او غښتلي تلفظونه خپل کار پخپله کوي. که (شین) خپل قوت په دغه تاریخي ازموینت کي په طبیعي ډول ثابت کړ،دلویدیځي لهجې هرویونکی به یې د(مورنس پارسي وایي) په مصداق په ویلو او لیکلو باندي فخروکړي. او که دا نه وي نو په زورکلي نه ودانیږي .

ــ د پښتنو پر با سواد کولو باندي دې باید زور واچول سي. پښتو لیکنه دې ورزده سي. د هري لهجې پښتو چي وي ، پروانه لري ځکه دلهجو د هرم سربیرته یوې پښتو ته رسیږي .

ــ د پېړیو پېړیو د خیلو لغاتو په اړولو او پښتو کولو باندي مه خپل وخت ضایع کوئ مه انرژي. دغه وخت د پښتو یو بل کتاب لیکلو ته وروباسئ .

پښتو او پښتانه د خیلو لغتونه دې خوار کړي. د خوارۍ عوامل یې نور دي ، چي ماورته په متن کي څو واره مکرري اشاري کړي دي .

ــ پښتون د مدنیت په ګېڼه سمبال کړئ چي پښتو پخپله ورسره مدني او کلتوري سي. د ښځ له خوا آس ته کیزه (قیضه) مه وراچوئ .

ــ د نشراتو دبې شمېره تعدد مخه ونیسئ. لږ خپروني ډېري حمایه کړئ ، ویې ولولئ او بل ته یې ولولئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـــ په پښتو ژبه دهري ځانګي کتابونه وژباړئ ، ویې لیکئ او خپاره یې کړئ .

ـــ د معیار په پلمه لغتونه مه وژنئ . پرېږدئ چې پښتو دیوه مفهوم له پاره شل لغته ولري. دټولو د کارولو هڅه وکړئ .

ـــ له لهجو سره مسئولانه چلند وکړئ. دې واقعیت ته ځیر سئ ،چې لهجه په پښتنو کي لا تراوسه هم دتقدس درجه لري. له مقدساتو سره بېباکي د کورپایې نړوي. دلهجو مرګ وژوند هم طبیعي جریان ته پرېږدئ. ناحقه خپل ځانونه مه په خوني کوئ .

ـــ دهري لهجې ویونکي چي یاست ، دخپلي لهجې لغتونه راټول کړئ او خپاره یې کړئ.
داکارهمدا نن شروع کړئ. له لهجوي زېرمي سره که اصطلاحات (ګړني) راخوندي سي ، خودزوی (زېری به وي.(۱

زه له خپلي پلرنۍ مبني څخه په فرسخولیري پروت یم. له زلمیو کندهاریو څېړونکو څخه هیله (۱) کوم چي دخپلي لهجې لغتونه راغونډ کړي. که ماته د مرستي اړتیا احساس سي ، زه ملاتړلی ولاړیم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو یې وکاږم که پرپښتو

ضمیمه

په دې برخه کې زه خپلې هغه لیکنې راوړم چې په بېلا بېلو وختو کې مې د کره لیکنې او نیولوګیزمونو په باب خپرې کړې دي. په دې ډول غواړم وښیم ، چې په دې

هکله زما هڅې نوې نه دي او له ډېره وخته مې خپل نظریات او په ځینو

برخو کې اند ېښنې له لوستونکو سره شریکې کړې دي.په دې لیکنو

کې به لوستونکې ځای ځای پر مکررو خبرو باندې ، چې

. د کتاب په متن کې هم راغلې دي ، پېښ سي

. زه د هغو له بابته بخښنه غواړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو یې وکارم که پرپښتو

موږ پښتانه باید د ډېوې مجلې احسان ومنو، چې په دې تیاره شرایطو کې یې راته په خپله ژبه او پر خپله ژبه د څه لیکلو زمینه برابره کړې ده. په دې لړکې مې د استاد ډاکټر عبدالرازق پالوال هغه لیکنه په ډېره علاقه مندۍ سره ولوستله چې د ډېوې مجلې د دریم کال په لسمه ګڼه کې یې د امریکا ږغ په نامه خپره سوې ده. د پښتو نشراتو په باب زما په زړه کې له ډېره وخته ځیني خبري راګرځېدلې او د لیکلو زړه مې ځکه نه سوای کولای چې یو خود چا خبره "الم نشرح هغه الم نشرح ده خو خوله د ملا عثمان غواړي"، بل مې په ځان کې دوني بیبچ هم نه لیدئ چې د دغه راز عمومي جریان په غېږ دې ورسم. اوس چې مې ښاغلي استاد پالوال پدل رامات کړئ نو به زه هم خپل معروضات درته وړاندې کړم. وار دواره به یې له (په) او (پر) څخه راونښلوم. د دغو دوو اداتو بیځایه کارولو ځیني ببخوندۍ، یا باید وو ایم تېروتني پېښې کړي دي. په او سنیو زیاتره نشراتو کې د دغه ادات لکه څرنګه چې باید وي، نه استعمالېږي او ځای ځای خو لاداسې هم راته ښکاره سوې ده چې (پر) د (په) پر ځای په ارادي توګه راوړل سوئ او په پښتو کې دیوراز نوي انکشاف رنګ ورکول سوی دئ.

"په پښتو یې ولیکم" جملې معنا داده، چې د لیکني ژبه مې پښتو ده، د مفاهمې وسیله مې پښتو ده، پارسي یا انګرېزي یا کومه بله ژبه نه ده او "پر پښتو یې ولیکم" معنا داده، چې لیکنه د پښتو ژبې په باب ده، یا یې پر ګرامر، یا یې پر تاریخ او ادب یا پر نورو اړخونو ږغېږم. زه چې اوس ځیني نشرات لولم زیاتره یې (پر) د (په) پر ځای راوړې وي. د مثال په توګه د ډېوې مجلې په همدغه ګڼه کې چې وړاندې مې یادونه وکړه، یوه جمله داسې ده"... د مغازو او لویو ځایو نو ښیښې ماتول، د ماشومانو او ښځو تښتول، په هغو تېرې کول او بیا یې وژل...."

دلته "په هغو تېرې کول" هغه راز معنا نه ورکوي، چې د لیکوونکي مراد ده. د لیکوونکي مراد داده دئ چې له بې سرپرسته ماشومانو څخه په غرب کې داسې ډلې جوړې سي، چې د مغازو او لویو ځایو نو ښیښې ماتوي، ماشومان او ښځې تښتوي او ښځو ته بیا بدنامي وراړوي، بې عفته کوي یې. چې دغه راز مطلب باید "پر هغو تېرې کول" وي، نه "په هغو تېرې کول". د "په هغو تېرې کول"

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا معنا ، چې له دغو تښتول سوو ښځو څخه د نورو ښځو د بېعفتۍ له پاره کار اخیستل کېږي. یا لکه . مور چې وو ایو ٌ په ښځویې غلاوي وکړې ٌ ، یعني دا غله د جنس له مخې ښځې وې

د (پر) دغه راز بېځایه کارول په هیواد کې د ننه هم رواج سوي و . کال مې د قیق نه دئ په یاد ، چې کوم و ، په پوهنتون کې په یوه علمي سیمینار کې ښاغلي زلمي هیواد مل د فاضل استاد پوهاند رشاد صاحب د مضمون لوستل زما پر غاړه راواچول. پخپله استاد سیمینار ته تشریف نه و راوړی. مضمون د رحمان بابا د مړیني د نېټې په باب نوې څېړنه وه او عنوان یې و ٌ رحمان بابا په کوم کال مړ دئ ؟ٌ. له دې عنوان څخه ٌ رحمان پر کوم کال مړ دئ ؟ٌ جوړ سوی و . د استاد مقصد خو دا و ، چې د رحمان بابا د مړیني سنه و ښیي چې کومه یوه ده ؟ ۱۱۱۸ هجري قمري که ۱۱۲۸ هجري قمري. خو تر لا سو هلو وروسته د جملې معنا داسې اوښتې وه چې ګویا د لیکوال مطلب دا دئ چې رحمان بابا په څوکلنۍ کې مړ سوی دئ. ٌ پر کوم کال مړ ٌ هم دغه مفهوم افاده کوي. په دا سبا چې مې استاد ته د سیمینار بیان کاوه او په ضمن کې مې د څېړني د عنوان یادونه ورته وکړه ، په خندا یې راته وویله چې ٌ معیاري کړی یې دئ ٌ. خوزه پوه سوم ،چې له دغه راز لاسوهلو څخه خوښ نه و . ٌ پر کوم کال مړ ٌ ترکیب مې په ډېره مجله کې هم یو وار په سترګه سوی دئ چې په ناسم ډول یې کار کړی و . ماته د یوې پېښې د وخت د ښوولو له پاره د (پر)کارول هله غوره ایسي ، چې وغواړو پر کال سربېره یې د میاشتې ورځ هم وښیو . د مثال په توګه :

زه په یوز ورد رې سوه شپږ ویشتم هجري شمسي کال د دلوي پر شپاړسمه زېږېدلی یم. دلته چې د میاشتې و ورځې خبره راغله نو (پر) کارول پر ځای کار دئ. یا روسانو په یوز رو درې سوه اته پنځوسم کال د جدي پر شپږمه پر افغانستان یرغل وکړ. د (پر)نور موارد به هم راوړم. پلانی یې په توپک وواژه او هابل یې پر توپک وواژه. په لومړي مثال کې د وژلو وسیله توپک دئ. په چاړه یا سوټي یې نه دئ وژلی او په دوهم مثال کې مطلب دا دئ چې توپک ورڅخه و ، غله پر پېښ سول ، توپک یې څني اخیستی ، ده نه ورکاوه ، څوېې مړ کړی او توپک یې څني واخیست. ګویا پر توپک . (یې سر و خوړ. دا دوه مورده باید سره بېل سي. (۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا مقاله د ډېوې مجلې د ځلرم کال په لومړۍ ګڼه (جنوري ـ ۱۹۹۷ ع) کي خپره سوه . د همدې (۱) کال په دوهمه ګڼه کي د راغلي لیک تر عنوان لاندي پوهاند زیار صاحب زما پر پورتنۍ مقاله تبصره کړې ده . لیک ته په واضح ډول د زیار صاحب نوم نه دئ لیکل سوی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټکي په ټکي ژباړي ــ تلفظي بېخوندي

د ډېرو په تېرو دوو ګڼو کي د (نوارغزه) پر ټکي په ټکي ترجمې باندي خبري سوي دي. په دې باب زما سره یوه خاطره سته چي خپله لیکنه به په همدې پیل کړم. زه چي په کابل کي وم ، د باختر اژانس په پښتو څانګه کي مي څه موده د بالمقطع اجیر په توګه او بیا وروسته د رسمي غړي په صفت کار کاوه. د دفتر غړي ټول د پښتو ژبي خواخوږي وو . مشر مو د پښتو ژبې شاعر ، لیکوال او په مطبوعاتو کي د نسبتاً اوږدې سابقې لرونکی و. چي رشتیا سي ، په ترجمه کي یې خارق العاده استعداد درلود . په دومره دقت او چټکۍ سره چي ده ترجمه کوله ، زموږ د یوه هم له وسه پوره نه وه. له دې ټولو صفتو سره بیا هم د مقاماتو په نزد کړلی و ځکه چي د واکمن ګوند غړیتوب یې نه لاره. موږ ټولو په ژباړه کي یو راز بیروکراتیک او اداري خنډونه درلودل او هغه دا چي د مطالبو په ترجمه کي مو ٌ میرزایي ٌ هم په پام کي نیوله. هغه مو کوله چي اداري مسئولیت ځانو ته متوجه نه کړو . دې کار ټکي په ټکي ترجمې ته اړتیا پېښوله او هغه هم په دې دلیل چي که سبا چا پوښتنه وکړه پلانی ټکي ولي دا راز ترجمه سوی و ؟ ، موږ به ورته وو ایو ٌ چیزی که د خط بود ٌ. استاد پوهاند زیار صاحب به هر وخت زموږ له ټکي په ټکي ترجمې څخه د ډېر سر ټکاوه. یو وخت د (نوارغزه)له ترکیب سره مخامخ سو . د دفتر په پکتیا والو غړو کي یوه (تړانګه) پېشنهاد کړه ، ما (تراډه) وړاندي کړه او بل یوه بل څه. یوه خولا په ټوکـــــو کي (پټیې)سمه ترجمه ورته وبلله او د (قطع نوار) مثال یې راووړ ، چي ډېر موپر وخندل. د مقاماتو له ځېړي څخه د خلاصون په خاطـــر باید د (نوار)له پاره یوه کلمه پر (غزه) باندي زیاته سوې وای. کنه نو سمه خبره خو دا وه چي یوازي مو (غزه)لیکلې وای. په پای کي داسي سوه ،چي که به له نوارغزه سره زه مخامخ سوم ،تراډه مي لیکله او نورو به تړانګه او وزما په خیال د ترجمې د اصلاح په وخت کي دواړه (دغزې په ناوه) اوښتل ! چي دا به بیا تر هغو دواړو لا شوډنګ و . کله کله چي به د دفتر د مشر په غیاب کي ما یا بل چا د ژباړل سوي متن د سمولو چانس مونده نو به یا تړانګه تېر بدله یا به تراډه. په داسي حال کي چي(تراډه) او (تړانګه) دواړه له یوې جغرافیایي ساحې سره راوړل ، بېخونده ایسېدل. په پای کي لکه چي (تړانګې) میدان یوووړ او یو وخت مي له بي بي سي څخه هم واوریدله. مشکل دا و ، چي له پوهاند زیار صاحب

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرته چي هر وخت به پر موږ را گرزېدى او گټوري لارښووني به يې را ته کولې ، نورنو نه يوه ټاکلې موسسه وه چي ژبه دي کره کړي او نه هم يوه واحده مرجع. د اژانس پښتو څانگې يو راز پښتو ليکله اوورځپاڼو بيا پرخپل سر ډنگوله او بل راز ژبه يې ليکله. په داسي حال کي چي د اژانس ژبه بايد تر ټولو غوره ، کره ، خوندوره او د اولس ژبې ته نژدې او په اصطلاح معياري ژبه واى دا ځکه چي ډېرو خلکو اورېدله. د کابل راډيوويندويو به بيا د نويو کلمو په تلفظ کي پرابلمونه درلودل چي د ځونا سمو تلفظونو په باب به څو کرښې وروسته وړغېږم. په نړۍ کي د مطبوعاتو ژبه تر بل هر ځاى ډېره کره او فهم ته نژدې ژبه وي مگر زموږ د اژانس د ترجمې په څانگه کي ، چي غړي يې ټول زماډېر صميمي دوستان او پرپښتني کلتور مين خلک وو ، د دفتر له مشراويودوو تنو پرته چي د پښتو ژبې په ليکنه او ژباړه کي يې سابقه درلوده ، نور ټول زما په گډون غيرفني خلک وو او يوازي د ماموريت د تغيرو تبديل په لړکي يا ديوې گولې مړۍ پيدا کولو په خاطر تر اژانسه را رسېدلي وو . همدا علت و ، چي د مطبوعاتو په ژبه کي بېخوندي ليدل کېدله او د خلکو له ژبې څخه ورو ورو پردۍ کېدله. په دې برخه کي پښتو يوازي نه ده ، بلکي پارسي ډېره پردمخه ده. اوسنۍ ليکلې پارسي . خو د اولس له ژبې سره بېخي ډېره فاصله لري

د تلفظي بدلون په برخه کي به زه يو څو کلمې د نمونې په توگه راوړم چي اولس يې يو راز او کابلي . سوو پښتنو او دهغو په تقليد يې مهاجر سوي پښتانه بل راز تلفظ کوي

دنده ـ دې کلمې دوظيفې ، مصروفيت په معنا مطبوعاتو ته له څو کلونو راهيسي لارموندلې ده. په لويديځه لهجه کي يې د (بنده) پر وزن تلفظ کوي يعني فشاريې پر دوهمه څپه راوړي. د کراچي په ښار کي مي له پښتو نخوا څخه د راغلو پښتنو له خولې هم د دغي کلمې تلفظ کټ مټ د لويديځي لهجې د تلفظ په شکل اورېدلى دئ. په پښتو تشريحي قاموس کي يې هم فشار پر وروستۍ څپه راوړى دئ. خو د کابل راډيو دويندويو په پيروۍ يې ځيني کسان فشار لومړۍ څپې ته ورکوي او د :(لنډه ـ داوږدې ضد) پر وزن يې تلفظ کوي چي زما په خيال سمېده غواړي. دغه راز

اغېزه ، خواله، وړانگه ـ دا کلمې گرده پر وروستۍ څپه فشار لري. پښتو تشريحي قاموس (اغېزه) نه ده راوړې خو (خواله)ته يې پر وروستۍ څپه فشار ور کړى دئ. په رواج سوي تلفظ کي يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ خپې ته فشارورکول کېږي چي ماته د کندهاريانو په اصطلاح په زامه کي خوندنه راکوي.
ځکه (خواله)که دلومړۍ خپې په فشارتلفظ سي د (خوا + له) شکل اخلي ، چي (ثنګ ته
)معناورکوي.((خواله مي راسه چي خواله درسره وکړم)) يعني ثنګ ته مي راسه ، چي زړه درته
تش کړم. ماته خوسمدلاسه ددغوکلموپه باب په کلاسيک ادب کي د خبړني امکانات نسته خو د(
. هربنده خپله يې کرونده) متل مي د (هربنده خپله يې دنده) په شکل ترسترګوسوی دئ

البته داخبره بايد وسي ، چي تلفظونه مقدسات نه دي، چي بايد بدلون ونه مومي. لکه
دکلموشکلونه چي بدلېږي ، دغه رازيې تلفظونه هم پرله اوړي. خوکه دتلفظ اوښتني التباس
. پېښاوه ، هلته نوبياکلکه پاملرنه غواړي چي مثال يې ماپه (خواله)کي وړاندي کړ

دسمبر ۱۹۹۲ع ۱۴

(ټورنټو ـ کاناډا)(۱

دالنډه ليکنه مي ((ډېوې)) مجلې ته ولېږل خولکه چي دچاپ د واري تررسېدو وړاندي ډېوه (۱)
. له بده مرغه خاموشه سوه اونوره چاپ نسوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر پښتو کره لیکنه باندي د نیولوجیزم سیوری

د ژبي کره کول یوه اکاډمیکه اړتیا ده. د نړۍ د ټولو ژبو ویونکو دا اړتیا حس کړې او ور سره سم یې د خپلو ژبو د بېلابېلو ګړودونو (لهجو) څخه یوه سمه، سوچه، پر اصولو برابره او ټولو ته د منلو وړ ژبه را ایستلې او عامه کړې ده. د کره کولو په بهیر کي د یوې ژبي وینګ (تلفظ) لوستنګ او لیکل درې سره په پام کي نیول کیږي. تر کومه ځایه چي ما ته معلومه ده د نړۍ په ټولو متمدنو ژبه معیاري ژبه وي او د هغې له مخي وګړي خپله ژبه سموي. د (Media) هیوادونو کي میډیا پښتو ژبي کره کېدل هم د وخت غوښتنه ده او د خوښۍ ځای دئ چي دې بهیر ته له تېرو د پرشو پنځه د پرشو کلونو راهیسي ډېر پام اړول سوئ دئ. نیولوجیزم (لغت جوړونه) د ژبي د کره کېدني یوه برخه ده. دا چي موږ ته د پښتو نیولوجیزم ځرکونه د امیر کروړه رانیولي تر حمزه شینواري پوري راښول کیږي، معنا یې دا نه ده چي په دغه اوږده واټن کي د ژبي د معیاري کېدلو له پاره هلي ځلي کېدلې. د امیر شېر علي خان، امیر حبیب الله خان او امیر امان الله خان په وختونو کي چي د پښتو د رواجېدني له پاره کوم تلاښونه سوي دي د ژبي د معیاري کېدني عنصر پکښي کورټ نه لیدل کیږي او نه د هغه وخت واکدارانو او د پښتو ژبي خواخوږو د معیاري کېدني اړتیا محسوسه کړې وه. دا د ژبي د ژوندي کېدو او بابېدو له پاره لومړنۍ هڅي وې چي موږ یې د احسان بشپړ منونکي یو. که تاسي د امیر شېر علی خان د وخت پښتو نظامي لقبونه او د امیر امان الله خان د وخت د پښتو مرکې لیکنۍ ژبي ته ځیر سئ، و به وینئ چي د عربي ژبي په پېښو یې پخپله ژبه کي یو لړ مقلوب اضافي ترکیبونه په پېخر سره کوترم کړي دي. پخپله د پښتو مرکۍ نوم د پښتو پر معیار برابر نه و (مرکه د پښتو) یې بلله. زما مطلب کورټ دا نه دئ چي خدای مه کړه د هغو خواخوږو هڅو ته په درنه سترګه نه ګورم. د هغوی هلي ځلي د اوسنیو د لاري مشال وې او چا خبره سعي یې مشکوري دي. زما مطلب دا دئ چي د پښتو د کره کېدني هڅي ډېر زوړ تاریخ نه لري. له بده مرغه په تېرو شلو د پرشو کلونو کي چي چا د پښتو نیولوجیزم په وړاندي خپل ملاحظات ښوولي دي، ټولني ته داسي معرفي کیږي چي ګویا هغوی د پښتو د کره کېدني په مقابل کي ټینګار کوي. په داسي حال کي چي موضوع دا ډول نه وه او نه ده. پر پښتو باندي د عربیت تر اغېزي لاندي د ناوړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکیبونو عمومي توب ټول پښتانه خواخوږي ځورول. د ملایي پښتو دغو عبارتونو (په کتابو کي یې دفقه راوړې دي)، (نیت د لمانځه د اختر داسي دئ)، (شهادت ورکوم په وړاندي د محکمې)، (بر قراره دي وي تخت و بخت د پاچا د اسلام) او دې ورته جوړښتونو زموږ پر ژبه سیوري اچولئ دئ. د دغو جوړښتونو د سمون له پاره له طلوع افغانه رانیولې بیا د وخت تر پښتو ټولني پوري ټولو د خپل اهلیت و صلاحیت په اندازه کار کړئ دئ او دا چي کافي و یا نه و، بېله خبره ده. زما مشاهدات راښیي د کره کېدني (معیاري توب) بهیر چي هر وخت او په هر نیت پیل سوئ دئ، پای یې پر لغت جوړني (نیولوجیزم) دربدلئ دئ او نوري چاري ځني پاته سوي دي. زما د مسالې پر همدغه اړخ باندي غواړم خپلي لیدني او کتني بیان کړم او ورسره سم د دغه بهیر د ځینو نورو اړخونو په باب هم وږغېږم.

لکه وړاندي چي مي وویل د پښتو نیولوجیزم څرکونه موږ ته له امیر کروړه رانیولې بیا تر حمزه شینواري پوري راښول کیږي، خو د دغه بهیر د چټکتیا او زیاتي را برسېرېدني زمانه له تېرو درو لسېزو را پیلېږي. دغه کلونه دي چي د پښتو لغت جوړوني یا نیولوجیزم د اړتیا او څرګندتیا په برخه کي شعوري هڅي پیل کېږي او ور سره سم یې پلویان او مخالفین میدان ته راوزي. د نیولوجیزم بهیر که چا پیل کړئ که یې کړلئ دئ، دواړه د پښتو ژبي خواخوږي وو او دي. دواړه له خپلي ژبي سره د مینې په مقصدلاس و پښې وهي. دا نه د جګړې ډګر دئ او نه د سیاست میدان چي ځوک پکښې ماته خوري او ځوک پکښې بریالی کیږي. که د پښتو نیولوجیزم یا د پښتو کره لیکنې بهیر ته په دغې روحیې سره ځوک وګوري او و یې څېړي زما په خیال ګټه به یې ډېره وي. نیولوجیزم په حقیقت کي د پښتو کره لیکني د لوی بهیر یوه کړۍ ده. نوري کړۍ یې د زړو لغتونو را ژوندي کول (ارکاییزم)، له ګډودونو څخه د لغاتو را ایستل او دغه راز له نورو ژبو څخه را پورول دي. لکه وړاندي چي مي وویل د پښتو نیولوجیزم منظم او سیستماټیک بهیر له تیرو درو لسیزو را پیلېږي خو د ارکاییزم برخه یې یو څه مخکینی تاریخ لري او کله چي موږ د پښتو د لرغونو لغتونو د بېرته را ژوندي کولو او یا له محاورو څخه و لیکني ته د را لېږدولو پر بهیر وږغېږو، نو د انصاف په حکم باید د فاضل استاد پوهاند رشاد صاحب (۱) هلي ځلي له پامه وانه چوو. استاد د لرغونو لغتونو یوه لویه برخه نظم او نثر ته را نقل کړې ده او ډېر داسي لغتونه یې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکنه کي کارولي دي چي په محاوره کي وو خو قاموسونو ثبت کړي نه وو. اروانښاد استاد ګل پاچا الفت د (لودي پښتانه � د پوهاند رشاد تالیف) په سریزه کي لیکي: ٌ.... ښاغلی رشاد په پښتو لیکلو کښي داسي لغاتو (زاړه لغات � م. هوتک) ته زیات مایل دئ او د پخوانو په شان ځیني زاړه لغات په زاړه ډول استعمالوي، دا کار د ځینو مړو یا نیمژواندو لغاتو د ژوندي کولو د. پاره ښه دی او ده پکښي هو دغه ګټه لیدلې دهٌ

ددغو لغتونو لیست زما د همدې لیکني تر بحث وتلې خبره ده ځکه نو نه پر ړغېږم. داسي ښکاري چي د کره لیکني بهیر اوس یو ازي نیولوجیزم ته را لنډ سوئ دئ او نوري برخي یې په دومره جدیت نه پالل کیږي لکه د نیولوجیزم دا. د کره لیکني له پاره چي ښاغلي استاد پوهاند زیار صاحب کوم لارښود کتابونه (پښتو لیکلار) او (ویي پوهنه) کښلي وو اوس د انځروني ګل سوي دي. نوم یې سته خو موندل یې سخت دي دا ځکه چي پر هیواد باندي د نازل سوو بخولو (فاجعو) له شامته د فرهنګي زېرمو په ګډون زموږ هر څه پوپنا سول. په هغو کتابونو کي د کره لیکني عمومي اصول او ورسره سم یې یو شمېر مثالونه راوړل سوي وو. خو د هغو په دوام نور تشریحي او تفسیري کتابو ته هم اړتیا وه او سته. د مثال په توګه د پښتو فعلونو د ګردان په برخه کي چي د (ورسېدئ، ورسېدلئ، ورسېدو، ورسېده، ورسېدلو، او رسېدو) په وړاندي (ورسېد) د استاد په نظر معیاري ګڼل سوئ دئ. (ګوربت مجله، دویمه ګڼه، لومړئ کال، ۷۴ مخ) د دې لړۍ د ښه تراپوهېدلو له پاره په کار وه او ده چي د پښتو فعلونو د ګردانونو چوکاټونه په یوه مجموعه کي ولیکل سي او په پراخه بیمانه تکثیر سي.زما د معلوماتو له مخي د روسي او فرانسوي ژبو په زیاترو ډیکشنریو کي د افعالو د ګردانو یوه لویه برخه د ضمیمي په توګه ور سره چاپ سوي دي. د افعالو غیر منظم ګردانونه خو یې هرومرو راوړي وي، ان د منظمو افعالو ګردانونه یې هم ورسره مل کړي وي. په روسي ژبه کي خو د پدیړونو ( ) د ګردانونو غټي غټي مجموعي په ځانګړې توګه په غټ تیراژ خپرې سوي دي او د هر چا لاس ته ور رسېږي. په پښتو کي دا کار په پخوانیو کتابو کي یو څه سوئ دئ خو په اوسنیو کي یا نه دئ سوئ، یا زه نه یم پر پېښ سوئ. زما پیشنهاد دا دئ چي د پښتو افعالو د ګردانو مجموعي دي هم چاپ سي او په هغو کي دي د مثال په توګه د (ورسېدل) مصدر ټولي صیغي درج سي (زه ورسېدم، ته ورسېدې، دی ورسېد، تاسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورسېدا ست،دوی ورسېدل، موږ ورسېدلو)دغه راز نور افعال هم درواخله.په دی ډول به نو د (ورسېدلم، ورسېدلې، ورسېدلاست، ورسېدلو) د ليکلو مخه نيوله سوې وي، ځکه د استاد په نظر غير معياري دي .

زه چي اوس د کره کتني اوسني بهير ته ګورم لارويان يې له نيولوجيزم (لغت جوړوني) پرته له نورو اړخونو څخه لار چپوي زما په خيال په دې برخه کي يو څه عيني ستونزي سته. د مثال په توګه په ارکاييکو لغتو پسي د زړو متنو لټول يا له ګړدودونو څخه لغتونه را غونډول خو ستونزمن کار دئ ځکه نو د پښتو ويی پانګي (لغوی زېرمي) نور درې اصله د هېريدو په درشل کي دي او يوازي د کاغذ پر مخ سته خو په عمل کي نه پلي کيږي. ښاغلي صميم صاحب د جملو د جوړښتت په برخه کي ډېري خواری ګالي، خورا ښه، پر اصولو برابر، خوندور رغښتونه راښيي خو ځوک يې لږ مراعتوي. علت يې دا دئ چي د پښتو د سوچتابه شوقيانو ته دا ډېره اسانه ده چي لغتونه پښتو کړي او نور نو ورته خوشاله وي چي ګنې کره ليکنه يې وکړه. دا بهير که د خوند و شخوند خواوي لري د پاملرني او اندېښنې وړ اړخونه هم لري چي يادونه يې زه يوازي او يوازي په دې نيامت کوم چي پر خپله ژبه او خپلو هم ژبو مي زړه خوږېږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

: د لوستنګ او وینګ ستونزي

پښتو الفبې (ابېڅې) لا ترا سه پر دې نه ده بریالۍ سوې چې د ژبې ټولې ږغېزې ځانګړتیاوې دي وښولای سي، د خج له پاره خو هڅه و څه سته نه. پښتو ته نوري جوړوني د کتاب، مجلې، ورځپاڼې له لاري رسېږي، له لیک څخه د پښتو لغت سم لوستنګ که ناشوني نه دئ نو ستونزمن خو هرو مرو دئ. له دې ستونزي سره زه پخپله مخامخ سوئ یم ما د پښتو د پخوانی مقنن او د دفتر څښتن (شېخ ملي) نوم وار د واره په کتاب کي ولووست، یو وار به مي وزن ورته (لړګی) وتاکه، بیا به مي پر وزن وو ایه او کله به مي له (ادې) سره په یوه قافیه کي برابر کړ په پای کي د (National) د ملي خوشحال خان یوه بیت له جنجاله خلاص کړم :

په سوات کي دي دوه شیزه که خفي دي که جلي

مخـــــــــزن د درویزه دئ او دفتر د شېخ ملي

. ګویا (ملي) د (جلي) پر وزن دئ

اوس مي د پښتنو له خولې (بیلګه، دنده، خواله، اغېزه) په څو رازه اورېدلي ده، علت یې دا دئ چې دوی هم پورتني لغتونه د لیک له لاري زده کړي دي، زما په اورېدو خو د دې څلورو سرو لغتو فشار پر وروستۍ څپه دئ ، او د (لنده یا ډنډه) پر وزن باید وویل سي. په اولس کي مي پر لومړۍ څپې فشار نه دئ اورېدلئ، د کراچي په ښار کي د اوسېدونکو پښتنو په منځ کي د (دنده) لغت ډېر باب دئ، (په څه دنده لګیا یې؟) هغوی یې هم فشار دوهمي څپې ته ورکوي، ما ته دا خبره لا سمه روښانه نه ده چې په وینګ کي بدلون ته نیمګړتیا ویلای سو که نه؟ وینګ خو به د چا خبره د قرآن توری نه وي چې که په ناسم ډول تلفظ سي، له سره ایمان ځي. خو زما په فکر که له ناسم وینګ سره التباس پېښ سي نو بیا د اند ښېنې وړ خبره ده. (خواله) که د لومړۍ څپې په فشار وویله سي، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(خوا-له) یعني (طرف-ته) مانا ورکوي، (خواله مي راسه) یاني (څنګ ته مي راسه) خو که فشار لومړۍ څپې ته ورکوو نو بیا (د زړه راز)، (د زړه د درد خبري) مانا لري. د دغي ستونزي یو اړخ د ښاغلي استاد پوهاند زیار صاحب په سپارښتونو کي بیان سوئ دئ (ګوربت مجله ۷۸ مخ، ۸ نومره) خو هوري یې د خج له بابته سمعي ولفظي تکرته اشاره نه ده سوې. هلته د (لرښت) او (لګښت) تکر ته ګوته نیول سوې ده. زما په ګومان د خج ستونزه هم جدي ستونزه ده او تر هغو چي موږ سمعي و بصري وسایل و مومو � سمدلاسه که له فونومیک الفبې یا نورو اشارو څخه کار واخلو، ښه به وي. د لیک له مخي د لغت زده کول یوه بله ستونزه هم لري او هغه د ټایپیست له خوا نا سمه لیکنه ده. لکه (بېلنګونه وترنګونه) چي یو ځای د (بېلنګ او ترنګ) په شکل راوړل سوئ دئ (ګوربت مجله � ۷۸ مخ). د ناسم لوستنګ او وینګ ستونزه د پښتو الفبې (ابېځې) د ځو واره اړولو را اړولو په خاطر څو چنده سوې ده. موږ ته له پخوا څخه د پښتو ټولني فیصلې پرتې وې او له هغه سره مو ځانونه عیار کړي وو. ما پخپله سره له دې چي د ښونځي په لومړیو ټولګیو کي مي (کښي) هم لووست او هم مي کیښل، خو کله چي مي هغه هېر کړ او پر ځای یې له (کي) سره هم په لیکلو او هم ویلو کي عادي سوم، ناځاپه د باره ګلۍ فیصلې را باندي راغلې ((سپېدې)) ته چي به مي څه لېږل، مجبور وم چي د شلو دېرشو کلو عادت پر خلاف کار وکړم. د (یاګانو) یو راز لا هم د (نیولوجیزم) په (Neologism) کارولو بیا بل غم پېښ کړئ دئ. له اورېدې یا سره میني خو ښه واړاوه! په اورېده یا سره د نیولوجیزم وینګ که یوه انګریز ته واورول سي، نو به یا په پوه نه سي، یا به له خندا ورته شین وي. د جوړونو په برخه کي دا خبره منم چي دا کار د مسلکي پوهانو دنده ده خو اوس زه پکښې یو راز انحصاریت وینم. زما مخي ته اوس سم دلاسه د Suffix او Prefix له پاره دوه لغتونه چي دواړه د ژبې د مسلکي پوهانو له خوا کارول سوي دي، د (مختاړي او روستاړي) او (مخوندي اووشاندي) په شکلونو کي پراته دي، خو دا دوهم ته یې څوک زړه نه ښه کوي. (پروفیسر ګل جنان ظریف ورته مخنیانۍ او وروستیانۍ ټاکلي دي). د کره لیکونکو په لیکنه کي هم کله کله د (خو) ځای موندل کېدلای سي. د مثال په توګه (بېلنګ د یوه تاړي... په زیاتونه یا پیوندونه له یوه ساده ویي څخه رغېدنه مومي) له (رغېدني مومي) پر ځای ماته (رغېږي) فصیح و خوندور ښکاري. د (په) او (پر) د کارولو په برخه کي بیا هم ملاحظات لرم. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

(وانېه پر خوله رسی پر غاړه) کي خو (رسی پر غاړه) د چا خبره د خدای رضا ده، مګر (وانېه پر خوله) نو د (حسن او حسین غزا) ده. ذهن مي یې هیڅ نه سي منلای. زه د (وانېه پر خوله) څخه داسي مفهوم اخلم چي (وانېه) د خولې (د پاسه) پراته دي. نور مثالونه یې (مچ پر پزه)، (برېت پر شونډو) دي. چي (مچ) او (برېت) دواړه په ترتیب سره د (پزي) او (شونډي) د پاسه دي. (وانېه) خو باید (په خوله) کي وي نه (پر خوله). که دا لاندي مثالو ته ځیر سئ و به وینئ چي په ټولو کي (پر) د (د پاسه) په مفهوم راغلئ دئ.

پاس پر کمر ولاړه ګله

نصیب د چا یې او به زه در څېژومه

++++++++

چي مازیګر سي زړه مي ښه سي

پر ګودر جوړ سي د منګیو کتارونه

++++++++++

++

ــ پر څه ټګ سړي واوښتم، پر خوله یې غوزار کړم

ــ پر خره سپور خر ځیني ورک

ــ ولي مي پور نه راکوی؟ وروره! نادار یم ناکاره نه یم، څه وخت مي لا د خدای پر او یجه پرېږده که خدای کول پر رشه به دي غاړه دروباسم.

ــ ښځي په ښراوو کي وایي: د مغزي پر دړه غوزار سې، دا کار د کړو و چي تا وکړ.

ــ جنګ پر غله دئ، غله په کندو کي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې مثالو څخه به څرګنده سوې وي چې (پر) د یو شي د پاسه مفهوم ښندي. ځکه نو (واښه پر (خوله) معنا (واښه د خولې د پاسه) او (واښه په خوله) یعني (واښه په خوله کي نیولي .

دا چي ویل کېږي" له (په) سره (کي) هرومرو باید راوړل سي" ، زما په خیال قاطع حکم نه دئ. تاسي دا لاندي مثالونه ولولئ چي اولس یې په ورځنیو خبرو کي کاروي :

ــ پلانی پیاز په ګنډه په ډوډۍ پسي ګرزي. یعني ډېر غریب دئ .

ــ پلانی ډېر خوا کرځن عادت لري، نصوار په خوله ، خبري کوي .

ــ زوی مي کور پرېښوو زه په منډه ځیني راغلم .

ــ هلکه ! په ماشه ګوتي مه وهه، نه وینې چي توپک ډک دئ .

یا دا لنډۍ هم واورئ :

ګل مي په لاس درته ولاړ یم

یا مي ګل واخله یا رخصت راکه چي ځمه

په پورتنیو مثالو کي ضمني (کي) سته خو حذف سوئ دئ .

"طالبان غواړي پر ټولو قومونو (لږکیو) د پښتنو کلتور ومني" (ګوربت مجله � دویمه ګڼه � ۱۲ مخ) (کلتور) په قومونو منل کیږي، نه (پر قومونو) . که د (منلو) پر ځای (تپل) وای نو (پر قومونو) ورسره جوړېدل. (طالبان غواړي پر قومونو (لږکیو) د پښتنو کلتور و تپي)د (په) او (پر) بیځایه کاروني د متقدمینو متونو ته هم لار موندلې ده. د احمدشاه بابا دیوان په نوي چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۹۹۹م کال) کي د بابا کلام کي د (په) پر ځای (پر) د سوتي په زور ځای سوئ دئ او ګویا د بابا کلام معیاري سوئ دئ. آیا دا کار به مو په څېړنه کي بې لاري نه کړي ؟آیا راتلونکي په داسي فکر ونه کړي چي د (پر) دغه راز کارول له احمد شاهي عصر څخه را پېل سوي دي. زه دا کار د لوی استاد علامه حبیبي خبرهٌ پر پښتو خوارکی باندي ظلمٌ بولم .

د پښتو لغت جوړوني د څلورو اصلو فېصدی خو کوږټ په پام کي نه نیول کیږي. مېره هغه دئ چي ډېر یې جوړ کړل. له څوارلس سوو کالو راهیسي عربي دوډ سوی لغت ته داسي په کرکه کتل کیږي لکه چي دا نن چي د چلتاروالو لښکر زموږ پر خاوره راتوی سوي دي. که چا د (هیواد) پر ځای (وطن)، که یې د (لامل) پر ځای (علت، سبب) وکېښ د (ناکره) ګوزار پر کیږي. پر د خیلو لغاتو چي پېږی واوړي نور نو د ژبي خپل مال وګرزي. د دري ژبي په کمالاتو کي یو دا راوړي چي دري ژبي خورا ډېري د خیلي کلمې په ځان کي داسي هضم کړي دي چي څوک د پردي لغتونو خیال نه سي ورباندي. پوهاند دوکتور جاوید په خپله یوه لیکنه کي لوستونکي (سبا ناري)ته وربولي او لیکي چي مېز، صندلي، چاینکه، قاشق، نعلبکی ټولي پردی کلمې دي یوازي وچه ډوډی (نان) د دري ژبي خپل مال دئ مګر دوی هیڅ کله و مېز، صندلي، چاینکه، قاشق، نعلبکی ته لغتونه نه جوړوي. موږ لګیا یو شنبه و یکشنبه پښتو کوو ! د عربي ژبي د خیلو کلمو چي زموږ ژبه په دې څوارلس سوه کاله کي و نه خوړله، نور یې هم نه سي خوړلای. زما دا خبري باید په هیڅ راز د (ملایي عربیت) په تر منغ راښکیل یو . له یوې خوا مو Extremism مانا تعبیر نه سي. خبره دا ده چي موږ د دوو (جرګې) ته(حل و عقد)، (روغتون) ته (مستشفی) رواجېږي له بلي خوا مو د سلګونو کلو دوډ سوو کلمو ته هر څوک په خپل سر نوي بدیلونه ایږدي. د سیاست په ډګر کي خو مو ددوو ایکستریمزمو په اند و خر کي وطن بایلو � نه پوهېږم چي په ژبنی برخه کي به څه شي د لاسه ورکو؟ دري ژبه چي د دومرو دخیلو کلمو سره نه مره سوه نه تر سیالانو کمه، پښتو به ولي سي؟ تاسي تلوېزیون د منصور له داره راکښته کړئ نوم به یې خدای خیر کړي. (مېره یې دار ته خېژاوه � میرمني ورته وویل چي ماته له ښاره کوښي راوړه !) د دود سوو نومونو له پاره نوو ټاکنو سمه نتیجه هم نه ده ښندلې. (کوته سنګي) هیڅا هم (میرویس میدان) نه کړ او (خوشحال مېنه) هزارګان لا هم په داغه نامه بولي. د ځینو لغتونو دوبلیکېټونه بیخي د ورکېدو په حال کي دي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(تلوار) کلمه خو هډو کارېږي نه. او داسي نوري هم ډېري بېلګي سته. ځیني چي په لهجو کي پاته دي هم د زکندن سلګۍ وهي. په لهجه کي (سرانښ) د (حریص) په مانا سته مګر د محلي دیالکټ . تاپه یې خوړلې ده او پر ځای یې د (وږسترګي) ثقیل لغت کارېږي

زما په نزد د نیولوجیزم په برخه کي په مورږ د (کډې مو بارېږي، زوی مي را ملا که) کانه سوې ده. مورږته اوس د ځان او ژبي د فنا و بقا مساله پرته ده (کره) و (ناکره) خو یې پر لو یه لار پرېږده. که د کوچني ملا اذان اورئ نو کومه فیصدي چي د پښتو د لغوی زېرمي له پاره د کره لیکني د لارویانو لخوا اینبول سوې ده ، هغه مراعات کړئ. او که مراعات نه سي نو به پښتو ژبه د نیولوجیزم تر ګونډو لاندي سي او په دې ډول به د هند و اروپایي ژبو په چوکاټ کي یوه بله ژبه وزېږي او نوم به (یې نو ګوره چي څه وي ؟(۲

د مارچ لسمه ۲۰۰۰

تورنټو � کاناډا

. علامه رشاد مرحوم د مقالې د لیکلو پروخت ژوندی و (۱)

دا لیکنه په ګوربت مجله کي (لومړي کال � ځلورمه ګنه � اپرېل، مي ۲۰۰۰ م) خپره سوه. په (۲) وروسته ګنه کي ښاغلي آصف صمیم د هغې او ښاغلي شپون د لیکني په جواب کي یوه مقاله خپره کړه (لومړی کال � پنځمه ګنه � جون، جولای ۲۰۰۰ م). په دې مقاله کي د نیولوجیزم پراړتیا خبري سوي وې ، چي ګټوري خوبیخي ډېري وې ، مګر زما داند ښېنو جواب ځکه نه و ، چي زه خود نیولوجیزم له واقعي او اصولي مفهوم سره مخالف نه یم. نیولوجیزم خود نوو علمي ، ساینسي ، تخنیکي ، سیاسي نومونو له پاره روا دئ ، نه په ژبه کي د ځورلسو پېړیو اوږده عمرلرونکو لغتو له پاره. د دې لیکني جواب ماوکیښ او ګوربت مجلې ته ورولېږئ. د خپرېدو په باب یې پوره ډاډه نه . یم. د غه جوابیه مقاله به د همدې ضمیمې په ۱۲۹ مخ کي ولولئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمتروکواوارکاییکو

لغتونوپه ژوندي کولوکي دعلامه رشاد(رح) هڅي

د پښتوژبي اوبلي هري ژبي لغوي زېرمه د ځلوروچینوله لاري شتمنه کېدلای سي. یوه یې دمتروکواوارکاییکولغتونو بیرته ژوندي کول او بابول (دودول) دي. نوري دري یې له لهجوڅخه رااخیستنه ، له نوروژبوڅخه پورونه او دنویولغتونوجوړونه ده. متروک لغتونه یووخت په ژبه کي مروج لغتونه وو اوپه ورځنیومحاوروکي کارېدل. دې پوښتني ته چي ولي دزماني په تېرېدلوسره دالغتونه له استعماله لوېدلي دي ، ژبپوهان جواب ویلای سي. زه یې نه صلاحیت لرم اونه لایسنس. خودومره پوهېږم چي ځیني لغتونه دخپل ژوندپه اوږدوکي له عمومي ژبي څخه لهجوته رامحدودسي اوبیاپه ټاکلي جغرافیایي ساحه کي دکورنیوترچوکاټه پوري دګوښه کېدلو پروسه تعقیب کړي اوورپسې له استعماله ولوېږي چي دانوزماپه فکردیوه لغت (ویي) مړینه بایدوبولو. دارکاییکواومتروکولغتونوبیاژوندي کول یوه ژبنۍ دنده ده چي ځیني پوهان یې په مینه اومسئولیت سره پالي. علامه رشاد(رح) یوله دغو پوهانوڅخه و ، چي دزړولغتونوراژوندي کول . او بیرته رواجول یې د پښتوژبي دغناله پاره ګټورکارباله اوپه ټینګه یې پاله

اروانبادااستادګل پاچاالفت پخپله هغه تقریظ ډوله یادونه کي ، چي د پښتوټولني درئیس په توګه یې دعلامه رشادمرحوم د(لودي پښتانه) دکتاب په سرکي راغلې ده اوپه هغې کي یې دعلامه استادله خوادزړو لغتونودکارولوپه برخه کي ، سربېره پردې چي داکاریې دافادې د ګرانولوسبب ګڼلی دئ ، بیاهم داسي کښلي دي: "... ښاغلی رشادپه پښتولیکلوکښی دغسی لغاتوته زیات مایل دی اودپخوانوپه شان ځیني زاړه لغات په زاړه ډول استعمالوی ، داکاردځینو مړو یا نیم ژواندولغاتودژوندی کولودپاره ښه دی اوده پکښی همدغه ګټه لیدلې ده. زه داکتاب (یودروندااثرګڼم اوخپل ملګری ته ددغه بریالیتوب تبریک وایم." (۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه استاد مرحوم چي د متروکو لغتونو د ژوندي کولو تلاښ کا وه ، حق يې درلود .ځکه که دالغتونه په ورځنيو خبرو اترو او ليکنو کي کارنه سي او له استعماله ولوېږي نو وروسته مري. زما د خپل ژوند تجربې را ښوولې ده يو زيات شمېر لغتونه ، چي ما څو کاله وړاندي په ليکنو کي لوستل ، اوس يې ان د خپلو ښاروالو او لهجه والو په ليکنو کي لږ وينم او بېرېږم چي که دا بهير . همدا سي روان وي ، يو وخت به د دغو لغتو د پاتاله پاره لاسونه پورته سي

زما د مشاهدې له مخي موږ په تېرو دوو درو لسيزو کي (بډای) او (موږ) لغات په (شتمن) باندي تري تم کړل ، (يرغل) مو په (بريد) له منځه يوړ ، (ايلچي) مو په (استازي) ورک کړ ، (جنګ) مو په (جګړه) وواهه ، (وطن) مو په (هيواد)نېستي کړ، (غولی) مو په(انګړ) پايمال کړ ، (تاداو) مو په(بنسټ) له بېخه وکيښ ، (ربړه) مو په (ستونزه) پسي وا خيستله ، (ليکه) مو په (کرښه) پاکه کړه ، (کوچنيواله) په (وړکتوب) ووژله ، (جنګيالی) مو پـه (جګړه مار) ښخ کړ ، (اخته) (بوخت) او (مشغول) مو په (لګيا) اليش کړل ، (تلاښ) مو په (هڅه) نفی کړ، (کرښه) مو په (غندنه) محوه کړه ، (نجلۍ) مو په (جنۍ) ترپښولاندي کړه ،(کرار) مو په (ورو) وخوړ، (په) مو د(پر) په فتوا مسخه کړ او لالګيا يو د مسخه کولو او محوه کولو دا بهېر پسي پالو او په ځان نه پوهېږو چي د خپلي ژبي لغوي زېرمه مو د چونګښو د هغه منګوټي په شان ګرزولې ده چي ((يوه وراچوو ، دوې بيرته ځني غورځي)) . دغه معادل لغتونه اوس نو يو زلميوته دا سي ښوول کېږي لکه دا چي يوازني او معياري لغتونه وي او دا نور غير معياري ،بې خونده او پردي لغتونه. د دغو معادلو لغتونو . پر رنګ وخوند زه هيڅ اعتراض نه لرم خو اند ښنه مي د دا نورو لغتو د مړيني په باب زياته ده

دلغتونو مرګ وژوند يوه طبيعي پېښه ګڼلای سو خو که وساتل سي او له مرګه وژغورل سي دژبي غنا ور زياتوي ، د مطالبو د افادې وسايل غښتلي کوي او پراخوي يې او د کلام رنګيني ورډېروي. کاظم خان شيدا که (رنګين الفاظ) د (شعر د پيکر) له پاره (رخت وزېور) بللي دي ، زما په خيال د(نثر) د ناوي ښکلا هم ورزياتولای سي او د دغه راز ښکلا د جلوو تماشه هغه وخت کولای سو ، چي دژبي د کره کولو اخلاص د هغې د سوچه کولو او محدودولو په لېونتوب را ښخه اليش نه سي . ما ته چي يو وخت پخپل وطن کي د ژوند کولو نېکمرغي ميسره وه نو مي د څه مودې له پاره د پښتو ترجمې په يوه څانګه کي کار کاوه . هورې مو پارسي مطالب او خبرونه په پښتو اړول . دژباړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

په جریان کي که به د(اظهارنمود ، ابرازکرد ، وانمودکرد ، خاطرنشان ساخت ، افزود ، خاطرنشان نمود ، خاطرنشان کرد ، اضافه نمود ، اضافه کرد)له رنګارنګو عبارتو سره مخامخ کېدلو ، یوازي اویوازي موپه (څرګنده کړه) یا کله کله (زیاته کړه) ترجمه کاوه . که به مایابل چا دهغه پرځای (وښوول ، وښودل ، وویل ، ښکاره کړل) عبارت راوړ ، دنه معیاریتوب په ګناه محکومېدی اوپه اصطلاح تصحیح کېدی به.ماته به له خپلي ژبي څخه دلغتونوپردغه رازایستلوباندي هم غوسه راتله اوهم به خواشینی کېدلم. غوسه به په دې راتله چي د معیاریت له علمي مفهوم سره ولي لوبي کېږي اوخپه به په دې وم چي زموږژبه خوله لویه سره دومره خواره لاهم نه وه. داخواري یې اوس ور په پېښه کوو. د ډبروپه عصرکي موږدانګرېزي ژبي ستون د انواعوله پاره (ډبره ، تیږه ، سخره ، کرکنډه ، کاڼی ، شګه ، ګوسه ، غرګی ...) درلودل. اوس د معیاريت په هڅه یوازي (تیږه یا ډبره) کاروو ، دانور ټول له استعماله ورو ورولوېږي. ګویا په بدویت کي مودیوه مفهوم له پاره اووه اته واریانته درلودل خونن په یوویشتمه پېړۍ کي دمتنوعو رنګارنګو لغتونوپه پوچي کولونوکان باسو .

علامه استادمرحوم له دخیلولغتونوسره دومره زیاته دښمني نه درلوده. متروک لغتونه یې زیاتره په شعرکي کارول اوپه نثرکي یې ددخیلولغتونوپرکارولوصرفه نه کوله. کوم هدف چي استاد مرحوم په څېړنوکي پاله ،لنډه تنګه ژبه ددغه هدف درسولو ترعهدې نسوای وتلای. زه پخپله په سرسره له دغه رازستونزي سره مخامخ سوی یم. ماد پښتنوقومونوداتنیکي جوړښت په باب یوه څېړنه کړې وه. دهغې په باب په یوه کتاب کي یادونه هم سوې وه. ماغوښتل چي پخپله یوه بله لیکنه کي خپل استدلال ته دپیاوړتیاله پاره ددغه کتاب حواله ورکړم خومشکل مي داو چي په کتاب کي دکارول سوي ژبي له اسیته نه پوهېدلم چي زماڅېړنه پکښې تایید سوې ده که ردسوې ! علامه استادخپله څېړنه په هغه رازژبه کښله چي استفاده ورڅخه عامه کېدلای سوای. خوشعریې بیا دمتروکولغاتودژوندي کولوله پاره وسیله ګرزولې وه. دوی به زماپه فکرداحقیقت په پام کي نیولی و چي دلغتونوپه بابا و انا(نیا) پسي خراغ وپلټه راخیستل دژبي د متخصصینو مشغولا بایدوي. یولغت چي په یوه ژبه کي کي پېړۍ پېړۍ تېري کړې وي ، باید دخپلي ژبي مال یې وبلل سي اودافادې په عملیه کي یې په کارولوباندي خوک ونه شرمېږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماته چي کله د حمید د (نیرنګ عشق) مطالعه میسره سي ، ډېرخوند پر اخلم او د شعري ښایست و رنګینۍ له خاطره خوېي د پښتوژبي او پښتنوله پاره ستروياړبولم. د ښاغلي استادصمیم داخبره دزړه له کومي منم چي وايي نیرنګ عشقٌ زموږمنلي شاعر عبد الحمید مومند په ډېره خوږه اوروانه پښتو مثنوي په خورالوړادبي قوت ژباړلي دهٌ (۲) خو پر ځنګ سمدلاسه داخبره ذهن ته راسي چي آیادغه ویاړبه د رنګارنګو دخیلو لغتونوله کارولو پرته زموپښتنوپه نصیب سوی وای ؟اوپه یوه محدوده ومحصوره ژبه به دغه رازشهکار نړیوالوته د وړاندي کېدو جوګه سوی وای. زه خووایم . هیڅکله نه

استادمرحوم به تل ترنویوجوړونو دزړولغتونوژوندي کولوته ترجیح ورکوله. دی دنویوجوړونوپه اړتیاپوه و اوداکاريې دنني نړۍ دعلمي پرمختګونواوورسرسم يې دنویوساینسي اوسیاسي اصطلاحاتو د منځ ته راتلودبهېردچټکتیا له خاطره یوژبنۍ ضرورت ګاڼه اوپه دې لارکي يې اخیستل سوي ګامونه په کلکه ځارل. زماپه یاددي یووخت يې په تیلفوني خبروکي راته د(چاروا کي) نوې جوړه سوې کلمه خورا ډېره وستایله. خوپخپله يې دلغت جوړونوپه برخه کي عملي برخه نه اخیستله. مسلمه خبره ده چي په دې برخه کي يې تربل هرچاهم علمي صلاحیت درلوداوهم کفایت. نوداکاريې ولي نه کاوه؟ ځکه يې نه کاوه چي استادمرحوم دژبنۍ زېرمي اېښي وو اوپه Preiorities دبډایولوله پاره پخپل علمي وادبي فعالیت کي ځانته اولویتونه هغوکي له لهجوڅخه د لغتونو اخیستل اوبابول اودمتروکولغاتودوهم وار رواجول ددوی د . مثمرکارپه سرکي راغلي وو

زماپه فکرعلامه استاد(رح) دابل حقیقت هم په پام کي نیولی و ، چي دنړۍ دژبو د پرمختیاپړاوونه دهري ژبي پخپل ځانګړي علمي وادبي وتاریخي دریځ پوري تړلي دي. ځیني ژبي د پرمختیاپه داسي یوه پړاوکي وي چي دلیکدودیووالي اوتجانس ته يې ترهرڅه وړاندي بايد چاره وسنجول سي خوځیني بیاتردې پړاوقرنونه وړاندي تیري سوي دي. زه خووایم که یوڅوک دخپلي ژبي . دلیکدود پرتوحید باندي کارته اړتیااحساس کړي ، ځان اوخپله ژبه بايدورته سپکه ونه ایسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ زیاتره وختونه د دغه راز حقارت ښکار سوي یو او په نتیجه کي مو ادبي وژبنیو غښتابازیو ته لاس اچولی دئ. د نړی له ډېرو پرمختللیو او بډایو ژبو سره مود سیالۍ او برابرۍ غیرواقعبینانه ادعاوي سرکړي دي. په داسي حال کي چي د ژبو پرمختیا او سمبالتیا دهغې دویونکوله پرمختګ اوسمبالښت سره سیده اړه لري. د پښتو ژبي د بشپړتیا او کره تیاله پاره د نورو ژبو له تجربو څخه ګټه اخیستل یو معقول او پرځای عمل دئ خو هره تجربه باید د خپلي ژبي د واقعي حالت په پام کي نیولو سره تطبیق سي. داسي کالی په واغوستل سي ، چي پرتن یې برابروي. دا قانون د ټولني دژوندانه په ټولو اړخونو کي جاري و طاري دئ. که یو ملت پخپله خاوره کي اورګاډی ونه لري او واکمنان یې له نورو دولتو سره د سیالۍ په انګېزه دا ټومي پروګرام د تطبیق په سوچ کي سي ، زما په فکر به یې هم ځان خطا ایستلي وي هم نور. خپله ژبه هرچا ته هم خوږه وي هم اصیله. دچا خبره (کارګه وایي زما سپینککیه زویه ، جرګی وایي زما پستکیه زویه) . په دې لړکي د پښتو انکشاف و انحطاط ، خوږوالی وتریخوالی،زیږوالی ونرموالی ، پرمختګ و شاته تګ ، بډایي ونېستي پخپله په پښتنو اړه لري په بل هیچا اړه نه لري. دهغې دغنا او بډایۍ له پاره که څوک د پښتو د خپل واقعي حالت له په پام کي نیولو پرته د نړی د نورو ډېرو پرمختللیو ژبو د انکشاف پړاوونه د سوټي په زور پر خپله ژبه باندي تطبیقوي ، نتیجه به یې هغه راز وي لکه
زموږ سوسیالیستانو او سویټیستانو چي د افغاني ټولني د وړاندي بېولو له پاره د پخواني شوروي اتحاد نسخې ټکي په ټکي عملي کول غوښتل او په نتیجه کي یې هیواد له او سنیو سیاسي و ټولنیزو مصیبتونو سره مخامخ کړ. دلغت جوړوني خبره باید د ژبي ماهرانو ته پرېښوول سي خو په ژبه کي په مروجو دخیلو یا غیر دخیلو اخښلو بخښلو لغاتو باندي باید په دې خندنی پلمه لاس ونه وهل سي چي ګویا ، دا کار ایرانیان هم کوي ، المانیان یې هم ، .... ، ځکه یې موږ هم باید وکړو !
دهرچا او هري ژبي اولویتونه تو پیر سره لري او دا هغه خبره وه چي علامه استاد (رح) هروخت پرې ټینګار کاوه. په (افغان ولس) نومې مجله کي ددوی له خولې څخه پرر انقل سویو خبرو باندي زه هم شهادت ورکوم چي ویلي یې دي" ... دنوو لغاتو ضرورت زه هغه وخت احساسوم چي موږ ټولي لهجې را ټولي کړي وي اودد ې څخه نور مایوس یو چي په لهجو کي نور څه نه دي پاته او یا فرضاً ادب مو ټول داسي ذکر کړی وي ، بیان کړی موږ ، چاپ کړی موږ ، دخلکو په لاس مو ورکړی وي ، چي هیڅ نه وي پاته ، نو اوس موږ وضعي ته ضرورت لرو . نو ترهغه وخته چي مود ا کار نه وي کړی ، دنوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وضعی له پاره قدم اخیستل تقریباً د ژبې پر دغه برخه باندي چي دا په لهجو کي ساتل سوې ده ، یو ظلم دئ.ٌ (۳) زه به دومره پرزیات کړم چي له (نوي وضعي) څخه د استاد(رح) مراد د مروجو لغتونو له پاره وضعه کول دي. نوي ساینسي وفني وعلمي اصطلاحات له دې حکمه څخه . مستثنا دي

زموږ د منلي استاد پوهاند دوکتورزیارصاحب د خولې خبره ده چي وایيٌ... دلري اوبري پښتونخوا یوه سیمه او خېل اوزی رانه پاتې نه دی چي څه له پاسه دوه سوه کتابچې مي پرې (۴)دکې کړې دي. د پښتوويپانګې دویمه برخه (زړه پانګه یا ارکاییزمونه) څېړاند دوست او استاد صمیم خپاره کړي او نوې پانګه یا نیولوجیزمونه هم ما په یو لس زریزسیندګي کې له چاپه راکښلي....ٌ (۵) . خو د خواشینی خبره دا ده چي دغه ستره زړه پانګه همدا اسي لاس نه وهلې په کتاب کي بندي پاته ده او خوک یې دژوندي کولو او رواجولو هڅه خو پرېږده ، د کارولو توصیه لاهم نه کوي. زموږ پر زور پر نیولوجیزمونو دئ او بس همدا مود ژبې د کره کېدني تادا وګرزولی دئ. علامه رشاد(رح) زړې پانګي ته ډېره پاملرنه کوله په تېره بیا په شعر کي. او دا پاملرنه یې یوازي د خپلي لهجې پانګي ته نه وه بلکي د پښتو ټولي لهجې یې په پام کي وې. طبیعي ده چي په دې لړکي یې د خپلي لهجې زاړه لغتونه ډېر کارولي دي. ما یو وخت په یو شعر کي (دوړدوړکه) استعمال کړې وه. علامه استاد سمدلاسه د عبدالقادر خان ختک دا بیت راته وو ایه، چي په هغه کي : شاعرد (بړبوکۍ) ویی د کندهاری لهجې (دوړدوړکي) له پاره راوړی دئ

که سفله ښتن د جاه شي په دا څه شو ؟

په معنی بړبوکۍ پـــــورته کړ خسرې

او ورپسي یې د دغي کلمې په باب مشرح تفصیل ورکړ او زیاته یې کړه: د عبدالقادر خان ختک په کندهار چاپ دیوان کي دا کلمه (بړبوګۍ) ثبت سوې ده. په پخوانیو خطي نسخو کي ګاف هم د کاف په شکل لیکل کېدلی او د بړبوکۍ په ثبت وضبط کي د دغي قاعدې اغېزه کړې ده. ما ته یې . د بړبوکۍ د استعمالولو توصیه هم وکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل وخت یې د (ترمي) او (کوشیر) کلمې راته تشریح کړې اوویې فرمایل: دا کلمې زموږ او ستاسي . په کندهاری لهجه کې نه کارېږي ، زده یې که او په لیکنه کې یې استعمالوه

زما یقین دئ چې دژبود اطلس دبرابرولو په باب د ساحوي ریسرچ په ترڅ کې به د سیمه ییزو لغتونو لویه برخه ،چې په ټاکلې جغرافیوي محدوده کې ایسارپاته دي ، ثبت سوي وي. په دې کې به ډېرداسي لغات هم وي ، چې نن یې معادل نیولوجیزمونه کارېږي. کاشکې ددغو لغاتو دخپرېدو له پاره هم هڅې سوي وای او یوازې په کتابچو کې یې په ثبت بسنه نه وای . سوې

په دې ترڅ کې مې یوه بله دیادوني ضمني خبره هم پرزړه باندې راغله او هغه دژبود اطلس دبرابرولو په برخه کې دیونسکو او افغاني ټیم دکار او فعالیت په باب ده. موږته دا خبره معلومه ده چې په دغه افغاني ټیم کې یو فعال او هڅاند غړی پوهاند دوکتورزیار او دده پرڅنګ دټیم نورو غړو اروابناد الهام ، ډاکټرعبدالرازق پالوال ، استاد حبیب الله پښتون زوی جاج ، استاد پوهندوی نوراحمد شاکر او استاد بایزید اڅک هم شامل وو او په مینه وجدیت سره یې خپلې څېړنې مخ ته بېولې. ددې ټیم له غړو څخه له نېکه مرغه دوکتورزیار ، ډاکټرپالوال ، استاد بایزید اڅک ،استاد پښتون زوی ژوندي دي.استاد پوهندوی شاکرپه کاناډاکې اوسي ،په فزیکي لحاظ ژوندی دئ خو له بده مرغه داسي ناروغي په پوري ده چې در غېدلو امید یې لږدئ (۲) . موږ له دغو ښاغلو څخه ټینګه هیله لرو چې دخپلو کلونو کلونو زیار او کړاو په باب راتلونکې ځوان نسل ته معلومات ورکړي. زموږ هیواد دحوادثو او توپانونو مېنه ده. خدای مه کړه ددوی ارزښتمن زیار دتوپانو څپې له ځانه سره یونه سي او تري تم یې نه کړي او یا سبایې بل څوک دځان مال ونه ګڼي .

دعلامه استاد رشاد(رح) دلیکني او تدریس په ژبه دده هر شاګرد او لوستونکی پوهېدی او پوهېږي . دده شعر دزړو او متروکو لغاتو نو سره هرچاته خوږ او دپوهېدلو وړ و اودئ. دده په زرګونو شاګردانو کې څوک یو تن لاهم نسي موندلای چې ودي وایي: زه دا استاد په تشریح او لوست نه پوهېدلم. دده دافادې ستاینه دهرچا پرخوله وه. داولې ؟ دا ځکه چې دده ژبه له پښتنانه قامه څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پردی نه وه . له بده مرغه نن پښتانه دهغي ژبي په پوهېدلو كي مشكلات او ستونزي لري ، چي د
(كره) په نامه ورښوول كېږي .

(علامه استادرشاددي پاک خدای وبخښي اوددوی كاردي تل د پښتنوزلميودلاري مشال وي (٧ .

محمد معصوم هوتک

اوكويل ـ كاناډا

نومبر ۲۰۰۵ ع ۲

رشاد ـ عبدالشكور ـ لودي پښتانه ـ (ب) مخ ، پښتوټولنه ـ ۱۳۳۲ ش (۱)

دعبدالحميد مومند كليات ـ (پينځه) مخ ـ دانش خپرندويه ټولنه ـ ۱۳۸۳ ل (۲) .

افغان ولس مجله ـ شپږم كال ـ لومړۍ ګڼه ـ ۴۲ مخ . دلمبي مجلي د ۱۳۸۳ ل كال د ۴ ـ ۵ ګڼې په (۳)
حواله .

داشمېره په (استادزيار ـ دپښتني فرهنګ يوځلاند ستوری) نومي اثر ، ۱۴۹ مخ كي (۱۰۴) بلل (۴)
سوی دئ .

افغان ولس مجله ـ شپږم كال لومړۍ ګڼه ـ ۹۹ مخ (۵)

پوهندوی نوراحمد شاكر ددي مقالي ترليكلو څه دپاسه يوكال وروسته د ۲۰۰۲ ع كال دجنوری په (۲)
۱۲مه دپنجشنبي په ورځ په تورنټوكي مړ او دافغانانو په هديره كي ښخ سو .

داليكنه په كندهاركي دعلامه رشاد(رح) دلومړي تلين په مراسموكي ګران سعيدلودين (۷)
ولوستله او په كندهارمجله خلرم كال ، پنځمه او شپږمه ګڼه (لېندی ، كب ـ ۱۳۸۴ ل)كي چاپ
سوې ده . ددغه تلين په مراسموكي ما (هوتک) له بده مرغه ګډون ونسوكړلای .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا یوه مي لا واورئ، نور نو ستاسي خوښه

موږ پښتانه اوس د ډیموکراسۍ د تمرین په حال کي یو . په هغې مو لا نه ده اخیستې. زه دا خپل ځان درښیم چي څوک مي خبره را غبرګه کړي، لږ څه سره وپېچل سم. خو خیر دي وي دا تمرین به نه پرېږدو . که یې نن د سهلو وس نه لرو ، سبا ته به یې پیدا کړو . خبره مي د ښاغلي استاد صمیم صاحب کوله.''که اباسین راغلی نه وای''ښه عنوان، ښه استدلال او ښه وړاندیز. لوستلو یې خوند راکړ. دوه پښتانه خواخوږي باید یو له بله سره همداسي د زړه خواله وکړي. ما پخپله تېره لیکنه کي له نیولوجیزم سره په اصولو کي مخالفت نه دی کړی. ها د چا خبره ګوته مي خدای مه کړه (اسلام) ته نه ده نیولې، (مسلماني ما) ته مي نیولې ده. د خوښۍ ځای دا دئ چي استاد صمیم زما له معروضاتو سره په مجموع کي موافقه ښودلې ده او په لږ کي یې تر (ډېره پر حقه)بللی یم. کومو ځایو ته چي یې (خو) ایښی دئ هغه حاشیوي خبري یا د کلي بیان څنډي دي چي شمېر یې اته دئ.زه به اتو سرو ته یو څه توضیح ورکړم .

ښاغلی استاد وایي''د ژبي د وییپانګي په بشپړتیا کي ریشتیا هم چي څلور واره آرونه -۱ (ارکاییزم، ډیالکتیزم، نیولوجیزم او اډاپټیزم) د دې زنځیر څلور پخې کړۍ دي، خو زما په اند د لاس په ګوتو کي هم د اړتیا او استفادې د ارزښت له مخي توپیر جوت دی....''زه هم سل په سلو کي همدا خبره کوم. زه غواړم هغه فیصدي عملي سي چي د کره لیکني بنسټ ایښوونکو ایښې ده او په دې برخه کي دومره دوګماتیک نظر هم نه لرم چي که په سلو کي پنځه ویشت، دېرش سوه زما به چیغي پورته سي. یه، زه وایم اوس خو موږ هغه نوري درې برخي بیخي هیري کړي دي. ښاغلي استاد د امیر عبدالرحمان خان د درباریانو د نکل په راوړلو سره پر دوو خبرو ضمني اعتراف کړی دئ یو دا چي پر نیولوجیزم باندي تراندازې زیات زور اچول د (ګونګوټیو)خوړل دي، نه د وځکو . او بل یې په دې نکل زما هغه خبره تایید کړې چي موږ په اولس یا پخواني ادب کي د لغاتو موندلو له بهیر څخه په دې دلیل (لار چپه) کړې ده چي ارکاییزمونه خو (همېشه پلټل کېدای شي)، راځئ نیولوجیزم ته پونده ورکړو. او په دې پونده کي مو د پښتو خوارکۍ نوکان وایستل. زه خو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلي صمیم صاحب په دغه جمله کي هیڅ راز نیمګړتیا نه وینم چي وایي ٌد انحوی ترکیب یا اسمیه جمله دوه فاعله لري ٌکلمات به یې د آر له مخي عربي وي خو دې کلمو زموږ په ژبه کي د څوارلس سوه کلن ژوند په ترڅ کي د اقامي سند ترلاسه کړی دئ. زه یې کورټ پښتو جمله بولم. د پښتانه له خولې راوتلې ده او بل پښتون له قاموس پرته پرې پوهیږي. د ژبي د نده (وظیفه) هم دغه ده .

د استاد صمیم دوهمه څرګندونه زما د لیکني یو حاشیوي ټکی دئ او د زیاتي تبصرې وړ یې نه -۲ بولم. زه بالکل موافق یم چي اروابناد دوست شینواری د ارکاییزمونو په راغونډونه کي نه هېرېدونکي هڅي کړې دي. اروا دې ښاده وي. او ټول پښتانه یې کار ته په درنه سترګه ګورو . ما چي د فاضل استاد رشاد صاحب خبره کړې وه، مطلب مي دا و چي هغوی ارکاییک لغتونه په نظم و نثر کي کاروي. له دې پرته مي بله خیره په زړه کي نسته. ما ته چي څوک د پښتو د پیاوړتیا په لار کي یو کوچنوټی ګام واخلي، د سترګو تور ښکاري. اروابناد دوست شینواری خو د پښتو (ستورو) په کتار کي راولم .

په دې یادونه کي د ښاغلي صمیم صاحب زما پهٌ نو ورته خوشحاله وي ٌجمله سر نه دئ خلاص -۳ سوی.علت یې دا دئ ،چي کنډویې لوستې ده او پر (وي) باندي یې ختمه کړې ده. که یې تر پایه لوستې وای، سر یې په خلاصېدئ .

د باره ګلۍ له پریکړو څخه وارد واره زما محترم استاد پوهاند زیار صاحب سر ټکولی دئ او -۴ ماته یې هم جرأت راکړ چي څه پر ووایم. په لوی لاس چي څوک ودانه ورانوي نو نتیجه یې هرو مرو دا رازوي چي ان استاد صمیم صاحب لا د باړه ګلۍ د غونډي د برخه وال په توګه(دقیق خبر نه یم) د هغې فیصلې نه مراعاتوي. نه (کښې) لیکي نه (پکښې) بلکي (کې) او (پکې)کاروي. د پښتو اکاډیمۍ مشر ښاغلی ډاکټر راج ولی شاه خټک خو هم د همدغو نه مراعاتېدو له لاسه ژاړي.
(ګوربت � ۴ګڼه � اپریل � می -۲۰۰۰) هغه د چا خبره، وایي (د کال خواری مي ولاړې، سپیني روپۍ مي ولاړې !) پاته سوه د لیک د بدلون خبره. روښانیانو که له ځانه لیکدود را ایست خو په هغه وخت کي د دولت لوانې خبرهٌ افغاني لفظ مشکل و لوست کېښ مه شهٌ. دغسي درویزه یې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحالخاني لیکدود هم دراخله. اوس خو ٌ افغاني لفظ لوست کښېن شهٌ دا چي ځیني مشرانو او خواخوږو سلیقه یې بدلونونه پکښې راوستي دي، د هغو اغېزه خو کورټ صفر ده. نه باب (دود) سوي دي، نه چا منلي. نه د وزیر محمد گل خان مرحوم لیکدود کوم پیرو وموند، نه د خادم صاحب مرحوم، نه د خان شهید او نه هم د قلندر صاحب. دا هسيٌ عبث دارو مردک دي، فتح خان یې ډزوي.
ٌ

۵- په دي یادونه کي د پریفیکس او سوفیکس خبره پاته سوې ده او پر ځای یې ویل سوي دي چي زه (هوتک) ولي په (س) باندي د (شول) د مرستیال فعل او د هغه د ببلا ببلو صیغو د لیکلو پهٌ امتیازٌ کي د خپلو مشرانو استادانو (علامه حبیبي او پوهاند رشاد) په پیروی کي ونه نه اخلم؟

ښاغلي صمیم صاحب. زه خو دا ونه اخلم او د خپلو استادانو پر پله باندي په منظم ډول روان یم خو د (سانسور) استبداد دا واک را ﺧﺨﻪ اخیستی چي لوستونکو ته خپل د زړه بیان په هغه (ډول و شکل) وکړم، لکه غواړم چي یې. که یو وخت درته زما د لیکنو د اصلي مسودو د کتلو فرصت برابر سو، تاسي به ووینئ چي په (شول) کي مي د (س) له امتیازه ! ښه پوره گټه اخیستې ده. خو د خپرونو چلوونکي زما لیکني هغه راز نه چاپوي لکه زه چي یې کاږم. ان زما څخه یې دا واک هم اخیستئ چي جملې دي پر خپل زړه برابري وترم، لغتونه دي پر خپله سلیقه ورته وټاکم. زه (پر پښتو لیکنه باندي...) ولیکم، دوی یې (پر پښتو لیکنی...) کړي. زه (د انصاف په حکم) وکاږم، دوی یې (د نیاو په پریکړه) کړي. (گوربت � لومړی کال � خلرمه گڼه). زه (سول) وکاږم، دوی یې (شول) کړي. زه (په) ولیکم، دوی یې (پر) کړي. زه (دوې وڅکي) ولیکم، دوی یې (دوه وڅکي) کړي (هیله � دریم کال � شپږمه گڼه). زه (رانیوی) د (خریدم) په معنا ولیکم، دوی یې (راونیو) د (گرفتم، گرفتار کردم) په معنا کړي. زه خپلي لیکني د دوی د اسانی له پاره په کمپیوټر کي چاپ ورولېږم خو چي وروسته خپله لیکنه لولم ((رېږه زما وي اختیار یې د قاضي غلام)). نو ښاغلی صمیم صاحب. ما اریان خو د خپلو استادانو پیروی ته ځوک پر ېږدي نه. هغه آثار چي ما . پخپله یا تر خپل نظر لاندي خپاره کړي دي، هوري تاسي پکښې دغه (پیروي) موندلای سئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- په دې برخه کې ښاغلي صمیم وروړ زما په شپږو اوو ښېلګو کې چې راوړې مې وې، له ټولو سره موافق ښکاري. یوازې یې له یوې سره خپله نه موافقه ښوولې ده او هغهٌ پر قومونو باندې... د کلتورٌ منل دي. په دې برخه کې به د خپلې ادعا د ثبوت له پاره د اولس دا دوې وراشې په ډېر صمیمیت وړاندې کړم:

.ــ دا یې قباله، په چا یې منې

.ــ د چا پلار یې ولاکه په ومنې

له (منل) سره د (پر) وییکې نه سي راتلای. که یې څوک د فاعلیت و مفعولیت په دلایلو (په چا . منې). په هغه کې نو څه سي ویل کېدلای. د پېچومې اوبه دې په زور څېړې

۷- دلته (سرابن) تر (وړسترګې) بسیط بلل سوی او ٌورباندې دربدلٌ ښه ګڼل سوې دې. ګویا زما له نظر سره موافقه ښوول سوې ده. ما هورې د (تلوار) کلمه هم راوړې وې چې (هډو کاربړې نه). په دې برخه کې لکه چې هم موافق وې. خو دا چې ما دې پر (وړسترګې)باندې د محلي ډیالکټ ټاپه وهلې وې، یوه غلط فهمي شانته ښکاري، یا به ښاغلي صمیم وروړ زما عبارت هورې سم لوستی نه وي. ما په خپل عبارت کې غوښتي دي وښیم چې (سرابن) د محلي ډیالکټ ټاپه خوړلې ده ځکه نو له استعماله لوېدلې دئ. (وړسترګې) دا ټاپه نه ده خوړلې. د مجلې په اووم مخ کې زما عبارت سم را نقل سوي دئ خو د تبصرې په وخت کې خبره ورانه سوې ده او داسې یې انګېرلې دي چې ګویا ما (هوتک) پر (وړسترګې) باندې د (محلي ډیالکټ ټاپه) لګولې ده ؟ ما ((وړسترګې)) ثقیل بللی دئ او ثقیل خو نو دئ. د خوشحال بابا او معزالله خان مومند او ګنج پښتو مثالونه یې د ((ثقلت)) بار له اوړو څخه اخیستلای نه سي.که یو لغت په اولنیو متونو کې راغلی و، معنا یې دا نه ده ،چې هرو مرو دې فصیح وي. که داسې وای نو پیر محمد کاکړ به ولې ویلای چې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میرزا شعر به ښه و ، ولــي در یغه

په وحشي الفاظو ده کړ ویران شعر

دغه برخه د ارواښاد پوهاند علامه حبیبي له لیکنې څخه په یوه اوږده اقتباس پای ته رسېدلې -۸ ده. دا خبري ارواښاد علامه لکه ښاغلي صمیم صاحب چي اشاره ورته کړې ده ۳۱ کاله وړاندي کړي دي او د لغاتو د وضعه کولو پر عمومي اړتیا او اصولو یې رڼا اچولې ده. هغه وخت د هیواد په فرهنګي کړیو کي یو راز نظم تېنګ و. که به د لغاتو وضع ته اړتیا پیدا سوه، د پوهانو په سلا مشوره به لغت ورته وټاکل سو او دود به سو. دا کار به سوکه و خو اصولي و. داسي نه و چي هر چا په خپل سر، حق و ناحق جوړوني کولې. کله چي د لغت جوړوني بهیر سر واخیست نو بیا تاسي وګورئ سره له دې چي علامه حبیبي مرحوم د جووړونو اړتیا مني خو له روان بهیر څخه څه راز سر ټکوي؟ غوږ راته کښېږدئ. علامه حبیبي وایي :

"د پښتو نثر چي اوس په متبوعاتو کي لیدل کیږي یا له راډیو اورېدل کیږي د نورو ژبو تر اثر لاندي یو کړ غېړن نثر دی چي باید تصحیح او د پوهېدلو وړ سي � د ژبي اصلي بڼه او د ادا ډول او قواعد وساتل سي ملفوظ او مکتوب سره لیري نسي � له ځانه جوړ کړي کلمات پکښې کوترم نسي... په هر صورت اوسنی نثر چي کومي خواته روان دی د علمي ټولنو د توجه وړ دی. زه پر دې بېرېږم چي سبا به د لیکوالو او عامه خلکو پښتو دوني سره لیري سوي وي چي یود بله به نه سره پوهیږي... ځني خلک په ښه نیت د پښتو د سوچه کېدو ته اړم سوي دي له ځانه کلمات جوړوي او په پښتو یې ور ننباسي چي نور خلک نه په پوهېږي. د ژبي دغسي سوچه کول که په ښه نیت وي هم د ګټې پر ځای تاوان لري او یوه نامفهومه د پېرانیانو ژبه ځني جوړوي. دا کار د یوه سړي نه دئ. ښایي چي د پښتو ژبي یو ګڼ د پوهانو انجمن دا کار وکي او هغه هم په داسي وخت کي چي ژبي عمومي څېړنه او پلټنه سوې وي او هغه کلمې چي په ژبه کي موندلی نسي بیا وضع سي � د ژبي د سوچه کولو فکر لږ. څه افراطي هم ښکاري ځکه چي پر کرۍ مځکه داسي ژبه نسته چي د نورو ژبو له کلماتو څخه کورټ سوچه وي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسي پرېږدئ چي د پښتونثر د ګردو دخیلو کلماتو سره د دې ورسي چي علمي او فکري او ادبي او ګران او پېچلي مفاهیم ادا کي چي علمي او فکري پانګه یې ډېره سوه او دا خوار بشرکی یې لږ څه غټ او تکړه سو بیا هغه هر څه چي وغواړی زغم به یې ولري مګر اوس شیدو رودونکي کوچني ته د غټ سړي خواړه مه ورکوی چي سبا به یې په چاره پوري اریان یو .ٌ (وګورئ: پښتو چاپي آثار په (دوو تېرو پېړیو کي � ۲۲-۲۳ مخونه � کابل - ۱۳۵۷

د ژبي یو بل ماهر دوکتورٌ د زړو یا مړو کلماتو پښتو کونه او د نوو لغاتو جوړونه یو راز ساري او حیاتي مبتلایيٌ ګڼلې ده او زیاتوي چي د دغي ساري ناروغۍ په مقابل کيٌ او مه ځوانان لکه متعلمین او محصلین معافیت نه لريٌ او ژر په مبتلا کېږي (وګورئ هماغه اثر � ۲۷۰-۲۷۱ مخونه) زه د دغي ساري ناروغۍ د شیوع نخښې نښاني اوس وینم ځکه مي نو غاړي خلاصي کړې . (.نور نو ستاسي خوښه (۱

سکاربورو � کاناډا

سپټمبر ۲۰۰۰ ۲۸

. دا جوابیه مقاله د ګوربت مجلې اداري ته ورولېږله او نښایي خپره کړي یې وي(۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپلمۍ وهڅولم

څوورځي وړاندي مي د خپل مصروف ژوند په سرګردانیو کي د ومره وخت وموند چي په انټرنېټ کي د ٌ سپلمۍ پاڼهٌ وګورم. په دغه پاڼه کي مي د(داود جنبش هم په سیند لاهوشو) مضمون ولو وست : چي په دې لنډۍ پیل سوی و

میني دې داسې لېونی کړم

په لاره ځم په لوټوولم زیارتونه

او په هغه کي مي یوه ګیله ډوله یادونه د ځان په باب ولیدله. ګیله داسي وه ٌ... معصوم هوتک هم دعلم په هسکو څوکوزماله شره خلاص بویه ، چي هرڅومره معیاري ژبه په لغتوهم ووهي ، له علمه . یې ګټه اخلم ، غاښ پر غاښ کښېمنډم خولیکني یې لولمٌ

زه د مضمون لیکوال ته ددوی دهغه درناوي له امله کورودانی وایم چي زما لیکني له ناخوښۍ سره سره لولي. دا یې داکاډمیک چلند یوه نخښه ګڼم. خدای دې تل پرهمدې چلند ټینګ ولري.
ما پخپلو لیکنو کي کوم داسي څه نه دي موندلي چي هغه دي دپښتوژبي دمعیاري کولو هڅوتهٌ لغته ورکولٌ وي. زه دبل هرپښتانه په شان له خپلي ژبي سره مینه لرم او غواړم چي دا ژبه غني سي ، مواد او کتابونه پکښې زیات سي دعلم او پوهني په هره برخه کي دپښتنو اړتیاوي ورپوره سي په پښتنو کي دکتاب لوستلو او څه لیکلو روحیه او عادت پیاوړی سي.... دې عالي هدف ته درسېدو په لاره کي ترخپله وسه او امکاناتو پوري هڅي هم کوم. خوددې هڅوله پاره خپل اصول لرم ، خپل نظریات لرم او دنورودرنو دوستانو اصولو او نظریاتوته درناوی هم لرم. موږپښتنوته په کارده چي دمهاجرت په بېخونده ژوند کي له دې نوي چاپیریال څخه که نورڅه نه وي ، نوداایکي یوه خبره خوباید هرومروزده کړواو هغه دنورو نظریاتو ته په پراخ تندي غوږنیول دي. هرڅه باید پرخپل ځان تمام نه کړو. خدای شاهددئ چي زه په ځان کي ددغسي روحیې د غښتلي کولو په لارکي ښه پوره . هڅه او کوښښ کوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماته دا خبره نه را معلومېږي چي ما نو د دغو قلمي هڅو په بهېر کي معیاري ژبي ته څرنګه او چیرته لغتي ورکړي دي. البته د معیاري ژبي دا صولو ، لو مړیتو بو نو او په تېره بیا د لغت جوړونو په باب خپل نظریات لرم او هغو ته پابندیم. په علمي نړۍ کي د ځانګړو نظریاتو درلودل باید د(لغته ورکولو) په معنا تعبیرنه سي. د پښتو ژبي د معیارد منځ ته راتګ په باب
د خپلو ځانګړو نظریاتو پر څنګ خوزه په پخپلو لیکنو کي د (سین او شین) له مسئلې او په یو ، دوو ځایو کي د اوږدې (ی) پر ځای دلنډې (ی) له کارولو پرته له نورولرو او برو لیکوالو سره په لیکنه کي هیڅ توپیرنه وینم او زمادې شعوري عادت زما دلیکنو په پوهېدلو کي هیڅ راز ستونزه پېښه کړې نه ده. زما خپله انتباه خو داده چي زما د لیکنو په پوهېدلو کي لراوبرلو ستونکي هیڅ راز ستونزه نه لري . زما خو ترننه پوري په لیکلې یا نالیکلې بڼه داسي څه په سترګه سوي نه دي ، چي د معصوم .هوتک په دغه لیکنه باندي موږنه پوهېږو

په څو محدودو افعالو کي په سین باندي د شین اړول دومره وړه او څنګزنه خبره ده چي په معیار پوري هیڅ اړه نه لري او نه په دې برخه کي داولنیو او وسنیو پوهانو له خوا کومه غوڅه فیصله صادره سوې ده. که دا د معیاریوه اساسي برخه وای نوزموږ فاضلو مشرانو استادانو اود پښتوژبي ستورو(علامه حبیبي،علامه رشاد او اروابناد بېنوا) به هم داسي نه لیکلای. ماترننه پوري دهیچا له خولې دا خبره نه ده اورېدلې چي د دغه سین او شین دا وښتلو له امله دي د علامه حبیبي ، علامه رشاد او استاد بېنوا په کومه لیکنه پوه سوي نه وي یا دي د مطلب په پوهېدنه کي د دغو کلماتو له اسیته ،چي شمېر به یې په مشکل سره لسو ته ورسېږي ، ستونزه ولري. په داسي حال کي چي د هغو سلګونو کسانو فریادونه اسمان ته رسېدلي دي چي د چا خبره په معیاري ! جوړو سوو کلماتو باندي د نه پوهېدلو له امله یې له کلونو کلونو راهیسي وهي او څوک یې پر چیغو غوږنه ږدي. د دې چیغو یوه وړه بېلګه به درنو لوستونکو ته وړاندي کړم. ما څه موده مخکي د سویس دویانا په ښار کي یوه دوست ته خپله یوه نوې چاپ سوې رساله (درنه کورنۍ) لېږلې وه. په لیک کي یې راته کښلي وه: رساله مي ځکه خوښه سوه چي ؓ ژبه یې همهغه ژبه ده چي علامه حبیبي ، پوهاند رښتین، استاد بېنوا او علامه رشاد کاروله. بې مبالغې وایم چي په دې او سنیو زیاترو لیکنو یا نه پوهېږم اویا مي زړه ورته په تنګ شي او هیسته یې وغورځوم. ؓ داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دادبیاتو دپوهنځی دپښتو څانګې فارغ او همکارو. زما سره دلهجې یو والی نه لري او ترننه . مو د مخامخ لیدني فرصت هم نه دئ موندلی

ددې له پاره چې دخپلو لیکنو د اسلوب او ډول په باب مي ښاغلو لوستونکو ته یو لړ وضاحتونه . وړاندي کړي وي ، بده نه ده چې یو څه پرعمومیاتو باندي ورغبږم

دپښتو او نورو ژبو د بېلا بېلو لهجو په ځینو کلماتو کي کانسو نینټونه او واولونه تو پیر سره لري او دا توپیر مراعاتول هیڅکله هم دمعیار د تر پښولاندي کولو په معنا نه دي بلل سوي. پښتو ژبه خولا دمعیاریت درجې ته درسېدو په لاره کي خالپوځي (خاپوړې) کوي ،زه نوري پرمختللي ژبي درښیم چي په هغو کي هم تراوسه پوري چا ددغو توپیرونو مراعاتول دمعیاریت پر ضد کارنه دئ ګڼلی. په هندي ژبو کي د " سري متي ـ شري متي ، درمسال ــ درمشال ، سري دیوي ـ شري دیوي ، سرینګر ـ شرینګر ، سریلانکا ـ شریلانکا...." په شان کلمات بیخي ډېردي او هیڅ هندی ژبپوه یا عادي لیکوال ځان ته دا حق نه ورکوي چي په دې دوو کي دي یو سم او بل ناسم وبولي یا دي ددې دواړو شکلو نو موجودیت دژبي ګډوډي وګڼي. هر لیکوال چي له دې دوو څخه یو استعمال کړي ، لوستونکي پو هېږي چي دده مقصد څه دئ. دا یې لا بله ګټه ده چي په هندي ژبو پوه لوستونکي ته لا داخبره هم څرګند یږي چي ددغي یا هغي لیکني لیکوال په کومه سیمه پوري اړه لري. په انګرېزي کلمې چي د واولونو د استعمال labor او labour د favor او favour د color او colour ژبه کي د له املء توپیر سره لري ، دواړه رواج لري په امریکایي انګرېزي کي یې دوهم شکل او په انګلیسی انګرېزي کي یې لومړی شکل دوددئ. ان تردې چي په قاموسو (ډیکشنریو) کي یې ددغو لغاتو څنګ ته په لېندیو کي دایادونه هم کړې وي ، چي دا شکل یې امریکایي او دابل یې انګلیسي یا استرالیایي دئ. مګر یوه ته یې هم غلط نه دي ویل سوي. دانګرېزی ژبي امریکایي ، انګلیسي ، استرالیایي لهجې ټولي ددې ژبي لهجې دي او هیڅ یوه انګرېزي ژبي پر بل انګرېزي ژبي باندي دخپلي لهجې دمنلو بېځایه او بې هدفه زیار پرځان نه دئ منلی او نه یې په دې برخه کي وخت ضایع کړی دئ. د عربي غوندي پراخي ژبي مصری ، عراقی ، یمنی ، سوریایی ، فلسطینی او نوري لهجې هره یوه په ځینو برخو کي په ویلو او لیکلو کي توپیر لري خو هیڅکله یو دبل لیکلو او تلفظ ته ناسم نه وایي.. په پارسي کي د (صدا ، آواز ، نداء) کلمات ټول کارول کېږي. هرڅوک یې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتخاب کي اختیارلري. داسي نه کوي چي یو واریانت یې د معیارپه نامه خوښ کړي اونوریې هیسته وغورځوي. دا ټول لغتونه د پارسي ژبي دبډایي اودلغوي زېرمي دغنانخښنه ګڼي. خو مورډدهغوی پرخلاف په (ړغ او غږ) کي یوه ته مخ ورکوو اوبل ته نه.که چاړغ وکیښ ګویا کفرېې وکړ اومعیاریې په لغته وواهه. په داسي حال کي چي داخبره له معیارسره هیڅ اړه نه لري اونه ژبه پارلماني انتخابات دي چي فیصله یې په اکثریت او اقلیت باندي کېږي. زماپه نظر (نجلۍ ، جنۍ ، جلۍ ، جن) ، (سوچه ، نګه ، خالص) ، (لیکل ، کښل) ، (ولیکم ، وکاږم) ، (ښکلی ، کښلی ، ښایسته) ، (بډای ، شتمن ، هستمن ، غني) اونورپه سوو داسي مترادفات دخوږې پښتو مروج لغتونه دي اوپالل اولیکل یې دهر پښتانه پخپل انتخاب پوري اړه لري. په دې کي د معیارپه نامه سکه وناسکه راایستل ، دیوه غوره کول اودنورو له رواجه ایستل اوورپسې وژل د پښتوپه ګټه کارنه دئ.

د پښتوژبي په ځینوافعالو کي په سین باندي دشین اوښتنه ځان ته تاریخي عوامل لري اوداکارد پېړیوپه اوږدوکي عملي سوی دئ. ډاکټرپالوال یې دکوشانیانودواکمنۍ ژبنۍ اغېزې بولي. داوښتون عامل چي هرڅه وي ، زماورسره په دې لیکنه کي کارنسته خودا اوښتون دپښتنوپه یوه ټاکلي جغرافیایي محدوده کي راغلی دئ. د پښتوژبي پیاوړي ماهران ټول په دې عقیده دي چي ددغوافعالو دسین شکل لرغونی (آر) دئ.خوزما په عقیده داچي ځینولهجودغه ځانګړتیا ساتلي یایې له لاسه ورکړې ده ، یوه بشپړه طبیعي عملیه ده. نه یې پرېښوول کوم عیب دئ اونه یې ساتل کوم ویاړ. دغه طبیعي عملیه زمایادبل پښتانه خپل انتخاب هم نه دئ بلکي داپه یوه مشخصه جغرافیایي سیمه کي دیوه یابل پښتانه درالویېدلوله بابته راپیدا سوی ژبنی واقعیت یاپه بل عبارت تاریخي انتخاب دئ چي په پاللو کي یې هر پښتون بشپړاختیارلري. عوام الناس که داخبره هرراز ګڼي ، دومره مهمه نه ده ،خودژبي ماهران اوپه ژبه پوه کسان چي دیوه ځانګړي تمایل له مخي دغي طبیعي عملیې ته دمعیاریت ترپردې اوپوښ لاندي د کابلیوخبره (باد) ورکوي ، ښه کارنه کوي اودغه زیاریې د پښتوژبي اوپښتنوپه تاوان تمامېږي اوتمام سوی هم دئ .

د پښتوژبي بېلابېلي لهجې عیني واقعیتونه دي اوله هغو سره بې پروايي دهغوله ویونکوسره بې پروايي ده. مورډډټولنیزانکشاف په یوه داسي پړاوکي واقع نه یوچي په ټولو پښتنودي یوه ژبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وو ایو او په ودي لیکو. دا راز هڅه یو شاعرانه ارمان دئ او څرنګه چي تر وخت د مخه اذان دئ ، ځکه یې نو په عمل کي د تطبیق زمینه لږده. د ټولنیز او سیاسي ژوند په دا سي یوه حساس پړاو کي چي پښتانه د خپلي بقا او فناله تاریخي ازمویښت سره مخامخ دي د نورو بې شمېرو بې اتفاقیو پر څنګ یې او س بیا په ژبه کي د معیار او نامعیار په نامه د لیکوالو تر منځ نوري بې اتفاقۍ اچول له پښتو او پښتنو سره ظلم دئ. زه خپل پښتانه ورونه په ټینګه را بولم چي له دغه راز درزونو اچولو څخه دي تېر سي. دا کارونه که څه هم له ژبي سره د خواخوږۍ په انګېزه وي خو زما په خیال .نتیجه یې په زړه پوري نه ده

ما ته د پښتو ژبي د بري کوچنۍ لهجې لاهم دا همیت وړ دي. نه هغو ته نا سمي وایم او نه د هغو لهجو د لغاتو نو او وراشو په استعمال باندي خوابدی کېږم. په هماغه لیکنه کي مي، چي پکښې زما په باب ګیله ډوله یادونه سوې وه (سپلمۍ پانه)، د "غابښ پر غابښ کښېمنډم" جمله تر سترګو سوه. زه پو هېږم چي (کښېمنډم) یا (کېمنډم) زما په لهجه کي د (کښېکښېم) یا (کښېکارږم) په شکل ویل کېږي. زما په لهجه کي د(منډل) مصدر په یوه شي کي د بل شي د ننه ایستلو یا چخلو په معنا کارېږي او د چخل عملیه له غابښ سره برابره نه راځي. زه به هیڅکله د(غابښ پر غابښ کښېمنډم) عبارت ونه لیکم. زه (غابښ پر غابښ کښېکارږم) عبارت د ځان له پاره غوره ګڼم خو ځان ته به بیا هیڅکله دا حق هم ورنه کړم چي د(کښېمنډم) کلمه ناسمه وبولم. دا اصطلاح په یوه پراخ اولس کي کارېږي او دا پراخ اولس زما پښتانه ورونه دي. پرېږدئ چي د دغه یوه مفهوم له پاره مو رېه ژبه کي درې لغته ولرو. زما نظر د لغتونو په برخه کي بالکل روښانه دئ. زه د نوو لغتونو له تحمیلولو سره مخالف یم. له دې خبري سره مخالف یم چي یو څوک خپل له ځانه جوړ سوی لغت د معیار په نامه په زور را باندي مني. د سپلمۍ پاڼي په نو موړي مضمون کي د ښاغلي جهاني څخه هم ګیله سوې ده چي"... هغه قسم کړی چي (سو) به پرې څوک (شو) نه کړي او زه یې دا د شاعر په بغاوت کې ورحسابوم ... د زهرو غړپ دی تېروم یې."

ګرانه سپلمۍ واله ! دې خبري دي سخت ولړزولم. ما په اصطلاح د معیاري ژبي له پلویانو څخه تل داغوښتنه کړې ده چي د لغاتو جوړولو پرځای دي یو وار لهجې وپلټي ، که یې کوم لغت ورته وموند ، هغه دي واخلي او که نه ، نو بیا دې ورته نوی لغت جوړ کړي. زما سره هر کله دا اند ښېښنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګرې وي چې زما پردې رواغوښتنه ولي چاترنه پوري ښه په پراخ نیت غوږنه دئ نیولئ؟. اوس چې مي ستاسي په لیکنه کي ولوستل چې د معیار عاشقانو ته د پښتو دیوې لویي لهجې ایکي یو لغت (سو) منلٌ دزهروغړپ دئٌ ، نوباوروکړئ چې سخت وډار یدم. له ځان سره مي وویل: یاخدایه پردې بدبختو پښتنو دي څه بلانازله کړې ده. دوی ته چې د خپلې پښتو دیوې لهجې دلغت کارېدلٌ دزهروغړپٌ ښکاري نوبیا مونږ ولي له نورو څخه ګیله کوو چې د پوهنتون ، پوهنځي لغات له خپلو لیکنو څخه باسي ؟ خدای دي وکړي چې د سپلمۍ والو دغه جمله زمادمخکینۍ غوښتني . دردولوله پاره جواب نه وي

ماته د حیرانتیاځای دادئ چې د جهاني پرشعرباندي خود پښتنو د ټولو لهجوویونکي خونداخلي اودده شعر د ټولوپښتنوخوښ دئ. زما په نظرخوله معیاریت څخه مرادهم بایدداوي چې په لیکنه یا شعر باندي لوستونکي پوه سي ، دهغه مطلب ژردرک کړای سي اولیکنه یا شعریې پرزړوباندي کښېني. آیادجهاني شعرلهٌ سوٌ سره د ټولو پښتنو په نزدمحبوب القلوب نه دئ ؟ که جواب (هو) وي. نوزه وایم د جهاني دشعرژبه معیاري ده. اوکه څوک وایي چې نه ، معیاري ژبه همداده چې دازه یې لیکم. ماکهٌ په سیندلاهوٌ وکیښ ، که میٌ په لاره ځمٌ وکیښ ، که میٌ پښې تویېږيٌ وکیښ ، ټول ځکه معیاري دي چې سین مي په شین اړولی دئ ! دې ته نوسرزوري وایي او سرزورۍ ته . نوبیازه هم جواب نه لرم

دژبې معیاریت نه دزاړه اونوي ترمنځ دمبارزې په مارکسیستي فورمول ترلاسه کېدلای سي اونه دئ چې که په طبیعي ډول تعقیب نه (process) دفرمان په ورکولو سره. دایواوړد ژبنی پراسس سي ،ژبې ته خوراډېرتاوانونه رسوي لکه اوس چې یې رسولي هم دي. داطبیعي بهېر که پرچا اوږدېږي یااوږد سوي وي ، وي به. خوتعقیب یې ضروري دئ. له دې بهېرسره دٌکډي مي بارېږي ، زوی مي راملاکهٌ چلند په کارنه دئ. اوکه څوک دسوټي د زورچلند ورسره کوي نوکوي به یې. خوتاسي به یې ووینئ چې دامنډه ترکومه ځایه رسېدلای سي. له معیاریت څخه باید دملنډو داسي . شی جوړنه کړوچې بس سین په شین واړوه ، نورنو هرڅه برغزوي چې وایې وایه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه وړاندي چي مي وویل د ژبي د معیار خبره یوه اوږده تدریجي عملیه ده. په انقلابي خېزونو باندي د هغې عملي کول به هغه راز نتیجه ورکړي لکه زمونږ منورینو چي غوښتل په انقلابي شعارونو باندي په افغاني ټولنه کي ټولنیزاو سیاسي بدلونونه راولي خو په پای کي یې د غه بدبخت اولس په یوویشتمه پېړۍ کي د مذهبي فناټیزم ترڅپېړي لاندي کښېناوه او د ښوونځي له تګه یې . ورته د کفر په اندازه ګناه جوړه کړه

ماله ځان سره پټېیلې وه چي پر دغه راز موضوعګانو به خپل وخت او انرژي نه لګوم. خو څرنګه چي په نوموړې لیکنه کي په نامه یاد سوی وم او له بلي خوا د دې لیکني له امله دا اند ښښنو مارانو وا خیستلم نو درنو لوستونکو ته د خپلو عقایدو د څرګند تیا له خاطره مي دا څو پاڼي . توري کړې. خدای دي وکړي چي دزړه په مطلب مي لوستونکي پوه کړي وي

که زیارت کړم نه رارسېږي

(یا ټګه زه یم یا ټګان دي زیارتونه (۱

محمد معصوم هوتک

داګست دیارلسمه ۲۰۰۷ ع

اوکویل ـ کاناډا

. دا مقاله د ښکلا مجلې خلرم کال ، پنځمه ګڼه کي خپره سوه (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

ددې کتاب په کښلو کې له دالاندې ماخذو څخه استفاده سوې ده :

ـ پالوال ، عبدالرازق (ډاکتر) ، معیاري پښتو ، ۱۳۸۴ نمریزکال ۱

ـ خیرالبیان ، دکابل چاپ ، ۱۳۵۳ش ۲

ـ رفیع ، حبیب الله ، ژبپالنه ،پښتوټولنه ، کابل ، ۱۳۶۱ (میزان ۳

ـ بریالی ، عبدالکریم، دپښتولیکدود ،پښتواکېډمي ، کوئټه ، ۲۰۰۰ع ۴

ـ یون ، محمداسمعیل، استادزیار، دپښتني فرهنګ یو ځلاند ستوری ،۱۳۷۲ ۵

ـ خټک دوست محمد ، بحرالعلوم (لومړی ټوک) ،دمحمد معصوم هوتک په زیار، صحاف ۶
نشراتي موسسه ، ۱۳۸۳ل

ـ زیار ،دوکتورمجاوراحمد(پوهاند) پښتو پښتانه دژبپوهنې په رڼاکې ، ۱۳۷۹ ش ۷

ـ زیار ،دکتورمجاوراحمد(پوهنوال) ویې پوهنه ،کابل پوهنتون ، ۱۳۶۰ ش ۸

ـ زیار، دکتورمجاوراحمد(پوهاند) پښتوپښویه ، دربیم چاپ ، ۱۳۸۴ش ۹

ـ روهي ،سرمحقق محمدصدیق (کاندیداکادمیسن) دپښتو ادبیاتو تاریخ ، معاصره دوره ۱۰
،۱۳۷۸ش

ـ رشاد ، عبدالشکور، لودي پښتانه ،پښتوټولنه ، کابل ، ۱۳۳۶ش ۱۱

ـ نومیالی ، محمدانور، دپښتنودټولنیزتاریخ مبادي ،۱۹۹۰ع ۱۲

ـ وینې ، رازمحمد ، پښتوکتابونه، پښتوټولنه ، کابل ، ۱۳۳۷ش ۱۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ بينوا ، عبدالروف ، پښتوروزنه ، د پښتو څېړنو بين المللي مرکز، کابل. ۱۳۵۲ش ۱۴

ـ هوتک ، محمد معصوم ، ميرزاعبدالودودهوتک، ۱۳۷۷ش ۱۵

ـ دخان شهيد ياد ، دمقالومجموعه، دسرحدونو چاروو زارت ، کابل ، ۱۳۷۰ش ۱۲

ـ افغان ياد ، دمقالومجموعه، کابل پوهنتون ، دژبواوادبياتو پوهنځی ، ۱۳۶۰ش ۱۷

ـ رويدادلويه جرګۀ دارالسلطنۀ کابل ، ۱۳۰۳ ش ۱۸

ـ ږ پوه (مجله)، ۴ کال ، ۲ ګڼه ۱۹

ـ ږ پوه (مجله)، ۴ کال ، لومړۍ ګڼه ۲۰

ـ افغان ولس (مجله)، ۲ کال ، لومړۍ ګڼه ۲۱

ـ افغان ولس (مجله) ، ۵ کال ، لومړۍ ګڼه ۲۲

، (ـ لېمه (مجله ۲۳

ـ ګوربت (مجله) ، لومړی کال ، ۲ ګڼه ۲۴

ـ کابل (مجله) ، ۱۳۶۵ کال ، ۱۱ـ۱۲ ګڼه ۲۵

ـ ښکلا (مجله) ، ۴ کال ، ۳ ګڼه ۲۲

ـ ښکلا (مجله) ، ۳ کال ، ۲ ګڼه ۲۷

ـ ورځ (مجله) ، ۲ کال ، ۳ ـ ۴ ګڼه ۲۸

ـ آئينۀ افغانستان (مجله) ، ۱۰۴ ګڼه ، اکتوبر ۲۰۰۲ع ۲۹

ـ اميد جريده ۳۰

ـ دعبدالحميد مومند کليات، دمحمد آصف صميم په زيار، ۱۳۸۳ل ۳۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

ــ د میرزا حنان بارکزي دېوان ، د محمد معصوم هوتک په زیار، ۱۳۷۰ش ۳۲

ــ د عبد الحمید مومند دیوان، دزلمي هیوادمل په زیار، کابل ، ۱۳۶۳ش ۳۳

ــ د د عبد الحمید مومند دیوان ،دصدیق الله رښتین په زیار، پښتو ټولنه ،کابل ، ۱۳۳۰ش ۳۴

ــ د حمید درومرجان ، د سید انوارالحق جیلاني په زیار، ۱۹۷۸ع ۳۵

ــ دلوی احمد شاه بابا دیوان ، د مومن موحد په زیار، ۱۳۷۸ش ۳۶

ــ دلوی احد شاه بابا دیوان(دیوان هرا) ، د محمد معصوم هوتک په زیار، ناچاپ ۳۷

ــ د حاجي جمعه بارکزي دیوان ، دزلمي هیوادمل په زیار، پښتو ټولنه ، کابل ، ۱۳۶۰ش ۳۸

ــ دیوان هجري ،دهمیش خلیل په زیار، پېښور، ۱۹۵۸ع ۳۹

ــ د پښتو ژبې دودې ارتیا او لارې چارې (د مقالو مجموعه)، ۱۳۷۸ش ۴۰

ــ پښتو چاپي آثار (د مقالو مجموعه)، کابل ، ۱۳۵۷ ش ۴۱

ــ د پښتو ټولنې تاریخچه ،پښتو ټولنه ، کابل ، ۱۳۵۶ش ۴۲

ــ بینوا ویب پاڼه ، ۲ نومبر ۲۰۰۲ع ۴۳

ــ ټول افغان ویب پاڼه ، ۱۱ زمری ۱۳۸۵ش ۴۴

ــ سپلمۍ ویب پاڼه ۴۵

ــ د سراج الاخبار کلکسیون ۴۶

ــ د طلوع افغان کلکسیون ۴۷

ــ زما متفرق یادښتونه ۴۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

49 � Tony, Crowley, Standard English & the Politics of Language , N.Y

50 � Encyclopaedia Britannica

51 � Illustrated World Encyclopaedia, N.Y.

52 � Oxford, Current English Dictionary, 1998

53 � Wikipedia Encyclopaedia, (Inter-net)

پای

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library